

# RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1905.            Andra Kammaren.            N:o 20.

Onsdagen den 8 mars.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Herr talmannen yttrade: Jag ber att få tillkännagifva för kammaren, att i följd af det uppdrag, som kamrarne hvar för sig, i anledning af underrättelsen om Hans Kungl. Höghet Prins Gustaf Adolfs förlofning, lämnat sina talmän, hafva vi sistlidna måndag uppvaktat Hans Maj:t Konungen och till honom framburit kamrarnes vördnadsfulla och uppriktiga lyckönskan, hvarvid Hans Maj:t Konungen lämnade oss i uppdrag att till kamrarne framföra hans varma tack för denna lyckönskan.

Till Hennes Maj:t Drottningen, till Deras Kungl. Högheter Kronprinsen och Kronprinsessan samt till Hans Kungl. Höghet Prins Gustaf Adolf hafva vi gemensamt å kamrarnes vägnar afsänt lyckönskningstelegram, hvarå följande telegrafiska svar ingått:

från Hennes Maj:t Drottningen:

»Jag beder Eder mottaga och till Riksdagens Andra Kammare framföra min hjärtliga tacksägelse för den vänliga lyckönskan, som ägnats mig i anledning af min käre sonsons förlofning.

*Sophie»;*

från Hans Kungl. Höghet Kronprinsen:

»Jag beder Eder till Riksdagens kamrar framföra min varma och djupt kända tacksamhet för deras vänliga lyckönskningar. Det är mig synnerligen kärt se, att min sons förlofning mottagits med så stor glädje.

*Gustaf»;*

från Hennes Kungl. Höghet Kronprinsessan:

»Beder Eder framföra till Riksdagens kamrar mina varmaste tacksägelser för vänliga lyckönskningarna till min älskade sons förlofning.

*Victoria»;*

samt

från Hans Kungl. Höghet Prins Gustaf Adolf:

»Djupt rörd och lycklig öfver de välönskningar, som Riksdagens båda kammare till oss uttalat, beder jag herrar talmän frambära prinsessans och mitt eget varmaste och hjärtligaste tack.

*Gustaf Adolf».*

## § 2.

Justerades de vid kammarens sammanträde den 1 innevarande mars förda protokollen.

## § 3.

Herr statsrådet m. m. *O. W. Virgin* aflämnade Kungl. Maj:ts propositioner till Riksdagen:

med förslag till lag om inskränkning i rätten att erhålla ägostyckning; och

med förslag till lag om särskild sammansättning af vissa rådstufvurätter vid behandling af handelsmål.

Dessa propositioner bordlades på begäran.

## § 4.

Ordet lämnades på begäran till

*Svar å  
interpellation.*

Chefen för landtförsvarsdepartementet, herr statsrådet *Virgin*, som yttrade: Herr talman, mina herrar! Sedan kammaren lämnat sitt bifall till herr *Palmes* anhållan att få till chefen för landtförsvarsdepartementet framställa vissa frågor angående fästningen Boden, tillåter jag mig nu att besvara dessa frågor, därvid gående i nummerordning med dem, och tänker jag först läsa upp hvarje fråga för sig och därefter svaret på frågan.

### *Frågan n:o 1:*

»Kan herr statsrådet och chefen för kungl. landtförsvarsdepartementet såsom sin bestämda mening förklara, att, om Riksdagen beviljar de i 1905 års statsverksproposition för fullbordandet af Bodens fästning upptagna, den återstående kostnaden motsvarande belopp, fästningen verkligen blir fullbordad enligt nu gällande plan, så att inga vidare anslag för nybyggnader eller materialanskaffning för Bodens fästning komma att äskas utöfver de smärre anslag, som för verkens och materielens underhåll äro nödiga?»

De af vederbörande myndigheter nu uppgjorda och för Riksdagen framlagda beräkningarna öfver de återstående kostnaderna för fullbordandet af Bodens fästning i hufvudsaklig öfverensstämmelse med befästningskommitténs förslag grunda sig dels på numera vunnna erfarenhet om byggnadsförhållandena i Boden, dels på redan avslutade leveranskontrakt. I följd häraf och då jag icke kan betvifla, att

ifrågavarande beräkningar äro utförda med noggrannhet och omsorg, har jag all anledning att anse dem för närvarande riktiga. Jag tillåter mig emellertid erinra därom, att beräkningarna äro uppgjorda under den förutsättningen, att hela det återstående beloppet, 10,800,000 kronor, skulle utgå och således äfven i hufvudsak upparbetas under den jämförelsevis korta tidrymden af tre år. Af skäl, som finnas angifna i årets statsverksproposition, har dock Kungl. Maj:t icke ansett sig böra ifrågasätta en så begränsad byggnadstid, och i samma mån som denna ökas utöfver den beräknade, växa vissa delar af kostnaderna, hvarjämte under en längre tid kunna uppkomma ändringar, enligt erfarenheten oftast höjningar, i prisen på material och arbete. Men den viktigaste anledningen till att de beräknade kostnaderna för en fästningsanläggning med tillhörande bestyckning m. m. sällan eller aldrig visa sig tillräckliga, om arbetet fortgår under en längre följd af år, ligger däri, att den ständigt framåtskridande tekniken under tiden skapar nya, förbättrade anfalls- och försvarsmedel, som man måste tillgodogöra sig, om man ej vill göra anläggningen otidsenlig från början, men hvilka ofta väsentligt höja kostnaderna. Ej heller lär det kunna helt och hållet undvikas, att under själfva arbetets fortgång förbättringar och anordningar, som man svårigen varit i stånd att från början förutse, efter hand visa sig erforderliga eller önskvärda och då föranleda framställningar om ytterligare anslag.

I detta sammanhang anser jag mig böra omnämna, att nyligen en kommitté blifvit tillsatt för att utreda en del frågor, som röra dels det framtida ordnandet inom Bodens fästning af vissa förhållanden under fred, dels fästningens säkerhets- och krigsbesättning samt försvar, och att denna kommitté kan komma att föreslå anordningar, som kräfva ej nu förutsedda kostnader.

Ur hvad jag nu haft äran anföra framgår omedelbart följande svar å den föreliggande första frågan:

Under förutsättning såväl att arbetena icke genom förändrade konjunkturer fördyras som ock att de i 1905 års statsverksproposition för fullbordandet af Bodens fästning enligt nu gällande plan angifna kostnadsbelopp blifva under de närmaste åren af Riksdagen anvisade, finner jag ingen anledning betvifva, att dessa belopp skola blifva för fästningens fullbordande enligt samma plan tillräckliga. Huruvida med anledning af den nämnda kommitténs blifvande utredning ytterligare anslagsbehof komma att yppa sig, därom kan jag naturligtvis nu ej yttra mig. Jag behöfver icke tillägga, att sådana eventuella anslagsbehof gifvetvis skola framläggas för Riksdagen, som sålunda får tillfälle att bedöma dem.

*Frågan n:o 2:*

»Hvilka anslag utöfver de nyss nämnda erfordras ytterligare för att slutföra detta fästningsbygge  
dels a) efter nuvarande plan,  
dels b) efter den utvidgade plan, hvarom man inom fackkretsar talar?»

*Svar å  
interpellation.  
(Forts.)*

Svar å  
interpellation.  
(Forts.)

Denna frågas första del torde, i den mån det för närvarande är möjligt, vara besvarad genom hvad jag redan yttrat angående den första frågan.

Beträffande den andra delen af frågan n:o 2 ber jag att få meddela, att någon »utvidgad plan» för Bodens fästning icke föreligger. I den af befästningskommittén föreslagna planen hafva dock vidtagits några mindre förändringar, hvilka blifvit statsutskottet meddelade.

*Frågan n:o 3:*

»I fall, med frågående af hittills gällande plan, fästningsbygget inskränkes till att omfatta endast nödig spärrning af älföfvergången eller i allmänhet till sin omfattning inskränkes, hvilka besparingar med afseende på den återstående kostnaden kunna därigenom i rundt tal göras?»

I den af befästningskommittén framlagda och hittills i hufvudsak följda planen för befästningarna vid Boden kan någon väsentlig inskränkning icke göras, utan att det af nämnda kommitté angifna och genom Riksdagens beslut om fästningens anläggning godkända ändamål i större eller mindre grad förfelas. Kommittén har i sitt betänkande klargjort denna fråga och i en utförlig utredning ådagalagt, att icke något verk kan uteslutas. De flesta verken äro för öfrigt redan påbörjade och de fortifikatoriska arbetena därå ganska långt framskridna. Skulle de icke påbörjade verken ej utföras, uppstode en lucka i befästningarna, hvilken komme att beröfva fästningen dess försvarbarhet åt en sida. Skulle åter endast de verk uppföras eller fullbordas, som afse spärrning af själfva älföfvergången, och öfriga verk alltså lämnas i sitt nuvarande skick, komme det mesta af det, som nu nedlagts på befästningarna, att gå gagnlöst förloradt, och ändock skulle ganska stora kostnader återstå för anläggning af de egentliga spärrforten.

Sedan jag nu besvarat de framställda trenne frågorna, tillåter jag mig att angående vissa af de för Bodens fästning och för de därtill mer eller mindre hörande anläggningarna beräknade kostnaderna anföra följande.

De i årets statsverksproposition omnämnda ytterligare tillkommande kostnaderna för uppförandet i Boden af byggnader för intendenturförråd m. m. äro, såsom i propositionen antydts, afsedda att, åtminstone till den del, som kan komma till utförande under den närmaste framtiden, betäckas med medel, som skulle erhållas genom försäljning af kronan tillhörig, men för densamma ej numera behöflig mark.

Hvad nu dessa intendenturanläggningar angår, så äro desamma icke uteslutande eller ens företrädesvis afsedda för fästningens besättning, utan hufvudsakligen bestämda att fylla i Norrbotten opererande fälttrupperns behof. Dessa anläggningar skulle följaktligen vara fullt ut lika oumbärliga, om Bodens fästning icke funnes. Den enda skillnaden vore, att desamma då finge ligga oskyddade mot fiendliga företag, vare sig i Boden eller å annan ort vid norra stambanan. Kostnaderna för dessa intendenturbyggnader och anstalter kunna följaktligen

icke anses vara i sin helhet föranledda af beslutet om fästningens anläggande.

I viss mån kan detsamma sägas om en del af de kostnader, som i statsverkspropositionen beräknats för Bodenfästningens fullbordande. Man bör ju förutsätta, att landet, äfven om denna fästning icke kommit till stånd, skulle velat till Norrbottens försvar uppsätta lika stora truppstyrkor, som nu afsetts för ändamålet. Man hade således måst i alla händelser bestrida de kostnader för dessa truppstyrkors förläggning och öfning — d. v. s. för vissa kasernetablissemang, för öfningsfält, skjutbanor för alla truppslag och skjutfält för artilleriet — hvilka nu inräknats i anslaget till fästningen. Äfven en del af de i detta ingående artillerikostnaderna hade, om fästningen icke beslutats, säkerligen kommit att kräfvat särskilda anslag, enär väl då fästningsartilleriet i större eller mindre mån fått ersättas af fält- och positionsartilleri, för hvilket man måst anskaffa pjäser och ammunition samt tygförrådsbyggnader m. m.

Under förutsättning att man velat, utan anläggande af en fästning, allenast med användande af de rörliga stridskrafter, hvilkas uppsättande medgifves af Norrbottens och närliggande traktors tillgång på personal, göra denna landsdels försvar så effektivt som möjligt, hade man alltså ingalunda kunnat inbespara ett belopp, motsvarande de för Bodenfästningen begärda anslagen. Att ifrågasvara försvar i alla händelser blifvit vida svagare *utan än med* fästningen, behöfver så mycket mindre framhållas, som befästningskommittén i detta hänseende anställt en fullständig, bevisande utredning, af hvilken årets statsutskott torde hafva tagit del, och hvilken delvis var införd i det sammandrag af kommitténs betänkande, som utdelades till samtliga ledamöter af 1900 års Riksdag.

Härefter anförde:

Herr Palme: Herr talman, mina herrar! Jag föreställer mig, att för eder lika som för mig har det yttrande, som herr statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet nyss hade, endast gifvit en ytterligare bekräftelse på de farhågor, som här blifvit uttalade. nämligen att Bodenfästningen utöfver det anslag, som ställes i utsikt, af 10,800,000 kronor ännu kommer att kräfvat ett öfverskådligt antal millioner.

Herr statsrådet framhöll, att för närvarande en kommitté är tillsatt för att utreda en del frågor rörande bland annat fästningens säkerhet och försvar. Jag kan för min del icke annat än finna det ganska egendomligt, att först sedan en fästning har hunnit så långt till sin byggnad som Bodenfästningen, först då tänker man på allvar på att göra en utredning beträffande fästningens säkerhet och försvar. Mig synes det, att en klok omtanke om rikets försvarsväsende hade fordrat, att denna undersökning blifvit vidtagen före byggandets påbörjande. Detta borde hafva ingått i kommittébetänkandet, synes det mig, och först därefter hade detta fästningsbyggande bort sättas i verket. Herr statsrådet antyder också, att vi som resultat af

*Svar å  
interpellation.  
(Forts.)*

Svar å  
interpellation.  
(Forts.)

kommitténs arbete kunna tänka oss möjligheten af ytterligare anslagsbehof på grund af dels teknikens utveckling, dels konjunkturena, dels en del andra omständigheter, och därvid är naturligtvis icke den möjligheten utesluten, att den tillsatta kommittén kan finna ytterligare befästnings- och artilleristiska anordningar vara af behovet påkallade.

Med afseende på tillförlitligheten af de beräkningar, hvilka under denna fästningsfrågas tidigare skeden blifvit för Riksdagen framlagda, vill jag framhålla en del omständigheter. Kostnaderna för befästningsanordningarna vid Boden hafva, såsom herrarna veta, vuxit med 86,7, säger och skrifver ättiosex och sju tiondedels, procent. Ut den statsverksproposition, som i år blifvit till Riksdagen öfverlämnad, anföres, att nyssnämnda omständighet berott på prisstegringar. På ett annat ställe talas det om en höjning i arbets- och järnprisen eller i materialprisen i allmänhet taget, och numera affidne herr statsrådet Crusebjörn har den 17 mars 1900 i denna kammare anført, att dagsverks- och järnprisen äro de normerande för arbets- och materialkostnaderna i sin helhet beträffande fästningen.

Rörande då först arbetsprisen vill jag meddela, att enligt de undersökningar jag härvidlag gjort och efter de samtal jag haft med personer, fullt sakkunniga inom detta område och inom denna del af Sverige, jag funnit det, att arbetsprisen hafva under senare delen af 1890-talet efter hand stigit, för att omkring år 1900 nå sin kulmen, sin högsta punkt, hvarefter de åter fallit. Arbetsprisen däruppe hafva nämligen, sedan det därstädes bedrifna stora järnvägsbygget nu upphört, så sjunkit, att dagsverkskostnaden uppe i Lule älfdal numera lärer utgöra endast omkring  $\frac{2}{3}$  af hvad den var år 1900. Med denna omständighet bör man jämföra hvad dåvarande herr statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet den 17 mars 1900 på eftermiddagen yttrade här i kammaren, nämligen att de beräkningar, som lågo till grund i fråga om Bodenfästningen, voro baserade på de senare årens arbetsförhållanden och att således dessa års arbetspris samt dithörande omständigheter i öfrigt iakttagits i dessa beräkningar. Nu förhåller det sig, som jag sade, på det sättet, att arbetspriserna vid denna tid hade nått sin kulmen, och då vi nu fått oss meddeladt, att arbetspriserna blifvit beräknade efter de strax förut gällande förhållandena, så kan väl i all rimlighets namn icke genom en stegring af arbetspriserna, som faktiskt icke förefunnits, åstadkommas att kostnaderna för fästningen vid Boden ökats.

Sak samma är förhållandet med järnpriserna. Enligt mig ifrån bästa källa lämnade upplysningar var medelpriset per 1,000 kg. å smidestackjärn, beräknadt för leverans f. o. b. Mälarhamn per tre månaders betalningstid, år 1897 kronor 66,15, 1898 kronor 63,00, 1899 kronor 76,50 och år 1900 kronor 104,50. Detta år nådde järnpriset sin kulmen, och just i mars — samma månad då den dåvarande krigsministern hade sitt förut omnämnda yttrande i kammaren — var det uppe vid kronor 105,65. Men småningom sjönk priset, så att det år 1901 utgjorde kronor 64,95, år 1902 kronor 63,20, år 1903

kronor 62,65, år 1904 hade det visserligen blifvit fastare och stigit till kronor 63,10. Då man jämför dessa höga pris 1899—1900 och dessa sjunkande pris under åren därefter med å andra sidan statsrådet Crusebjörns ord år 1900, att prisen voro »beräknade efter de senare årens förhållanden», så framstår det i en egenomlig dager, detta tal om prisstegring som orsak till kostnadsökningen för Boden.

Vidare har man talat om cementprisen och att de stora massor af cement, som användts däruppe, i följd af det ökade priset skulle hafva medverkat till ökningen i kostnaderna. Men så förhåller det sig i verkligheten icke. Jag har för en stund sedan erhållit den uppgiften, att prima ölands- och gottlands-cement har från åren 1896 till 1903 stått uti ett pris af kronor 7,75 per tunna och att priset år 1904 nedgått till kronor 7,00. Alltså, någon stegring i cementpriset såsom orsak till den ökade kostnaden kan icke framvisas.

Detta om järnpriset och cementpriset, men jag ber dock att få anmärka, att dessa pris icke regleras helt enkelt efter lagen om prisets bestämmande genom förhållandet mellan tillgång och efterfrågan. Den cementring, som omfattar alla svenska cementfabriker, är härvidlag af mindre betydelse, men det har i dessa dagar utkommit en liten broschyr, präglad af ganska stor sakkunskap, en liten broschyr, som med citat ur officiella skrivelser ådagalägger, huru statens upphandlingsväsende med afseende på krigsmateriel är skött. Särskildt uppehåller sig författaren vid de pansartorn, som äro afsedda för de 15 centimeters haubitser, som skola användas på fästningen vid Boden. Författaren visar, hurusom man med afseende på dessa pansartorn, under den i öfrigt synnerligen lofvärda prentexten att gynna svensk industri, drifvit saken så, att en ring af leverantörer eller kanske en enda leverantör blifvit uteslutande premierad, något som åstadkommit, att priset på denna del af fästningens materiel mer än behöfligt synes hafva stigit och under detta — därpå vill jag särskildt fästa uppmärksamheten — har gällande upphandlingsreglemente gång på gång opåtaladt åsidosatts. Sådana verkliga anledningar till den ökade kostnaden nämnas icke af vederbörande, men däremot har man framhållit arbetsprisen och järnprisen, hvilka icke stigit och sålunda egentligen bevisa motsatsen mot hvad man velat bevisa.

Med afseende på kostnaderna vill jag förbigå en del af de här upptagna ökningarna, exempelvis hurusom priset på väganläggningarna ökats med 38 procent, på telefonanläggningarna med 58 procent, och hurusom inköpen af mark blifvit, jag tvekar icke att säga det, skandalöst dyra — man har betalt för bergbackar däruppe lika mycket som för prima odlingsjord i mellersta Sverige. Men jag anser mig böra hålla mig något vid några utgiftsposter, hvilka af vederbörande helt och hållet blifvit *uteglömda* vid Bodenfästningens planläggning. Därvid vill jag först påpeka officersbyggnaderna till fästningsartilleriet. De voro totalt bortglömda, och här har man genast en ytterligare utgift på 300,000 kronor. Det talas vidare i statsverkspropositionen om att man uteglömt — nej, »icke ifråga-

Svar å  
interpellation.  
(Forts.)

*Svar å  
interpellation.  
(Forts.)*

satt», heter det — åtskilliga anordningar, hvilka betingas af fästningens beskaffenhet af spärrfästning samt där af att större truppstyrkor skola förläggas och öfvas därstädes. Sådana anordningar äro förbindelser mellan fästningens olika delar, permanenta broar och järnvägsspår, allt kostnader som icke förut ifrågasatts, men som nu äro nödvändiga och som betinga en kostnad af 660,000 kronor tillsammans. Vidare hafva vi kostnader för skjutfält och exercisfält, som gå på litet öfver en miljon.

Så kommer man till de ökade artillerikostnaderna. De hafva, medan befästningskostnaderna ökats med 86,7 procent, ökats med 90 procent och till och med litet däröfver. Såsom gammal artillerist förstår jag nog, att det moderna artilleriet kan kräfva ökade kostnader, och att man möjligen kan tänka, att någon tillväxt i kostnaden är nödvändig med hänsyn till de större fordringar, som man nu ställer på detta artilleri, men det synes dock, som om någon prutmån härvid borde kunna finnas, i synnerhet om man lyckades göra sig oberoende af de monopolartade förhållanden, som nu synas råda inom denna gren af anskaffningen af krigsmateriel. För öfrigt tror jag också, att man kan säga, att så väsentligt har artilleritekniken icke utvecklats sedan år 1900 och en sådan revolution har icke under de fem år, som förflutit sedan dess, ägt rum inom densamma, att nära nog en fördubbling af kostnaderna där af skulle betingas. Det är väl därvid som beträffande befästningsanordningarne, att det är ett högst beklagligt lättsinne, som varit rådande och legat till grund för det hela.

På tal om dessa kostnader vill jag påpeka ett exempel såsom bevis på det sätt, på hvilket vederbörande gått till väga vid beräkningarne rörande Bodenfästningen. Här står, att betydliga, icke beräknade arbeten blifvit nödvändiggjorda, enär berggrunden, där fästningsbyggnaden är förlagd, visat sig mindre gynnsam för byggnaden, än man förut haft anledning antaga. Ja, jag vet väl, att dessa berg äro ganska ogynnsamma för fästningsanordningarne; jag vet, att det icke är stockholmsgranit, i hvilken man kan spränga hur som helst, men, mina herrar, när den första kommittén, den första militärkommittén, artilleri- och fortifikationskommittén, hvilken planlade fästningen vid Boden, innan frågan gick till den stora parlamentariska befästningskommittén, — när den behandlade frågan, så borde man hafva vetat, huru dessa berg äro beskaffade, ty, mina herrar, jag vet, att en militärrapport förelegat, i hvilken uttalats, att i berget förefunnos stora vertikala sprickor, och man hade bort kunna antaga, att det därför skulle möta svårigheter att där anlägga befästningsanordningar. För öfrigt må det tillåtas mig att i detta sammanhang påpeka den omständigheten, att man icke i en så viktig sak som denna förhört sig med de personer, som skulle kunna gifva autentiska upplysningar härvidlag, nämligen vetenskapsmännen. d. v. s. geologerna. Ingen s. k. geologisk rekognoscering tyckes hafva föregått fästningens planläggning.

År 1900 sades från statsrådsbänken, att kostnaderna för fästningen vid Boden skulle uppgå till 8,700,000 kronor. Nu angifves



med samma anspråk på tillförlitlighet som år 1900 och likaledes från statsrådsbanken, att »de återstående utgifterna» — det måtte väl betyda de definitiva kostnaderna — skola uppgå till ytterligare 10,800.000 kronor. Jag vädjar till kammaren, hvad och hvilken skola vi tro beträffande denna fästning? Erfarenheten har visat, att Riksdagen skulle hafva gjort rätt uti att icke alltför mycket lita på det, som ifrån statsrådsbanken sades oss år 1900. Hvad säger oss, att vi kunna hysa mera förtroende för de uppgifter, som i dag lämnats oss därifrån. Jag vill icke instämma i hvad jag läste häromdagen i en stor daglig tidning, nämligen följande ord: »Ett lands försvarsberedskap bör i främsta rummet byggas på folkets och folkrepresentationens förtroende till försvarsanstalterna och deras ledare. Hos oss ha dessa senare i stället fattat sin uppgift vara att *lura* folk och Riksdag.» Det är långt ifrån mig att tro, att på något sätt de misskalkyler, som äro gjorda, ha blifvit afsiktligt gjorda: jag endast konstaterar, att Riksdagen har blifvit vilseledd.

En liten detalj i fråga om kostnadsberäkningarne vill jag ytterligare framhålla. Herr statsrådet meddelar, att en del intendenturkostnader ytterligare återstå, och han framhåller, att kostnaderna för dessa torde kunna täckas genom försäljning af Fredrikshofstomterna. När jag hörde detta, kunde jag ej låta bli att tänka på en gammal historia om en man, som gick till en skräddare och köpte en kostym kläder, som skulle kosta 100 kronor. Så betalade han kontant sextio kronor och gaf en begagnad, men till fyrtio kronor värderad rock i utbyte för återstoden; och sedan gick han omkring och skrot med att kostymen icke kostade mera än sextio kronor. Den historien rann mig i sinnet, när jag läste talet om Fredrikshofstomterna. Genom deras försäljning skulle statsverket afhända sig en mycket dyrbar grund till förmån för Boden. Men vi ha hittills ingenting fått veta om motsvarande kostnader.

I de anspråkslösa siffrornas blygsamma period utvidgades, som bekant, planen för Bodens befästning högst betydligt. Man hade ursprungligen tänkt, att det skulle vara endast en spärrfästning, som skulle spärra älföfvergången och skydda järnvägsknuten. Men då man, hette det, för en så billig penning som 1,700,000 kronor kunde utvidga fästningens verkningsförmåga så väsentligt, att den blef en spärrfästning, en operationsfästning och en förrädsfästning, så var det ju ett billigt kraf, menade man.

Boden skall bli en *spärrfästning*, heter det. Men, mina herrar, Bodens fästning kan kringgås. För en fiende, som är herre på sjön och som kan afsätta tillräckligt med trupper för att mota ett utfall från Boden, är det den lättaste sak i världen att arrangera öfvergång öfver Lule älfs nedra lopp. Boden kan äfven kringgås på annat sätt. Boden skall skydda järnvägsknuten säger man. Det är en viktig järnvägsknut. Det är fyra järnvägar som löpa samman, nämligen dels järnbanan utefter Lule älf, dels järnbanan söder ut, stambanan, dels järnbanan till gruffälten och Narvik och dels slutligen järnbanan till finska gränsen. Det är en egendomlig hi-

Svar å  
interpellation.  
(Forts.)

Svar å  
interpellation.  
(Forts.)

storia med sistnämnda järnväg. När den skulle dragas, var det helt naturligt, att ortsintressena skulle vilja hafva järnvägen dragen genom de jämförelsevis odlade och folkrika trakterna. Järnvägsstyrelsen var af samma åsikt, och den generalstabsofficer, som då var uppskickad för att vara med vid undersökningen, lærer också hafva varit af samma åsikt och afgifvit sin rapport i denna riktning. Då skulle järnvägen gått från Boden öfver Hasaforsen vid Råne älf. Men detta stämde icke med den åsikt, som hystes af den då inom generalstaben dominerande, numera aflidne kammarstrategen. Då beslöts det, att järnvägen skulle gå genom obygderna till Niemifors. Från Narvik kommer den andra järnvägen ner till Boden. Men långt utom håll för Bodens kanoner löpa dessa järnvägar nära på samman och gå bredvid hvarandra så, att det är den enklaste sak i världen att sammanbinda de bägge järnvägarna och så etablera en förbindelse mellan finska gränsen och Narviks hamn, utan att fästningens kanoner åtminstone därvidlag kunna göra någonting. Under sådana omständigheter synes mig Bodens betydelse såsom spärrfästning vara väsentligen minskad.

Men Boden skall bli en *operationsfästning*, heter det. Ja en operationsfästning, det fasta stödet för den på fria fältet opererande fältarmén, den militära basen för de rörliga stridskrafterna uppe i denna del af Sverige, en sådan fästning är af synnerligt stort värde. Men för att den verkligen skulle vara en operationsfästning, måste det väl i all rimlighets namn finnas någon fälthär däruppe utöfver Bodens besättning. I Andra Kammararen yttrades af dåvarande krigsministern år 1900, att man sväriligen kunde tänka sig att däruppe hafva att tillgå mera än den sjätte arméfördelningens trupper. Med afseende å Bodens besättning hänvisade man till de fästningsartillerikompanier, som skulle ligga däruppe, man hänvisade till att man kunde använda »mindre öfvade», »mindre krigsdugliga» trupper, depotbataljoner och dylikt, och man ville på det viset kringgå saken, med hänvisning äfven till att man möjligen därutöfver kunde behöfva anlita Norrbottens regemente. Ja, men det är icke så, att man endast kan använda mindre krigsdugliga, mindre öfvade trupper till en fästning. Det beror nog både på att hafva folk och *öfvadt* folk däruppe, och då gäller det att efterse, huru stor besättningsstyrka kan vara af nöden att hafva däruppe i Boden. Det yttrades år 1900 af dåvarande statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet:

»Vidare har det talats så mycket om den garnison, fästningen behöfver under krig. Ja, den garnison, som under ett krig där alltid kommer att finnas, är naturligtvis Norrbottens regementes depot, och där hafva vi således en bataljon. Vidare är det klart, att man får göra med afseende å denna som med afseende å alla andra fästningar, nämligen att man i mobiliseringsstabellerna anvisar särskilda trupper, som speciellt skola få sig anförtrödt försvaret af fästningen, och sedan får högste befälhafvaren för den försvarskår, som kommer att finnas i Norrbotten, bestämma, huru stor styrka han under olika förhållanden och förutsättningar må vilja afdelat till fästningens

*Sear å  
interpellation.  
(Forts.)*

direkta försvar. Att denna styrka i hvarje fall icke kommer att uppgå till sådan storlek, att i och för det direkta fästningsförsvaret den rörliga försvarskraften skulle komma att minskas i någon afskräckande grad, det kan jag upplysa om.»

Så yttrade statsrådet Crusebjörn år 1900, och det är ungefärligen allt hvad vi veta om Bodens besättning, men med det kan man ju icke nöja sig. Jag har därom talat med åtskilliga militärer, med framstående, högt uppsatte militärer, som hafva eller hafva haft generalsgalon på kragen. En utaf dem har alldeles bestämdt sagt mig, att vi behöfva 10,000 man för Boden. En annan har framhållit, att Bodens omkrets är 25 à 30 kilometer och att, enligt den gamla beräkningen: en man per meter, det för Bodens besättning skulle behöfvas 25 à 30,000 man. »Men då räcker ju icke ens sjätte fördelningen», sade jag. »Nej, hur kan du tänka det», fick jag till svar. Detta är åsikterna inom vida kretsar utaf våra mest omdömesgilla militärer. Jag vill erinra om att, när Port Arthur föll, var en af anledningarna, omtalades det, att general Stössel ansåg sig böra uppgifva denna fästning, emedan han icke hade mera än 8,000 man stridande kvar. Det var en fästning, hvars landfront i den inre befästningslinjen icke torde varit mer än ungefär 15 kilometer lång; och jämför man då detta med Boden, så ser man, att tio tusen man där omöjligén kunna hinna till. Få vi så upp femte fördelningen — ja, det dröjer 15 à 20 dagar, innan vi kunna få upp den — då ha vi sjätte fördelningen såsom besättning i Boden och den femte såsom den mobila fälthären. Är det rimliga proportioner mellan fästningens besättning och fälthären? Nej, säger jag, det är det icke.

I sammanhang med besättningsförhållandena vill jag påpeka, att inom Bodens fästning, inom dess fortgördel finnas icke tillräckliga kaserner för en sådan garnison, icke ens närmelsevis upp till 10,000 man. Det finnes icke tillräckligt med bombfria kasematter; och, mina herrar, det finnes icke tillräcklig plats ens för bivacker för en stor besättning, jag menar bivacker, som äro skyddade mot insyn, skyddade mot beskjutning.

Boden såsom operationsfästning är således enligt mitt förmenande misslyckad, emedan å ena sidan fästningen är för stor och kräfter för stor besättning samt å andra sidan den fälthär, på hvilken vi däruppe kunna räkna, är för liten i förhållande till fästningen.

Återstår då att se, om Boden fyller måttet såsom *förrådsfästning*, det tredje och icke minst viktiga ändamålet med denna fästning. I detta afseende är det nog sant, att man däruppe kan hopa huru mycket som helst af sådana förråder, som icke förfaras, såsom ammunition, vapen, utredningspersedlar och allt möjligt sådant, men för att en fästning skall kunna vara duglig såsom förrådsfästning under de förhållanden som kunna tänkas rörande Boden, erfordras naturligtvis, att däruppe skall finnas munförråd för garnisonen och dessutom, då fästningen utgör den militära basen för fälthären — äfven för denna. Ja, för ett par fördelningar kostar ett par månaders förråd af bröd, konserver och fourage och allt sådant ett par

Svar &  
interpellation.  
(Forts.)

miljoner: och dessa förråd kunna icke ligga där ständigt, utan måste oupphörligen förnyas. Det åtgår således högst betydande årliga utgifter till dessa förråds förnyande, i fall Boden verkligen skall göra nytta som förrådsfästning, färdig att som sådan tjänstgöra i krig. Ty man kan icke tänka sig att vid mobiliseringstillfälle fylla dessa förråd annat än i mycket inskränkt grad. Detta beträffande den principiella sidan af saken.

Jag besitter numera icke tillräcklig militär sakkunskap för att bedöma, huruvida de slutsatser jag nu dragit äro fullt riktiga, men för ett vanligt enkelt förstånd synes det mig, att de slutsatser, som jag dragit med afseende å Bodens principiella betydelse, icke kunna jäfvas: och då står man inför den frågan: skulle då Bodens fästning, där vi nedlagt så många miljoner — skulle denna de stora löftenas och de stora förespeglningarnas fästning icke fylla det därmed afsedda ändamålet? Jag vet, att många insiktsfulla män af facket med oro och bekymmer göra sig samma fråga, och Riksdagen kan icke, synes mig, med lugnt samvete besluta i denna viktiga fråga utan att rörande fästningens principiella betydelse höra den mening alldeles bestämdt uttalad, som omfattas af herr statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet. Här kan det icke vara fråga om några bestämda löften såsom vid kostnadsberäkningarna, här gäller det blott att Riksdagen får höra en insiktsfull och för sina ord ansvarig fackministers personliga uppfattning om Bodens ställning inom vårt försvarsväsen och om dess betydelse för öfrigt. Det gäller för Riksdagen att få reda på, om den nuvarande krigsministern anser denna betydelse vara så stor, att den berättigar till de stora kraf, som nu ställas på svenska folkets offervillighet. Detta är en mycket viktig fråga, och den är för hela denna sak utaf den mest afgörande betydelse. Skulle den man, som inför Konungen samt inför svenska folket och Riksdagen är ansvarig för landets försvarsväsende, icke hysa förtroende för Bodens fästning och dess ställning i vårt försvarsväsende, ja, skulle han blott litet vackla i sin öfvertygelse om det berättigade i det fortsatta fästningsbyggandet däruppe, huru kan han då begära, att vi skola därför hafva något förtroende. Detta förtroende är, mina herrar, enligt mitt förmenande viktigare än en eller annan miljon i ökade anslag — det är viktigare än om de 10,800,000 kronor, som nu ytterligare äskas för Boden, verkligen förslå att fullborda fästningen enligt den plan, som nu lär föreligga. Men om denna plan för fästningen, helt eller delvis, är misslyckad, ja, då hafva vi använt våra pengar illa, och då gäller det ettdera af två, *antingen* att efterse, huru mycket ytterligare, utöfver hvad som redan där är nedlagdt, erfordras för att göra Boden ur militär synpunkt fullt tillfredsställande, *eller också* att efterse, om det icke vore bättre att använda allt hvad som nu för fästningen äskas af vårt fattiga land för, såsom herr statsrådet i statsverkspropositionen säger, »*ännu angelägnare försvarsändamål*». Inför en sådan eventualitet, föreställer jag mig, börja alltmera tränga sig fram de stämningar, som röra sig bland fackmän på olika håll, nämligen att Bodenfästningen

från begynnelsen varit ett stort misstag, hvars fördärflika följder det gäller för oss att nu i möjligaste mån söka lindra och förekomma. Utan tvifvel har denna rörelse ute bland fackmännen äfven trängt till herr statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet och han vill i sådant fall helt visst icke undanhålla Riksdagen sin mening därom.

*Svar å  
interpellation.  
(Forts.)*

Det är denna synpunkt, hvarom min tredje fråga hufvudsakligen rörde sig. Denna synpunkt vann ökad betydelse genom de alltmera framträdande krafven på den så kallade Inlandsbanan. Jag har alltid, under hela den tid som Bodens fästning varit på tal, hyst den åsikten att kommunikationväsendets ordnande är af långt större vikt för oss än en fästning. Det sades 1900 att, då vi antagligen icke skulle hafva råd att bygga Inlandsbanan, så vore Bodenfästningen för oss ett surrogat för denna banas anläggning. Vi skulle slippa från att bygga Inlandsbanan, om vi byggde Bodens fästning. Nu är arbetet på Bodenfästningen ganska långt framskridet, och nu hafva ändock krafven på Inlandsbanan alltmera börjat tränga fram. Nu skall Inlandsbanan behövas, oaktadt alla de miljoner, som vi hafva lagt ner och ytterligare komma att lägga ner på Bodens fästning. Detta är en synnerligen viktig fråga, om hvilken säkerligen herr statsrådet icke vill underlåta att säga sin mening. Den sammanhänger i väsentligaste mån med Bodenfästningens ställning därvidlag.

Herr statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet har genom sitt yttrande nyss i väsentlig mån på sig öfverflyttat ansvaret för denna fästning. Jag tillät mig förut yttra, att det var ett tungt arf, som utaf hans företrädare blifvit honom lämnadt. Det kan ju enligt svensk lag gå för sig att, då man icke vill lyfta ett arf, man kan göra sig urarfva. Herr statsrådet har icke velat göra sig urarfva. Han har förmodligen icke ansett det lämpligt att vidtaga den åtgärd, som alltid blifver en följd af en urarfvagörelse, nämligen att boet måste förklaras i konkurs. Jag tror, att det hade varit klokare utaf honom, i fall han verkligen hade förklarat detta bo i konkurs, det vill säga dragit ett streck öfver allt det föregående och kommit till oss och sagt: hvad skola vi gemensamt, Kungl. Maj:ts regering och svenska folkets representanter, göra för att på bästa sätt föra till ett slut hela detta elände? Det finnes enligt min åsikt icke mer än en enda åtgärd, som vi nu kunna vidtaga. Det är nämligen att påyrka en ny utredning, icke en utredning utaf den där militärkommittén, som nu ändtligen skall hålla på med att utreda fästningens försvar och säkerhet, utan en parlamentarisk utredning, företagen med kritik utaf allt det föregående, med rent af litet misstänksamhet mot föregående utredningar, och utan den hypnotiserande inverkan utaf på förhand om sin mening klara kommittéledamöter med generalsgaloner, en utredning med hvilken vi i denna kammare kunna vara fullt tillfredsställda. Utan att en sådan utredning blifvit gjord, kan, föreställer jag mig, åtminstone icke denna kammare gå in på sådana anslagsyrkanden, som i den föreliggande propositionen blifvit framställda. Och under

Svar å  
interpellation.  
(Forts.)

tiden, under det att denna utredning pågår, må, synes det mig, endast de allra mest nödvändiga anslag beviljas, för att de redan påbörjade arbetena verkligen skola hållas i gång.

Må emellertid denna utredning komma snart, och må det nu föreslås sådana åtgärder, att vi en gång blifva på det klara med detta fästningsbygge, så att vi en gång få hela denna sak slut. Ty landet, Riksdagen har säkerligen icke lust längre att lida under denna fråga, hvilken från början till slut varit en enda stor riksskandal.

Herr Ekman: Herr talman, mina herrar. Det är icke herr Palmes interpellation, icke heller det svar på densamma, som herr statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet lämnat, som föranledt mig att nu begära ordet, utan jag har känt mig uppkallad af den för mig från ett sådant håll mycket oväntade släng åt den svenska industrien, som herr Palme funnit anledning att i sitt sista anförande göra. Med stöd af en liten broschyr, som, så vidt jag på dess yttre kunde se, var densamma, om hvilken jag själf af naturliga skäl har någon kännedom, anföll herr Palme hvad han kallade ringbildningen bland artillerimaterieltillverkarne. Jag tror med hänsyn till den broschyrfloed, som öfversvämmar riksdagsmännen, att det är skäl uti att, innan man allt för mycket fäster sig vid hvad uti den ena eller andra broschyren med den allra största bestämdhet påstås, pröfva, huruvida förhållandena utaf författaren äro allsidigt eller ensidigt bedömda. Och jag tror mig kunna visa, att åtminstone i något fall herr Palme icke har tillräckligt pröfvat den nu ifrågavarande broschyren.

Uti ett land med Sveriges begränsade förmåga att uppköpa artillerimateriel är det ju gifvet, att tillverkarne utaf sådan materiel icke få gå alltför långt uti att utvidga sina verk eller nedlägga alltför stora kostnader på verkens förbättrande och förseende med de allra modernaste maskinerier, då de äro hänvisade så godt som uteslutande till den svenska marknaden. De allra flesta andra länder hafva sina inhemska artillerimateriefabriker, hvilka uppmuntras af dessa stater, ty staterna äro medvetna om betydelsen för landets försvar, särskildt vid krigstillfällen, utaf att inom landet hafva verk, som kunna fullgöra de fordringar, som vid ett sådant kritiskt tillfälle ställas på dem. Äfven svenska Riksdagen har, upprepade gånger, vid anslags beviljande förklarat sig fordra, att i mesta möjliga mån den svenska industrien skulle vid beställningarnas utlämnande tillgodoses. Det torde således icke kunna läggas förvaltningarna till last, om de i detta fall ställt sig Riksdagens önskingar till efter rättelse. Men lika gifvet är det, att förvaltningarna måste tillse, att någon sammanslutning, som föranleder för höga pris, icke kommer till stånd. Och det återstår att bevisa — jag vågar påstå, att det icke kan bevisas eller med fog sägas — att de svenska artillerimaterieltillverkarne åstadkommit en sådan sammanslutning.

Herr Palme framdrog ett alldeles särskildt exempel beträffande anskaffning af pansartorn till Boden. Pansartillverkningen inom

vårt land är jämförelsevis ny, och det har beträffande denna liksom all annan tillverkning af artillerimateriel sin stora betydelse för landet, att den kan inom landet verkställas. Det fordras emellertid nedläggandet af afsevärda kostnader för att åstadkomma de verk som kunna framställa pansartorn af de större dimensionerna. Är det nu så alldeles oriktigt, om förhållandet härvidlag har varit — något, hvarom jag icke på rak arm är i tillfälle att yttra mig —, att svenska staten funnit anledning att vid en af de första leveranserna i någon mån lämna tillverkarne någon ersättning för de stora kostnader, de fått vidkännas genom dyrbara anläggningar och experiment, i stället för att helt enkelt taga det lägsta anbudet från en utländsk firma, som inom det egna landet har stor marknad och därför måhända kunde, för att förskaffa sig leverans till Sverige och för tillfället slå den svenska industrien ur brädet, gå under i pris. Jag tror icke, att det kan anses vara oriktigt handladt.

*Svar å  
interpellation.  
(Forts.)*

Jag återkommer till hvad jag i början sade, att man bör pröfva herrar broschyrförfattares sätt att bedöma förhållandena och deras uppgifter, innan man bygger sitt eget omdöme därpå. Om uti den nu ifrågavarande broschyren sammanslutningen mellan de svenska artilleriematerieltillverkarne framhålles sasom något alldeles nytt, och så förstod jag herr Palme, så är detta ingalunda riktigt. Af de skäl, som jag tillät mig från början framhålla, nämligen att marknaden för artilleriematerieltillverkningen i vårt land är så liten och att tillverkarne därför måste se till, att deras anläggningar icke gå i precis samma riktning, och att de icke nedlägga alltför stora kostnader på dessa anläggningar, utan kunna erhålla någon ersättning för de uppoffringar, de gjort — af dessa skäl blir ett.samarbete eller en sammanslutning mellan tillverkarne af något så speciellt som krigsmateriel i vårt lilla land en nödvändighet. Och en sådan sammanslutning mellan de svenska tillverkarne af krigsmateriel är icke något nytt, lika litet som andra liknande sammanslutningar inom andra fabrikationsområden. Den är nog åtminstone 30 år gammal, och jag har icke förr än i dag hört någon anmärkning mot det sätt, hvarpa dessa artilleriematerieltillverkare begagnat sig af sin ställning, och jag vågar hoppas, att någon sådan icke heller framdeles skall inom den svenska Riksdagen förekomma. Om formen för en sådan sammanslutning af en eller annan anledning förändras, torde det icke komma Riksdagen vid. Det återstår, för så vidt herr Palmes ord i denna del af hans anförande skola tillmätas någon vikt, att visa, att de svenska krigsmaterieltillverkarne på oriktigt sätt begagnat sig af sin ställning. I andra länder sätter man värde på, att det finnes personer, som vilja göra uppoffringar och nedlägga kostnader på den tämligen ovissa tillverkningen af krigsmateriel, och så har det också hittills varit i Sverige. Om herr Palme fortfarande vill hämta sina upplysningar ur samma källa som den nu af honom åberopade, så skulle jag vilja hänvisa honom att taga reda på det ekonomiska resultat, som uppnåddes vid den artilleriematerieltillverkning, som författaren till broschyren i fråga haft särskildt med att göra. Han

*Svar å interpellation.* skulle då få klart för sig, att man där ingalunda »skar guld med täljknifvar».

(Forts.)

Jag har, som sagdt, icke begärt ordet för att yttra mig angående de i interpellationen berörda frågorna, utan endast för att bemöta hvad herr Palme i sitt anförande yttrat rörande de svenska tillverkarna af artillerimateriel, och jag vågar hoppas, att Riksdagen fortfarande som hittills skall inse betydelsen af att utförandet af vår krigsmateriel, då anslag till densamma beviljas, kommer svensk industri till godo.

Chefen för landtförsvarsdepartementet, herr statsrådet Virgin: Herr Palme har i den utredning, som han här gjort angående Bodenfästningen, till en början fäst sig vid prisförhållandena och därvid förklarar, att det påstående, som finnes framställt i statsrådsprotokollet, om ökningen af priserna icke vore med verkliga förhållandet öfverensstämmande, utan att åtminstone de vanliga arbets- och äfven materialprisen sjunkit sedan den tid, då herr Palme ansåg att beräkningarna varit uppgjorda. För att stödja sina påståenden i detta afseende anförde den ärade talaren vissa uppgifter, och jag betviflar icke, att de voro riktiga. Men de rörde ju detaljer, och han gick icke in på vissa delar af dessa kostnader, som kanske äro af större vikt än dem, han berörde. Jag har fått upplysningar angående prisförhållandena, som äro alldeles olika dem, herr Palme erhållit. Jag har hört sägas, att arbetskostnaderna, när det gäller arbetare med någon yrkesskicklighet, nu äro högre än någonsin i Boden. Jag har äfven fått de upplysningarna från håll, på hvilka arbetena utförts, att materielkostnaderna stigit ganska väsentligt sedan den tid, då kostnadsberäkningarna uppgjordes, sålunda upplysningar från fullt autentiskt håll, som gå i motsatt riktning mot dem, herr Palme fått.

Hvad särskildt angår pansarkostnaderna, hade nog interpellanten svårt att förneka, att dessa kostnader ökats i väsentlig grad; därför valde han en annan väg för att ogilla hvad som blifvit gjordt i afseende på anskaffning af pansar. Det var dock i sammanhang med kostnaderna som interpellanten omnämnde pansarpriserna, fastän han sedan kom in på andra områden, såsom själfva sättet för anskaffningen af detta pansar. Vi ha sedan af en annan ärad talare i kammaren fått upplysning om huru det hänger ihop med dessa anskaffningar, och därför behöfver jag icke uppehålla mig vid dem. Jag vill endast nämna, att priserna för sådana saker som pansar och artillerimateriel hänga till en viss grad ihop öfver hela världen, så att om de pris, som nu betalats för pansarkupoler och artillerimateriel vid Boden, blifvit högre, än de skulle ha blifvit för ett antal år tillbaka, så är detta icke beroende på någon lokal prisstegring i Sverige, utan prisstegringen har nog varit allmän vid de stora fabrikerne i utlandet. Att prisstegringen varit betydlig framgår däraf, att pansarkostnaderna eller kostnaderna för de pansarkupoler med tillbehör utan kanoner, som blifvit uppställda i Boden eller äro beräknade att där uppställas, ha på grund uteslutande af



Svar å  
interpellation.  
(Forts.)

prisstegringen växt med icke mindre än omkring 1,200,000 kronor, utan att en enda ändring i konstruktionen vidtagits. Och detta är tillväxt i pris af mer än 50 à 60 procent. Med artilleripjäser är det samma förhållande. Kostnaden för artilleripjäser och ammunition var ursprungligen beräknad till 2,400,000 kronor i rundt tal. Enligt nuvarande pris skulle, utan att någon enda förändring af kanonernas beskaffenhet ägt rum, en ökning af 1,400,000 kronor uppstå på det ursprungliga beloppet 2,400,000 kronor, sålunda en högst betydande stegring.

Men äfven i andra afseenden kan jag nämna siffror, som utvisa en stegring af kostnaderna. Väganläggningarna, som beräknats kosta 120,000 kronor, ha enligt de nyaste beräkningarna visat sig kräfva 165,000 kronor, och detta — väl att märka — utan att en enda meter väg blifvit tillagd. Vid väganläggningar äro naturligtvis endast arbetskostnader och materielkostnader bestämmande. Sålunda tror jag, att de upplysningar, interpellanten lämnat i afseende å prisförhållandena, icke varit fullt tillförlitliga. Detta beror kanske på att den ärade talaren fått upplysningar från sådant håll, där man icke fullt känt till förhållandena där uppe.

Herr Palme uppehöll sig något vid försvarsplanen eller sättet för fästningens taktiska användning. Han undrade, om den ännu vore utredd. För herr Palme som gammal militär torde det icke vara obekant, att den taktiska försvarsplan, hvarom här är tal, kan vara af åtminstone två olika slag. Det är klart, att innan en fästning anlägges, måste man tänka sig en plan för dess försvar; detta är den taktiska försvarsplanen i allmänna drag. Och den har — det behöfver jag väl icke här särskildt säga — uppgjorts af befästningskommittén, och redogörelse häröfver finnes i dess betänkande. Detta är det ena slaget af försvarsplan. Sedan kan man komma och skall man komma till den detaljerade planen; men detta måste uppskjutas till senare tillfälle. Utan tvifvel måste man då ha kommit längre i utarbetandet af själfva detaljerna af befästningarne, och jag går så långt, att jag påstår, att en del af försvarsplanen knappast kan uppgöras förr än vid belägringen, enär den i så hög grad beror på fiendens åtgöranden. Naturligtvis skola dock redan i fredstid vara uppgjorda planer för att möta vissa alternativa metoder, som en fiende kan använda för att attackera en fästning. Men denna plan kan icke på förhand utarbetas i alla detaljer. Det är denna detaljerade plan, som sålunda berör de åtgärder, som böra vidtagas vid fästningens försvar, äfvensom en del anordningar i fredstid, som äro föremål för den kommittés arbeten, som nu är af Kungl. Maj:t tillsatt. Men i de stora drag, som kunna uppgöras redan på förhand, är försvarsplanen sedan gammalt befintlig. Den är i vissa delar till och med äldre än själfva fästningen.

Herr Palme öfvergick sedan till en utförlig strategisk utredning af fästningens vikt och betydelse. Jag kan naturligtvis icke ha annat än den högsta aktning för den ärade talarens militära kunskaper och studier. Men man är icke äfven med dessa kunskaper ofelbar; det finnes olika åsikter äfven i strategiskt afseende. Och

*Svar å  
interpellation.  
(Forts.)*

som bevis därpå kan jag nämna — hvad som torde vara rätt allmänt bekant — att den kommitté, som nedsattes för att utarbета förslaget till en fästning vid Boden, har åvägabragt en mycket detaljerad och utförlig utredning just af den strategiska sidan af befästningsfrågan. Denna utredning finnes i befästningskommitténs betänkande, och en del af densamma, d. v. s. den som kan offentliggöras, återfinnes i det utdrag af betänkandet, som jag nyss nämnde och som delats ut till Riksdagens ledamöter. Det var på grund af denna utredning om behöfligheten af Boden och om gagnet af en fästning där uppe vid Lule älf, som Riksdagen fattade sitt beslut att påbörja anläggningen af denna fästning. Jag tänker, att huru framstående den ärade interpellanten än är i militära ärenden, så kan han väl i alla fall icke ensam uppväga de personer, hvaraf befästningskommittén var sammansatt. Denna kommitté var, som bekant, sammansatt af både riksdagsmän och militära element, och jag har svårt att tänka mig, att fästningskommittén i dess helhet bara har orätt och herr Palme å sin sida bara rätt.

Som sagdt, den strategiska sidan af saken var då fullständigt utredd; och på grund af denna utredning har också fästningen kommit till genom Riksdagens beslut.

Till sist talade interpellanten om inlandsbanan och dess stora gagn för försvaret. Ja, det lär väl icke råda mer än en mening därom, att det skulle vara af mycket stort värde för försvaret af öfre Norrland, om inlandsbanan komme till stånd. Men jag tror knappast, att man kan ställa frågan så: inlandsbana eller fästning? Man kan möjligen säga, att tillvaron af en inlandsbana skulle minska behovet af en fästning; men att den skulle utesluta detta behof, kan man icke påstå. För försvaret är det utan tvifvel bäst, att det finnes både en inlandsbana och en fästning. Emellertid, huru stort gagn försvaret än har af denna inlandsbana, lär det väl icke vara tänkbart, att den kommer till stånd uteslutande af försvarshänsyn. Det är ett alldeles för stort företag för att man skulle kunna tänka sig, att Sverige under den närmaste framtiden skall inlåta sig därpå endast för försvarets skull. Men det finnes helt andra och mycket viktiga skäl för att en sådan kommunikation bör komma till stånd. Dessa skäl, de ekonomiska, höra emellertid icke hit, och jag skall icke upptaga kammarens tid med att ingå på dem.

Herr Hedin: Herr talman! Jag har endast ett par ord att säga. Det första ordet är detta, att jag har fått den fullständigaste bekräftelse på hvad jag redan förut varit fullständigt öfvertygad om, nämligen att den ytterligare kostnad för Boden, som nu bekännes för oss i den kungl. propositionen, kommer att öfverträffas, såsom interpellanten yttrat, med ett nu alldeles oberäkneligt antal miljoner. Jag lyckönskar dem, som kunde få något annat intryck af herr statsrådets svar än detta, jag lyckönskar dem till den starka tro, som i andra fall kan för dem utan tvifvel vara till särdeles stor nytta, om de t. ex. någon gång skulle behöfva försätta ett berg eller så. För mig står det klart, att vi fått en ny bekräftelse på hvad

jag icke ett ögonblick betviflat, att den nyttigaste användningen af penningar för Boden är att bevilja hvad det skulle kosta att rivva denna fästning. Det är gifvet, att man icke kan lämna den ofullbordad för att tagas om hand af fienden och på något sätt användas. Men att den kommer att blifva till olycka är det enda man kan få fram af allt, som här blifvit sagdt. Det är icke klart, hvad fästningen har för ändamål, och det har icke blifvit klart, att den kan med nytta fungera för något af de tre ifrågasatta ändamålen.

Anledningen till att jag begärde ordet var egentligen, att jag ville framställa ett par frågor till herr statsrådet, hvilka jag kan framställa därför, att det är alldeles själfklart, att han utan någon undersökning kan besvara dem nu.

Den ena gäller den uppgift, som man får höra litet emellan, att fästningen Boden skulle behärskas af flere kringliggande höjder. Då uppstår den frågan: Skall man en vacker dag komma och säga, att vi måste draga in dessa inom fästningens område, såsom rysarne gjort vid Port Arthur?

Den andra frågan är denna: Är fästningen byggd så, att man är tryggad mot att den sopas bort på det sätt, som skett vid Port Arthur och nu senast under pågående batalj på öppna fältet af japanerna? Är den det? Man har sagt mig: Nej, visst icke, den uthärdar icke sådana kanoner, som japanerna senast användt under bataljen mot Kuropatkin.

Detta, förmodar jag, är frågor, som herr statsrådet gärna besvarar, då han otvifvelaktigt *kan* besvara dem så att säga på rak arm.

Herr Palme: Med afseende å herr Ekmans yttrande vill jag endast konstatera, att han medgaf, att en sammanslutning eller en ring existerar, men då hvarje ringbildande höjer prisen, gäller det för den myndighet, som för statens räkning skall besluta om beställningar, att efterse, huruvida gynmandet af den inhemska industrien, som jag i lika hög grad som den ärade talaren vill vara med om, är så mycket värdt, att de höga prisen, som ringen skrufvat upp, böra betalas i stället för att gå till utlandet.

Med anledning af herr statsrådets senaste yttrande vill jag framhålla, att det var så långt ifrån att jag på något sätt ville uppställa min militära insikt gentemot hans eller kommitténs, att jag tvärtom framhöll, att jag uteslutande bedömde frågan med ett vanligt enkelt förstånd, men att jag visste, att bakom de af mig uttalade åsikter fanns ett mycket stort antal mycket framstående fackmän.

Herr statsrådet har icke behagat besvara de frågor, som jag tillåtit mig framställa till honom med afseende å Bodens strategiska betydelse. Han har tegat. Tysklands store Moltke kallades den store tigaren, men enhvar blir icke en Moltke, därför att han tiger.

Chefen för landtförsvarsdepartementet, herr statsrådet Virgin: Herr talman, mina herrar! En mycket ärad talare har nyss ställt

Svar å  
interpellation.  
(Forts.)

Svar å  
interpellation.  
(Forts.)

ett par frågor till mig, som jag känner mig lika villig som skyldig att besvara.

Den första var, huruvida omkring Boden funnes höjder, som behärskade fästningen på det sätt, att det vore nödvändigt för fästningens försvar att taga in dessa höjder inom fästningens försvarsområde. Det är obestriddigt, att i terrängen omkring Boden finnas berg och höjder. Men af dessa höjder finnes — så vidt jag kunnat utröna, och jag har i sommar varit där och sett platsen — icke någon, som är af den betydelse, att det skulle vara nödvändigt att befästa den. Och det har icke heller varit fråga om något slags utvidgning af denna beskaffenhet.

Den andra frågan gällde, huruvida icke fästningsverken vore af den svaga beskaffenhet, att de kunde bortsopas af artilleri af det slag, som japanerna användt framför Port Arthur. Därpå svarar jag, att det finnes icke och har icke funnits någon fästning i världen, som i obegränsad tid kan motstå beskjutning af belägringsartilleri. En fästnings uppgift kan aldrig vara att hålla sig i obegränsad tid. Den pretentionen kan icke ställas och har icke ställts på någon fästning, utan hvarje sådan kan, liksom allt mänskligt, förstöras.

Konsten är att afpassa de passiva medel, man har till sitt förfogande, pansar och dylikt, för att möta en sådan inverkan af de fiendliga anfallsmedlen, som man sannolikt har att befara, och möta dem under så lång tid, som man kan behöfva, för att fästningen skall uppfylla sin bestämmelse.

Herr Hedin: Jag tror, att till den svenska pressen nyligen hunnit en underrättelse, som stod att läsa för några veckor sedan i franska tidningar, nämligen att, när den ryske generalen i Port Arthur, som nu begråtes af sina landsmän, för första gången befann sig inom en kasematt i ett just då färdigblifvet fort, han där träffades af döden. Det var alltså vid den första beskjutningen mot det nya fortet, som en kula bröt igenom och tillställde ett sådant table rase. Det var således icke efter en långvarig beskjutning, sådan som man känner till från gamla berättelser om långvariga belägringar, utan efter första användandet af dessa förfärliga kanoner vid beskjutningen af ett nytt fort.

Herr Bergström: Herr talman, mina herrar! Herr statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet gaf i sitt första anförande det vitsord åt de militära myndigheterna, att han var förvissad om att deras vid innevarande års riksdag föreliggande beräkningar äro med noggrannhet och omsorg uppgjorda.

Ja, mina herrar, det är nog godt och bra med detta vitsord från herr statsrådet. Men den viktigaste frågan är: Hvilken tilltro kunna Riksdagens ledamöter hysa till denna af herr statsrådet vitsordade noggrannhet och omsorg? Jag vill från fästningens historia peka på ett enda litet faktum.

Vid 1900 års riksdag, den riksdag då beslutet om Bodenfästningens anläggande kom till stånd, förklarade dåvarande statsrådet

och chefen för landtförsvarsdepartementet, likasom han några dagar förut hade förklarat inför Konungen, att af de myndigheter, till hvilka befästningskommitténs betänkande varit remitteradt, chefen för fortifikationen, generalfälttygmästaren och t. f. chefen för generalstaben icke gjort några erinringar mot befästningskommitténs beräkningar i denna del. Detta meddelades Riksdagen år 1900. Men, enligt hvad vi nu fått veta i årets statsverksproposition, voro utaf dessa nu nämnda myndigheter cheferna för arméförvaltningens artilleri och fortifikationsdepartement året därefter färdiga att tillkännagifva för Kungl. Maj:t, att för uppförande af de fyra större fästena vid Boden vore nödvändigt att erhålla 65 procent utöfver de af kommittén beräknade kostnader. Det vill säga samma myndigheter, som hade hörts och yttrat sig öfver kommitténs utlåtande år 1899 och hvilka återopats vid 1900 års riksdag, de äro år 1901, eller året därefter, färdiga att tillkännagifva, att dessa beräkningar äro så felaktiga, att det kräfvades 65 procent därutöfver. Det är inför sådana fakta icke underligt, att man icke kan hysa någon synnerligen stark tilltro med afseende å omsorgen och noggrannheten af de uppgjorda beräkningarna.

När man betraktar detta lilla faktum, om hvilket jag nu påmint, så får man — det kan icke hjälpas, och jag säger det, eftersom både statsministern och krigsministern nu äro närvarande — det intryck, att hvad som hände vid 1900 års riksdag var den fruktansvärdaste bluff i militärpolitiskt — militärt och politiskt — afseende, som vår historia har bevittnat. Man förstår nu mycket väl, hvarför såväl den då- och nuvarande statsministern som den dåvarande krigsministern satte in sina personer för att ett beslut då ovillkorligen skulle åstadkommas med afseende å Bodens fästning. Man ville icke låta syna den saken i sömmarna. Emellertid kan man i detta sammanhang hafva skäl att fråga, huru den mycket famösa siffran 8,700,000 till Bodens befästande verkligen uppkommit.

Den ärade interpellanten har i dag likasom vid ett par föregående tillfällen fullkomligt frikallat den nuvarande krigsministern från ansvaret med afseende å tillkomsten af dessa beräkningar, och krigsministern har med tystnad mottagit detta frikallande. Men, mina herrar, om vi gå tillbaka i tiden, — vi som hafva något minne af denna historia, vi som hafva något minne af de papper, som åren 1897 och 1900 förelades Riksdagens ledamöter, vi erinra oss mycket väl, att denna siffra 8,700,000 tillkom på hösten 1896 efter arbete af en utaf dåvarande chefen för landtförsvarsdepartementet tillsatt kommission, hvilken hade att granska planen för Bodens befästande och hvilken kommission räknade såsom ordförande dåvarande öfverste Geijer och såsom ledamöter bland andra dåvarande öfverstelöjtnanterna Bergman och Virgin; och när sedermera befästningskommittén gick till sitt arbete påföljande år med anledning däraf, att 1897 års Riksdag icke velat godtaga de framställda beräkningarna, då behöll kommittén och stannade fullständigt vid

*Svar å  
interpellation.  
(Forts.)*

Svar å  
interpellation.  
(Forts.)

samma siffra, hvilken, såsom jag nyss nämnde, äfven godtogs fullständigt af de hörda myndigheterna.

Detta är *den* sakens historia, och det förvånar mig således icke, om krigsministern fullt och helt vill taga ansvaret för denna sak, likasom jag icke saknar anledning förmoda, att den omständigheten, att hans namn verkligen råkar att vara så nära förbundet med frågan om ordnandet af vårt lands fasta försvar, just utgör en af anledningarna och en af hufvudanledningarna till att han befinner sig på den post han nu bekläder.

Då emellertid, herr talman, i krigsministerns yttrande ställdes i utsikt, att den i fjol tillsatta Bodenkommitténs arbeten skola, alldeles i motsats mot hvad jag tänkt mig, kunna leda därtill, att vi få ytterligare framställningar om ökade anslag, då skall jag tillåta mig återupprepa den fråga, som jag vid ett föregående tillfälle tillät mig att rikta till herr krigsministern, nämligen: När kan man förvänta, att denna kommittés arbeten och därmed den försvarsplan, som af denna kommitté kan komma att framläggas, blifva färdiga? Jag förmodar, att i denna plan kommer att ingå, bland annat, hvad som naturligen är så ofantligt viktigt, nämligen att ordna ett samarbete mellan de olika vapenslagen vid utförandet af deras stora uppgifter. Att detta samarbete hade bort vara bättre planerat och bättre ordnad redan från början, därom lär man blifva öfvertygad, om man begifver sig till Boden och tager reda på huru arbetena på utförandet af dessa befästningar delvis hafva bedrivits.

Jag tillåter mig således återupprepa den fråga, som jag förut i detta afseende ställt till herr krigsministern. Jag anser för min del, att detta i närvarande stund är den viktigaste frågan på detta område. Ty enligt min mening står Riksdagen omöjligen till svars, om den skall utgifva miljoner på miljoner ytterligare för detta ändamål, utan att en fullständig framställning, grundad på verklig utredning, med afseende å Bodens fästning föreligger.

## § 5.

Föredrogos hvar för sig och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts å kammarens bord hvilande propositioner:

angående eftergift å arrendeafgifterna för arrendeåret 1904—1905 för två utarrenderade kronoegendomar i Stockholms län;

angående öfverlåtelse af kronans rätt till lägenheten Södra Fördärfvet n:is 86 och 87 å Filipstads stads område;

angående upplåtelse af byggnadstomter å kronopark vid Nattavara järnvägsstation i Norrbottens län;

angående upplåtelse af lägenheter och tomtplatser å förra profossbostället  $\frac{3}{4}$  mantal Fjälkinge n:is 5, 30 och 35 i Kristianstads län;

angående försäljning af viss del af  $\frac{1}{4}$  mantal Knipe eller Mörlanda med Hofsbros kvarn i Alfsborgs län;

angående upplåtelse af lägenheter å förra trumpetarbostället  $\frac{1}{3}$  mantal Söndraby n:o 2 i Vedby socken af Kristianstads län;

angående försäljning af viss del af förra militiebostället Gislöf n:is 22 och 30 i Malmöhus län;

angående afsöndring af mark från Borgholms kungsladugård i Kalmar län;

angående försäljning af mark från kronohemmanen Vallen n:is 1 och 2 i Västernorrlands län;

angående upplåtelse af en tomtplats å Strömsholms kungsladugård n:o 1 i Västmanlands län;

angående försäljning till Örebro stad af de landssekreteraren, landskamreraren och landtränmästaren i Örebro län förr anslagna löningsjordar, belägna å den s. k. Boskärsängen inom Örebro stads område;

angående försäljning af vissa delar af förra militiebostället Forstena n:o 1 med Önan n:o 1 och Femtungan n:o 1 i Älfsborgs län;

angående försäljning af en till förra regementsskrifvarebostället <sup>3/4</sup> mantal Vida n:o 1 i Södermanlands län hörande obebyggd utäga; och angående statsbidrag för utrotande af ollonborrar.

### § 6.

Föredrogs men bordlades åter konstitutionsutskottets utlåtande n:o 2.

### § 7.

Efter föredragning af Första Kammarens protokollsutdrag, n:o 100, innefattande delgifning af nämnda kammares beslut angående dess tillfälliga utskotts utlåtande n:o 1 i anledning af väckt motion angående skrifvelse till Konungen i fråga om revision af de författningar, som hafva afseende på priskurantuppgifter och markgångstaxors upprättande, beslöt kammaren att hänvisa ifrågavarande ärende till sitt tillfälliga utskott n:o 4.

### § 8.

Vidare föredrogs men bordlades åter Andra Kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande n:o 5.

### § 9.

Till afgörande förelåg sammansatta stats- och bankoutskottets utlåtande n:o 2, i anledning af väckt motion om visst tillägg till förordningen angående en postsparbank för riket.

I en af herr *M. F. Nyström* inom Andra Kammaren väckt motion, n:o 94, som öfverlämnats till förberedande behandling af det sammansatta stats- och bankoutskottet, hade föreslagits,

att Riksdagen ville för sin del antaga följande tillägg till 18 § 2 mom. af förordningen angående postsparbanken: dels ock, till högst en tjugonedel, genom utlåning till bostadsföreningar och aktiebolag, som hafva till uteslutande uppgift att befordra den allmännyttiga

*Angående  
utlåning af  
postspar-  
bankens medel  
till bostads-  
föreningar  
m. m.*

Angående  
utlåning af  
postspar-  
bankens medel  
till bostads-  
föreningar  
m. m.  
(Forts.)

byggnadsverksamheten bland städernas arbetare och mindre bemedlade befolkning, efter de grunder, som af Konungen bestämmas, eller alternativt, att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till sådant tillägg till förordningen angående postsparbanken, hvarigenom denna bemyndigades att utlåna en viss del af sina tillgångar till bostadsföreningar och bostadsaktiebolag, som hade till uteslutande uppgift att befordra den allmännyttiga byggnadsverksamheten bland städernas arbetare och mindre bemedlade befolkning.

Utskottet hemställde, att ifrågavarande motion icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade emellertid afgifvits af herr *Nyström*.

Sedan utskottets hemställan blifvit uppläst, lämnades på begäran ordet till motionären

Herr *Nyström*, som anförde: Jag skall endast tillåta mig att i all korthet yrka bifall till det första alternativet i min motion.

Jag gör detta med hänsyn särskildt därtill, att sammansatta stats- och bankoutskottet icke på något sätt bemött min motion eller ingått i någon kritik af densamma, utan endast hänvisat till ett beslut vid förra årets riksdag, nämligen då Riksdagen beslöt att godkänna den kungl. propositionen angående egnahemslån för landtarbetare. Det är så mycket egendomligare att utskottet förbi-gått de motiv, som legat till grund för min motion, som postsparbankens styrelse i ett af utskottet infor-dradt utlåtande i mycket varma ordalag tillstyrkt motionen för postsparbankens vidkommande. Utskottet talar nu om det beslut, som fattades i fjol. Men det beslutet afsåg egnahemslån för landsbygdens arbetare. Visserligen förekom där en passus om att äfven städernas arbetare skulle kunna få vara med och få lån ur egnahemslånefonden, men själfva beslutet formulerades dock på det sättet, att all tillämpning af detsamma på städernas arbetare faktiskt är omöjliggjord. Förhållandet var nämligen det — såsom herrarne torde erinra sig — att lånebeloppet sattes så lågt, d. v. s. att det beräknade värdet å de lägenheter, till hvilka egnahemslån skulle kunna utgå, bestämdes till endast 3,000 kronor för bostadslägenhet. Men det torde vara ett allmänt bekant förhållande, att 3,000 kronor är ett alldeles för lågt belopp, då det gäller att tillgodose egnahemsrörelsen med hänsyn till arbetare i städerna och å närmast liggande landsbygd. Jag kan såsom ett exempel på detta förhållande anförä, att i villastäderna omkring Stockholm — sådana villastäder, som äro enkom afsedda för arbetare och mest bebodda af sådana, — tomtpriset uppgår till icke mindre än 50 öre per kvadratfot, hvadan själfva tomten för ett eget hem på landet omkring Stockholm i allmänhet kostar öfver 2,000 kronor, om tomten skall vara så stor, att den kan motsvara sitt ändamål.



Men med ett tomtpris af 2,000 kronor — eller låt oss säga blott 1,500 kronor — torde det vara faktiskt omöjligt att under nuvarande material- och arbetspriser åstadkomma ett aldrig så anspråkslöst egnahem, då hela fastigheten med tomt och hus ej får öfverstiga 3,000 kronor. Det var för att råda bot härpå, och för att göra det möjligt för städernas arbetare att också kunna genom hjälp från statens sida få anordna egna hem, som min motion i fjol tillkom. Den afslogs då helt naturligt af det skäl, att Kungl. Maj:ts proposition om en egnahemslånefond icke ännu var afgjord. Men nu är den afgjord, och nu kan icke det skälet uppställas som ett hinder för ett bifall till min motion i år. Det enda man skulle kunna invända emot den föreliggande motionen — hvilket också under hand gjorts från åtskilliga utskottsledamöters sida — är det, att den har för ringa innebörd, d. v. s. att beloppet är för litet, för att den ifrågavarande egnahemsrörelsen därmed skulle kunna på ett effektivt sätt understödjas. Men frågar man de bostadsföreningar, som bildats dels i Stockholm, dels i Göteborg och dels på andra ställen, huruvida de önska att detta belopp — ehuru litet — måtte för ändamålet anslås, så svara de, att det skulle mottagas med upp- räckta händer. Det är i själfva verket så svårt för dem att få penningar till sin rörelse, — det är på sina ställen ibland alldeles omöjligt — att äfven den minsta hjälp från statsmakternas sida mottages med största tacksamhet. Nu begäres för ändamålet 5 procent af i sparbanken innestående medel, och detta belopp skulle kunna antagas uppgå till omkring  $1\frac{1}{2}$  miljon kronor. Ja,  $1\frac{1}{2}$  miljon kronor, försatt i cirkulation, skulle dock icke vara en så obetydlig summa för det afsedda ändamålet; men den största betydelsen af ett bifall till motionen skulle ligga däri, att Riksdagen därigenom erkände befogenheten af att också denna klass af egnahemslånesökande erhöles lån genom statens mellankomst, liksom Riksdagen i fjol erkände denna befogenhet beträffande landsbygdens arbetare.

Om nu också det belopp, som genom ett bifall till motionen skulle kunna påräknas, för närvarande blefve ganska obetydligt, så torde det kunna blifva större just af den anledningen, att en bestämmelse sådan som den föreslagna inkomme i förordningen om postsparbanken. Ty postsparbanksstyrelsen har själf förklaradt, att en utlåning till egnahemsrörelsen med sannolikhet skulle hafva till följd, att ett större intresse för postsparbanken väcktes hos landets befolkning, och att sålunda ett större belopp så småningom skulle kunna ställas till förfogande för det afsedda ändamålet.

Det är också en annan sak, som man måste taga i betraktande. Äfven om de 10 miljoner kronor, som i fjol anslogos för egnahemslån, skulle kunna användas för egnahemsrörelsen i och omkring städerna, så är dock beloppet så ringa, att jag tror att man får lof att tänka på alltjämt nya hjälpkällor för denna stora rörelse.

Det klagas från alla håll i utlandet, att hjälpkällorna för detta ändamål — ehuru de äro mycket rikt flödande i förhållande till våra — dock äro alldeles otillräckliga. Jag tror, att Riksdagen

*Angående  
utlåning af  
postspar-  
bankens medel  
till bostads-  
föreningar  
m. m.  
(Forts.)*

Angående  
utlåning af  
postspar-  
bankens medel  
till bostads-  
föreningar  
m. m.  
(Forts.)

skulle göra en god gärning, i fall den öppnade en ny utväg till den, som redan finnes. Ja, det vore godt, om icke blott en ny utväg öppnades utan många flera, emedan behofvet är mycket större än den, som icke är stadsbo, kan föreställa sig. Här i Stockholm härskar en trångboddhet och en dyrhet, som fortfarande är lika stor, som den varit under de sista åren. De hygieniska förhållandena äro dåliga, och de kunna icke blifva bättre, så länge det är så ställdt, som det nu är. Men de kunde blifva bättre och afsevärdt bättre, om det blefve endast en liten ljusning på det sätt, jag i min motion föreslagit. Jag ber att få lägga kammaren detta på hjärtat. Framgången af min motion är icke af någon betydelse för mig personligen, men den är af mycket stor betydelse för alla de stackars människor, som nu nödgas försmäktas i dyra och osunda bostäder utan sol och ljus. Jag ber sålunda, herr talman, att få yrka bifall till det första alternativet i min motion eller

att Riksdagen ville för sin del antaga följande tillägg till 18 § 2 mom. af förordningen angående postsparbanken: dels ock, till högst eu tjugonedel, genom utlåning till bostadsföreningar och aktiebolag, som hafva till uteslutande uppgift att befordra den allmännyttiga byggnadsverksamheten bland städernas arbetare och mindre bemedlade befolkning, efter de grunder, som af Konungen bestämmas.

Häruti instämde herrar *Jansson* i Krakerud, *Brock* och *Centervall*.

Herr Sjö: Den nu föreliggande motionen är en gengångare från förlidet års riksdag och motionären var då liksom äfven i år såsom suppleant medlem af det utskott, som behandlade hans motion. På grund däraf att förra året den kungl. propositionen om bildandet af en fond för egnahemslån såväl till jordbrukslägenhet som till bostadslägenhet icke var behandlad, när motionen förelåg till afgörande, gjorde motionären då icke något yrkande, emedan han såväl som utskottet ansåg, att man borde vänta och se, hvilket beslut Riksdagen komme till i afseende å den kungl. propositionen. Om denna blefve bifallen, ansåg man nämligen, att det mål, som motionären åsyftade, äfven skulle vara till någon del vunnet. Nu har han i år återkommit med sin motion. Han har nämligen funnit, säger han, att bostadsföreningarna — han nämnde särskildt bostadsföreningen i Göteborg — hade ganska svårt att uppnegociera lån för sina byggnadsföretag. Men det synes mig, att det finnes ett enklare sätt att vinna det mål, motionären vill vinna, än att anlita Riksdagens mellankomst i högre grad än hvad förlidet år skedde. då den stora fonden för lån till egna hem beslöts. Jag tänker mig nämligen, att i de större städerna, såsom Stockholm, Göteborg och Malmö, stadsfullmäktige skulle kunna taga denna fråga om hand. Stadsfullmäktige skulle säkert kunna upptaga lån lika billigt som staten, och sedan kunde de nedsätta en byrå inom sig för att förvalta penningarne och lämna ut lån till arbetare för uppförande af egna hem. Ett sådant sätt att sköta saken skulle helt säkert blifva

mycket fördelaktigt. Denna byrå eller de personer, som skulle hafva saken om hand, blefve ju i tillfälle att bedöma icke blott tomtvärdena, utan äfven låntagarnes soliditet och beskaffenhet samt följa lånetransaktionerna i alla afseenden, så att några förluster icke torde behöfva befaras. Jag tror, som sagdt, att detta sätt skulle vara det riktigaste och fördelaktigaste. Om man däremot skulle ändra förordningen angående postsparbanken i den riktning, motionären äsyftar, torde man kunna befara, att postsparbanken skulle komma att göra förluster på lånetransaktionerna, då banken ju icke kunde få tillfälle att bedöma dem och se dem på närmare håll, utan på afstånd. Och för öfrigt fruktar jag, att, om man nu skulle öppna en ny lånegren i postsparbanken, det mycket väl skulle kunna hända, att därigenom den del af postsparbanksmedlen, som nu är afsedd till lån åt kommunerna, blefve inskränkt och utsikterna för kommunerna att få sådana lån minskade.

Motionären har sagt, att Riksdagen skulle göra en god gärning, om Riksdagen nu biföll hans motion. Jag däremot tror att, om städerna själfva toge hand om denna sak på det sätt, jag föreslagit, detta helt säkert skulle vara en lika god gärning och tillfredsställa alla arbetare, som vilja hafva lån. Det är klart, att det icke kunde blifva fråga om andra städer än de större städerna, såsom Stockholm, Göteborg och Malmö. Att däremot försöka ävägabringa dylika låneinrättningar för de smärre städerna blifver nog ej så lätt; enär en sammanslutning ungefär på samma sätt som med hypoteksföreningarna ej låter sig göra.

*För närvarande* tror jag dock, att den stora egnahemslånefonden kan vara till hjälp äfven för städernas arbetare, då de ju kunna få lån därifrån, om de bygga utanför städerna.

På grund af hvad jag nu anfört, skall jag be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr *Lundell* instämde häruti.

Herr *Lindhagen*: Herr talman! Afven jag måste beklaga det snäfvaste sätt, hvarpå utskottet behandlat den föreliggande frågan. Utskottet har — såvidt man får döma af motiveringen till dess hemställan — icke gjort sig det allra ringaste besvär med att beakta de synpunkter som besjälade motionären, och det viktiga och för städerna gagnande ändamål, som utgör anledningen till motionens framkomst, utan utskottet har — som så ofta är fallet med statsutskottet, när det gäller att behandla annat än kungl. propositioner — i detta fall ställt sig på en mera formell eller byråkratisk ståndpunkt. Utskottet har som skäl för afslag å det föreliggande förslaget endast kommit med några formella invändningar, som enligt min tanke icke alls drabba själfva förslaget.

Jag har egentligen begärt ordet för att framhålla, att de stora städernas bostadsfråga verkligen är en angelägenhet af sådan betydelse, att de af herrarne, som äro från landet, icke kunna bilda sig någon riktig föreställning om huru viktig den i själfva verket

*Angående utlåning af postsparbankens medel till bostadsföreningar m. m.*  
(Forts.)

Angående  
utlåning af  
postspar-  
bankens medel  
till bostads-  
föreningar  
m. m.  
(Forts.)

är. Förr eller senare måste dock Riksdagen betrakta denna fråga som en statsangelägenhet och komma till insikt om, af hvilken betydelse det ur flera synpunkter är, att äfven staten härvidlag träder emellan och biträder med att söka råda bot på de missförhållanden, som i nu förevarande afseende förefinnas.

Det är mycket riktigt så, som motionären säger i sin motion, att »svårigheterna för åtminstone Stockholms och andra större städers arbetare att komma i åtnjutande af drägliga bostadsförhållanden äro så öfverväldigande, att man ej bör tröttna att uppsöka och taga i bruk alla till buds stående hjälpkällor för dessa behofs afhjälpande». Men då så är förhållandet, är det klart, att det icke går an att, såsom utskottet gör, härvidlag endast hänvisa till de 10,000,000 kronor, som förra året afsattes till en egnahemsålfond, ty dessa medel förslå ej långt, och de få endast till en mindre del användas för det ändamål, som motionären med sitt förslag afser.

Motionären har nu föreslagit en utväg, som är synnerligen väl motiverad och som man på många håll på grund af vunnen erfarenhet i det afseendet funnit vara utmärkt väl lämpad för just nu ifrågavarande ändamål, och för alla dem, som sträfva efter detta måls vinnande, är det jämväl af principiell betydelse, att man slår in på denna af motionären föreslagna väg.

Man skulle nu ha kunnat vänta, att utskottet här visat mera välvilligt tillmötesgående, åtminstone hvad motiveringen beträffar, än hvad det gjort. Nu har emellertid den siste talaren kommit med andra skäl än de, som utskottet anfört i sitt utlåtande, och därmed fört frågan in på en mera resonabel bog. Det skulle dock blifva allt för vidlyftigt att ingå på ett bemötande af hvad han här anförde. Jag vill endast uttala som min mening, att de af honom anförda skälen, hvilka jag anser vara mera plausibla än de skäl, som utskottet åberopar, blifvit fullständigt vederlagda af den sakrika utläggning, som af motionären blifvit gjord.

Jag har velat yttra detta, för att motionären icke skulle behöfva stå ensam i denna fråga, utan att äfven någon annan röst måtte höjas för att framhålla betydelsen af att Riksdagen visar sig till fullo inse, huru viktigt denna fråga egentligen är.

Då motionären här yrkat bifall till sin motion, ber jag att få instämman i detta hans yrkande.

I detta anförande instämde herrar *Beckman*, *Pettersson* i Söder-  
tälje, *Johansson* i Jönköping, *Larsson* i Lund. *Berg* i Göteborg,  
*Hedin*, *Berg* i Stockholm, *Lindgren* i Örebro och *K. G. Karlsson* i  
Göteborg.

Herr Österberg: Herr talman! Jag har begärt ordet för att konstatera ett förhållande, som hos socialt intresserade väckt de allra största bekymmer, nämligen det förhållandet, att det för närvarande möter nästan öfvervinneliga svårigheter för de små egnahemsbyggarna i städerna att få låna penningar i de enskilda bankerna. Det är blott några veckor sedan, som jag uppvaktades af en person,

boende i närheten af Eskilstuna, hvilken berättade, att han gjort förfrågan hos samtliga banker, såväl enskilda banker som sparbanker, i nämnda stad för att få låna på en första inteckning — märken väl, mina herrar, en *första* inteckning — i en lägenhet, som han byggt strax utanför staden, men öfverallt mötts med det beskedet, att bankerna just vid det tillfället icke hade lust att låna ut penningar för detta ändamål.

Jag gjorde mig besvär med att fråga chefen för en af länets enskilda banker, hvarför banken icke tog emot en första inteckning som säkerhet för lån, och jag fick då det svaret, att banken redan var så engagerad i fråga om inteckningar, att den på grund af nu gällande banklag måste vara ytterst försiktig vid beviljande af lån på inteckningar, men — hette det — sparbankerna kunde det nog. Ja, personen i fråga hade äfven vändt sig till sparbankerna, men där fått det besked, att det fanns icke några penningar där heller då vid tillfället, utan alla penningar voro utlånade mot reverser och andra säkerheter. Resultatet blef således det, att den där mannen fick vänta på att få låna penningar på en första inteckning i en lägenhet. Detta förhållande, att en person, i öfrigt ganska väl situerad, ty han har en enskild förmögenhet å cirka 2,000 kronor, som han kunde sätta in i egendomen, icke kunde få låna på en första inteckning, visar naturligtvis, att egnahemsrörelsen, som ännu endast är i sin linda, snart kommer att helt enkelt upphöra, för så vidt man icke vidtager kraftiga åtgärder, hvarigenom möjligheter öppnas för egnahemsbyggarna att kunna få låna penningar på rimliga villkor.

Här har nu motionären föreslagit ett sätt att skaffa byggnadsbolagen och byggnadsföreningarna ute i bygderna medel, hvarigenom egnahemsverksamheten måtte kunna befrämjas. Om man inom sammansatta stats- och bankutskottet hade gjort sig den mödan att sätta sig in i hvad denna fråga egentligen gäller, skulle nog utskottet ha kommit till ett annat slutresultat, än hvad nu blifvit fallet. Men jag kan granneligen förstå, att utskottet icke gärna har kunnat komma till annat resultat härvidlag, då man där resonerar så, som herr Sjö nyss gjorde. Och jag antager att en hel del andra resonera på samma sätt.

Herr Sjö har gjort en upptäckt här. Han har kommit under fund med, att städerna själfva skulle kunna vidtaga några åtgärder i nu berörda hänseende genom att låna upp pengar och sedan med dem sätta i gång en egnahemsverksamhet. Om man emellertid tager hänsyn till, att i städernas styrelser sitta en mängd personer, som ha ungefär lika stort socialt intresse, som sammansatta stats- och bankutskottet visat i detta fall, kan man lätt tänka sig, huru storartadt resultatet skulle blifva, om man gör en appell till stadsfullmäktige, i syfte att de skola anskaffa medel till och sätta i gång en egnahemsbyggnadsverksamhet. Det är ju gifvet, att man på vissa platser skulle kunna göra mycket för en sådan byggnadsverksamhet inom städerna, om man blott kunde få fram en opinion inom stadsfullmäktige för en dylik rörelse. Detta möter dock synnerligen stora

*Angående  
utlåning af  
postspar-  
bankens medel  
till bostads-  
föreningar  
m. m.  
(Forts.)*

Angående  
utlåning af  
postspar-  
bankens medel  
till bostads-  
föreningar  
m. m.  
(Forts.)

svårigheter, och jag fruktar, att något resultat på den vägen ej kan vinnas, förrän man fått en förändring af röstskalan, så att de, som verkligen känna behovet af förbättrade förhållanden härvidlag, också må få tillbörligt inflytande på tillsättningen af de personer, som skulle besluta åtgärder uti nu ifrågavarande afseende.

För min del instämmer jag i det yrkande som här framställts af motionären.

Herr Sjö: Den siste ärade talaren gaf en ganska mörk skildring af penningväsendet i vårt land. Han nämnde därvid, bland annat, att uti Eskilstuna, tror jag, att det var, kunde man icke få låna i bankerna mot en första in-teckning. Den ärade talaren antydde emellertid icke, huru stort värde in-teckningen i fråga representerade eller hvilka fordringar lånesökanden uppställde. In-teckningen kunde ju vara den första och enda i fastigheten men representera ett värde långt utöfver taxeringsvärdet för den ifrågavarande lägenheten och således ej inom halfva taxeringsvärdet, och lånesökanden kunde ju också ha fordrat, att hela in-teckningen skulle belånas. Om hans anspråk varit lagom stora och han velat lämna in-teckningen som säkerhet för ett lånebelopp, som af bankinrättningen ansågs skäligt, är jag förvissad därom, att hvilken bankinrättning som helst hade belånat in-teckningen. Man bör icke framställa sådana saker mörkare än de i verkligheten äro.

Enligt de upplysningar, som vi erhållit inom sammansatta utskottet, voro insättningarna i postsparbanken under det senaste räkenskapsåret 800,000 kronor mindre än under närmast föregående år, och detta är en af de många faktorer, som härvidlag varit bestämmande för utskottets uppfattning af frågan. Utskottet har nog sökt se frågan från alla synpunkter, och man har därför icke rätt att säga, att utskottet — herr Lindhagen sade statsutskottet, men jag vill påpeka, att det är ett sammansatt stats- och bankoutskott, som behandlat denna fråga — varit byråkratiskt och sett frågan ensidigt. Jag vill tvärtom påstå, att såväl herr Lindhagen som motionären sett denna fråga enbart från dess lätta sida. Motionären har dock varit något betänksam beträffande de mått och steg, som härvidlag böra vidtagas, och på grund däraf gjorde han icke förra året något bestämdt yrkande vare sig inom utskottet eller här i kammaren.

Jag tror, att kammaren gjorde klokast i att bifalla den hemställan, som utskottet här kommit med. Vilja sedan de större städerna göra så, som jag nyss nämnde, och upptaga lån för att på sådant sätt kunna bereda arbetarne i städerna hjälp för uppförande af egna bostäder, tror jag, att detta skulle medföra stora fördelar icke allenast för låntagarne, utan äfven för långifvarne.

Herr Österberg: Det brukar vara vanligt, att, när man talar om en första in-teckning, menas därmed en in-teckning intill halfva taxeringsvärdet. Jag trodde verkligen, att herr Sjö hade reda på det förhållandet, men jag finner, att så icke är fallet, då han nämligen kan resonera på det sätt, som han här gjort.

*Angående  
utlåning af  
postspar-  
bankens medel  
till bostads-  
föreningar  
m. m.  
(Forts.)*

Herr Nyström: Herr Sjö ville göra troligt, att jag i fjol var tveksam angående motionens nytta för det allmänna, då jag såväl inom utskottet som i kammaren underlät att yrka bifall till mitt i motionen framställda förslag. Förhållandet var det, att det sammansatta utskottet då skyndade sig att behandla motionen, innan den kungl. propositionen i egnahemsfrågan blifvit slutbehandlad af det särskilda utskott, som hade med denna fråga att göra. Jag och flere med mig hoppades, att beloppen å de län, som skulle lämnas ur egnahemslånefonden, skulle för städernas vidkommande beräknas för en egnahemskostnad höjd från 3,000 till 4,000 kronor, och det var under denna förutsättning, som jag ansåg klokast att icke hålla på motionen för att icke äfventyra det mål, som man då ville uppnå. Nu, då frågan blifvit afgjord på det sätt, att det är de lägre lånebeloppen, som enligt Riksdagens beslut äro gällande, finnes för mig icke någon den ringaste anledning att längre intaga någon tveksam hållning, utan nu är jag alldeles på det klara med att jag bör yrka på bifall till motionen.

Med anledning af det exempel, som herr Österberg anförde från Eskilstuna, och där det talades om en egnahemsägare, som omöjligen kunde få låna hos någon bank på en första inteckning, vill jag nämna, att jag skulle kunna anföra liknande exempel från en annan plats, där det finnes mycket flera banker än i Eskilstuna, nämligen Stockholm. Då en arbetare här söker bygga sig ett eget hem utanför staden i någon af de villastäder, som där hålla på att resa sig, har han ytterligt svårt att få låna i en bank på första inteckningen. Vanligen går det så till, att, då han icke får låna i bankerna, han får hjälp i det brandförsäkringsbolag, som han anlitar, men då på så hårda villkor såväl i fråga om ränta som amorteringsbelopp, att han ofta nödgats gå ifrån alltsammans.

Hvad herr Sjös oro för kommunerna beträffar, så får jag säga, att kommunernas papper bruka betraktas såsom första klassens papper, och att det i vårt land ingalunda är svårt för dem att erhålla lån. Däremot är detta mycket svårt för egnahemsbyggare i städerna, och skall man våga den enes möjligheter härutinnan mot den andres, så bör man väl i all rimlighets namn i föreliggande fall först och främst tänka på den svagare parten och icke på den, som kan bjuda på första klassens säkerhet.

Jag vidhåller mitt yrkande.

Öfverläggningen var härmed slutad. Efter af herr talmannen gjorda propositioner i ämnet biföll kammaren det af herr Nyström under öfverläggningen framställda yrkandet.

## § 10.

Efter föredragning häruppå af lagutskottets utlåtande n:o 23, i anledning af väckt motion angående tillsättande af en för Sverige, Norge och Danmark gemensam sjölagskommitté, yttrade motionären,

Herr Wallenberg: Herr talman! Jag skulle kunna hafva många och väsentliga invändningar att framställa mot utskottets motivering och den hemställan, till hvilken utskottet kommit, men jag anser mig för närvarande hvarken böra framhålla dessa invändningar eller göra något yrkande.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

### § 11.

*Angående konsistoriella pastorats rätt att kalla fjärde profpredikant.*

Å föredragningslistan fanns vidare upptaget lagutskottets utlåtande n:o 24, i anledning af väckt motion rörande ändring i lagen angående tillsättning af prästerliga tjänster, i syfte att de konsistoriella pastoraten må blifva likställda med de regala i afseende å kallande af fjärde profpredikant.

Till behandling af lagutskottet hade hänvisats en inom Andra Kammaren af herr *K. Karlsson* i Mo väckt motion, n:o 30, hvori föreslagits, att Riksdagen i skrifvelse till Kungl. Maj:t täcktes anhålla, det Kungl. Maj:t måtte föreslå sådan ändring i lagen angående tillsättning af prästerliga tjänster den 26 oktober 1883, att, med afseende å kallande af fjärde profpredikant, de konsistoriella pastoraten blefve likställda med de regala.

Utskottet hemställde, att Riksdagen, i anledning af förevarande motion, måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till sådan ändring af lagen angående tillsättning af prästerliga tjänster den 26 oktober 1883, att med afseende å rätten att kalla fjärde profpredikant de konsistoriella pastoraten blefve likställda med de regala.

Vid utlåtandet hade fogats reservation af herrar *Trygger*, *Hedenstierna*, grefve *Lewenhaupt*, *Ridderbjelke*, *E. Lorentz Petersson* och *Redelius*.

Utskottets hemställan upplästes, hvarefter ordet begärdes af

Herr Persson i Stallerhult: Herr talman! Lagutskottet har tillstyrkt bifall till den af motionären gjorda framställningen. Såsom skäl härför anför utskottet: »att det hos de svenska statskyrkoförsamlingarna är ett allt starkare framträdande behof att få ökad inflytande beträffande prästerskapets tillsättning, anser utskottet oförnekligt, och för kyrkans egen skull lärer det vara af vikt att berörda behof blir så vidt möjligt tillfredsställdt». Och detta »behof» finner utskottet blifva »tillfredsställdt» genom en så beskaffad lagändring, som motionären föreslagit.

För min del är jag däremot af den åsikten, att genom en sådan lagändring församlingarnas inflytande å prästerskapets tillsättande skulle blifva mindre och icke större. För närvarande får vid kon-



sistoriella pastorat, när fjärde profpredikant icke kallas, den präst fullmakt å tjänsten, som vid valet erhåller majoritet. När åter fjärde profpredikant kallas, kan det inträffa, att hvarken fjärde profpredikanten eller den af de andre sökande, som till äfventyrs erhållit majoritet, får tjänsten, utan att någon annan af de fyra, som vid valet varit i fråga, blir utnämnd. Det är visserligen sant, att rättigheten att i konsistoriella gäll kalla fjärde profpredikant skulle genom den ifrågasatta lagändringen blifva betydligt utvidgad, men huruvida en sådan utvidgad rätt är vidare fördelaktig, lärer vara ganska tvifvelaktigt.

*Angående konsistoriella pastorats rätt att kalla fjärde profpredikant.*  
(Forts.)

Fjärde profpredikant kan ju kallas af två anledningar. Den ena är, att församlingen är missnöjd med de å förslaget uppsatta personerna, och den andra, att församlingen har större förtroende till en viss prästman, som icke upptagits å förslaget. Det bör då förblifva såsom hittills, att, såvidt fjärde profpredikant skall kallas, mer än hälften af de röstägande känna sig intresserade af att gifva uttryck åt ett sådant missnöje eller förtroende. Behovet af en fjärde profpredikant bör vara så stort, att mer än hälften af de röstägande känna detsamma.

Nu säger motionären, att det i de vidsträckta konsistoriella pastoraten i Norrland icke är möjligt att kalla fjärde profpredikant. Jag tror emellertid, att man icke behöfver gå långt tillbaka i tiden för att finna ett fall, då i ett norrländskt pastorat, som är så vidsträckt, att det innehåller 80 kvadratmil, och hvarest de röstägandes antal öfversteg 800, en fjärde profpredikant blef kallad. Det är således icke mera omöjligt i Norrland än i öfriga delar af riket att kalla fjärde profpredikant, ehuru det ju i Norrland kan vara mera besvärligt och tidsödande för en och annan af de röstägande. Men detta anser jag icke vara tillräckligt skäl för en förändring.

För öfrigt blefve, om rätten att kalla fjärde profpredikant i konsistoriella pastorat utvidgades till öfverensstämmelse med hvad som gäller i regala och således allenast erfordrades, att hälften af de närvarande förenade sig om beslutet, besväret omkastadt. Under de sista dagarna före frågodagen skulle ju då ett litet parti kunna genom liflig agitation förbereda och vid frågodagsförrättningen iscensätta en öfverrumpling. För närvarande behöfva de, som äro belättna med förslaget, ej infinna sig å frågodagsförrättningen för att bevaka sina intressen, men om motionärens förslag blefve lag, skulle det för dem blifva nödvändigt att komma tillstådes för att förebygga en öfverrumpling. Jag hemställer emellertid, huruvida icke de, som äro intresserade för att en fjärde profpredikant kallas, i främsta rummet böra infinna sig vid frågodagen för att afgifva sina röster i öfverensstämmelse härmed. Det må så vara, att en annan ordning är gällande i de regala pastoraten. Men i afseende å sättet för prästerliga tjänsters tillsättande gälla där i flera afseenden helt olikartade bestämmelser.

Ja, det kan äfven dragas i tvifvelsmål, att den föreslagna lagändringen skulle i öfrigt hafva goda följder med sig. Då fjärde profpredikant kallas, är denne väl i bästa fall en ung man, som

*Angående konsistoriella pastorats rätt att kalla fjärde profpredikant.*  
(Forts.)

under sina första tjänstår genom sina predikogåfvor och andra egenskaper lyckats tillvinna sig sympatier i den församling, där han tjänstgjort. Får han sedermera majoritet vid valet, kan det ju hända, att Kungl. Maj:t låter beveka sig att utnämna honom, men jag tror, att de fall icke äro sällsynta, då en församling, som på detta sätt lyckats erhålla en mycket ung man till sin kyrkoherde, efter ganska få år finner, att det kanhända varit bättre, om man haft en något äldre präst såsom själfskrifven ordförande vid den ena eller den andra förrättningen.

Genom en utsträckning af rätten att kalla fjärde profpredikant skulle dessutom möjligen de nu gällande grunderna för de prästerliga beföringarna blifva förtryckta. Det klagas allmänt därafver, att komministrarnas ställning till följd af deras små inkomster är svår och obehaglig. Men om kallelserätten utsträcker, kunna ju de äldre komministrarne få sitta ännu längre kvar vid sina små inkomster, under det att yngre prästmän rycka upp och taga de bästa pastoraten. Jag hemställer till herrarne, huruvida det kan vara rätt att vidtaga en lagändring, som, säga hvad man vill, dock kan lända till skada för dem, som hafva bättre rätt och äro i större behof att erhålla ett pastorat och som — därom är jag för min del öfvertygad — kunna sköta ett pastorat betydligt bättre än de unga och oerfarne prästmännen.

Jag ber, herr talman, att på dessa i korthet anförda skäl få yrka afslag såväl å motionärens förslag som å utskottets hemställan.

Herr Zetterstrand: Herr talman, mina herrar! Motionären har yrkat, att de konsistoriella pastoraten skulle med afseende å rätten att kalla fjärde profpredikant likställas med de regala. Som skäl därför har han åberopat, att för närvarande de konsistoriella pastoratens rätt i detta afseende är så godt som illusorisk. Det är nämligen i de stora församligarna hart när omöjligt att åväga-bringa en så stor majoritet, som behöfves för kallandet af fjärde profpredikant. Hvad motionären åsyftar har sålunda varit att göra det möjligt särskildt för de större konsistoriella pastoraten att kalla fjärde profpredikant.

Detta önskemål har äfven förefallit lagutskottets ledamöter och särskildt landsbygdens representanter, som härvidlag böra vara mest intresserade, mycket beaktansvärdt. De hafva icke förbisett, att en förändring i denna punkt skulle medföra den af den siste ärade talaren omnämnda olägenheten, att, då fjärde profpredikant enligt de ifrågasatta nya bestämmelserna kallades, rätten att utnämna kyrkoherde öfverflyttades till Kungl. Maj:t. De hafva vägt skäl och motskäl mot hvarandra, men majoriteten i utskottet har ansett sig böra gifva motionären rätt därutinnan, att de ifrågavarande församlingarnas befogenhet att kalla fjärde profpredikant bör utsträckas. Ar det sedermera så, att en församling icke vill begagna sig af kallelserätten, har församlingen ju alltid kvar rätten att få just den af de på förslaget uppförde, som församlingen önskar.

På de skäl, jag här anført och som ligga till grund för lagutskottets hemställan, ber jag att få yrka bifall därtill.

*Angående  
konsistoriella  
pastorats rätt  
att kalla fjärde  
profpredikant.  
(Forts.)*

Herr Redelius: Herr talman, mina herrar! Såsom reservant instämmer jag naturligtvis med den förste talaren och jag skall till hvad han sagt endast bedja att få tillägga några få ord.

Jag anser nämligen önskligt, att, då en utvidgning af ifrågasvarande kallelserätt beslutes, i sammanhang därmed äfven bör företagas en ändring i kompetensvillkoren för att kunna befordras till kyrkoherde. Jag vill i det hänseendet erinra om en analogi med de unge män, som bereda sig för domarekallet. Desse blifva icke strax efter aflagd universitetsexamen kompetenta för erhållandet af ordinarie anställning. De måste dessförinnan genomgå en kurs hos någon landtdomare och öfva sig vid hans expedition samt därefter profva på att sitta ting en viss tid. Sådana kompetensvillkor finnas, såsom bekant, icke för prästerna. De kunna, om de ha åren inne, omedelbart efter ordinationen, innan de ännu utöfvat någon tjänstgöring, kallas att mottaga befordran till kyrkoherdebeställning. Jag tror, att det skulle vara ganska hälsosamt såväl för den unge prästen själf som för församlingarna, om en sådan ändring i kompetensvillkoren komme till stånd, att en *viss tids tjänstgöring* erfordrades såsom vilkor att kunna befordras till kyrkoherde.

Så vill jag, om det tillåtes mig, gifva ett par små admonitioner. Till de nyordinerade prästmännen skulle jag vilja rikta den förmaningen att noga akta sig för allt, som kan hänföras till popularitetsjakt. Det är visserligen en lockande jakt och den har kunnat förspörjas på skilda håll. Det är därför icke otänkbart, att det skulle kunna förefinnas frestelse därtill äfven hos prästerskapet.

En annan förmaning och bön skulle jag i all vänlighet vilja rikta till de församlingar, som äro i den situationen, att de kunna begagna sig af en sådan utsträckt kallelserätt, hvarom nu är fråga. Denna förmaning och bön är: Tänken noga efter och profven, om Ni icke kunna vara belättna med någon af de män, som föreslagits, samt begagna Elder icke af kallelserätten, förrän Ni på heder och samvete profvat, att den är af behovvet påkallad.

Så skulle jag äfven vilja rikta en vördsam bön till biskoparne, som enligt gällande bestämmelser skola lämna förord, att de därvidlag, såsom ju tillbörligt är och som vi få vänta och tänka, att de i regel göra, endast låta bestämma sig af församlingarnas bästa, utan afseende på gunst eller popularitet åt något håll. Vi få väl sedan tänka oss — åtminstone är det lagens mening och anda — att, då Kungl. Maj:t i särskilda fall får utöfva en rätt, som han nu icke har, han då också i sin ordning samvetsgrant profvar, hvilken af de fyra med skäl må anses vara den mest förtjänte, och nämner denne. Det har förut åtminstone funnits anledning att rikta en sådan vördsam anhållan åt högsta håll, därför att det på sin tid var känt, att en man, som hade bestämmande inflytande i det fallet, ansåg, att han i regel borde nämna den, som fått de flesta rösterna vid valet.

*Angående konsistoriella pastorats rätt att kalla fjärde profpredikant.*  
(Forts.)

Om dessa förutsättningar blifva beaktade, tror jag, att det icke vore så farligt att gå med på denna utvidning af kallelserätten. Men då härför behöfvas lagändringar och i öfrigt förutsättningar, som jag nu icke vill döma om, skall jag för ögonblicket stanna vid att yrka afslag å utskottets hemställan.

Herr Risberg: Herr talman, mina herrar! Man kan väl förstå, att motionären i det föreliggande ämnet, i fråga om de två nordligaste stiftet, icke känner sig tillfredsställd med den rätt att kalla fjärde profpredikant, som enligt nu gällande bestämmelser är tillerkänd konsistoriella gäll. Men man kan icke lika lätt förstå, att han däraf tagit sig anledning föreslå en lagändring för hela riket. Intaga de två nordligaste stiftet en undantagsställning med afseende på svårigheten att använda denna kallelserätt, hade det ju varit naturligare att på något sätt söka afhjälpa detta säregna förhållande än att föreslå en lagändring för hela riket, detta så mycket hellre som motionären uttryckligen erkänner, att i öfriga delar af riket icke samma svårigheter möta med afseende på kallandet af fjärde profpredikant.

Både motionären och utskottet, som har förordat hans framställning, utgå från det antagandet, att det för församlingarna skulle vara några särskilda fördelar förbundna med rätten att kalla fjärde profpredikant. Jag vill icke bestrida, att det i vissa fall kan vara en fördel att ha denna rätt, nämligen i sådana fall, där bland de sökande det endast finnes tre att tillgå, som äro lämpliga för det eller det gället. Men i allmänhet är det icke så. Det finnes vanligen ett sådant öfverflöd på sökande till hvarje ledigt gäll, att stiftsstyrelsen har många att välja på, när det gäller att uppsätta tre på förslaget. Och jag vill fästa motionärens uppmärksamhet därpå, att befodringslagen i detta fall icke lägger några band på stiftsstyrelsen, hvilka hindra den att uppsätta de lämpligaste. Det är länge sedan vi hade den bestämmelsen, att tjänstären skulle vara afgörande. Nu är det ju i främsta rummet nit och skicklighet, som skola tagas i betraktande. Det föreligger således i vanliga fall icke något behof, från församlingarnas synpunkt sedt, att kalla fjärde profpredikant, och fördelen af en sådan rättighet är redan med den nuvarande anordningen ganska tvifvelaktig. Det har också förut af en talare påpekats, att denna fördel vore illusorisk, enär församlingarna därigenom afsade sig beslutanderätten vid tillsättningen.

Sedan är det en annan synpunkt, som också gjort sig gällande, icke så mycket hos motionären som fastmera hos utskottet, den synpunkten nämligen, att det skulle innebära en utsträckning af församlingarnas inflytande vid valet af herde, ifall i fråga om rätten att kalla fjärde profpredikant infördes den lagändringen, att mer än hälften af de i röstningen deltagande skulle få afgöra denna fråga och icke såsom nu mer än halfva antalet af alla församlingens röstberättigade. Ja, detta skulle bli en utvidgning för ett mindretal i församlingarna i så måtto, att detta mindretal kunde genom påpasslig-

het afgöra frågan; men för församlingarna *i sin helhet* innebure det *icke* någon utsträckning af dess inflytande, utan snarare tvärtom. Ty då det nu är bestämdt, att mer än hälften af de röstägande skola infinna sig vid frågodagsförrättningen för att framställa sina önskningsar, så kunna de ju, när de icke önska kalla fjärde man, helt enkelt blifva hemma, och då förfaller frågan. Men efter denna lagändring skulle de blifva tvungna att komma tillstädes för att förhindra, att en liten klick röstägande afgjorde frågan om fjärde profpredikant. Nu hemställer jag, om en sådan ordning kan betraktas såsom en utvidgning af församlingarnas rätt i sin helhet i denna sak. Jag anser, att erfarenheten under de år, som ha gått, sedan 1883 års lag om tillsättning af prästerliga tjänster infördes, är sådan, att den just icke talar för att underlätta fjärde profpredikants kallande vid konsistoriella gäll. Den, som följt med förhållandena, då denna rätt esomoftast tagits i anspråk, har fått bevittna så många sorgliga slitningar och olägenheter, som hvarken varit församlingarna eller prästerna till gagn.

För min del kan jag därför icke annat än på det bestämdaste varna för att taga ett sådant steg, som här föreslagits, och jag instämmer således i herr Perssons i Stallerhult yrkande om afslag på motionen och betänkandet.

Herr Wiklund: Herr talman! Då jag representerar landsbygden, hvilken nu förevarande fråga närmast berör, skall jag anhålla att få säga några ord.

Jag vill då först konstatera, att de uppgifter, som motionären lämnat i sin motion, äro fullkomligt öfverensstämmande med verkliga förhållandet. Den rätt, som församlingarna på grund af lagen om tillsättning af prästerliga tjänster ha att kalla fjärde profpredikant, den rätten finnes endast till på papperet. Det synes mig förunderligt, att den kunnat få stå kvar orubbad alltsedan dess tillkomst år 1883. Det är ju gifvet, att i synnerhet i de båda norrländska stiftet, där församlingarna mestadels ha en areal af 25—50 kvadratmil och däröfver samt en folkmängd af 5-, 10- à 15,000 personer, det skall vara rent af omöjligt att på frågodagen, när det gäller att kalla fjärde profpredikant, komma så mangrant tillstädes, att de närvarande utgöra mer än hälften af alla de i röstlängden upptagna. Jag har också i utskottet hört uppgifvas, att samma förhållande är rådande i andra delar af vårt land.

Nu har det här såsom skäl för afslag å motionen invändts, att det skulle vara betänkligt i afseende på de prästerliga befordringarna att utvidga församlingarnas rätt i förevarande hänseende. Men detta skäl synes mig, om det ens kan kallas något skäl, endast vara ett svepskäl. Den omständigheten, att Kungl. Maj:t, så snart fjärde profpredikant kallas, äger rätt att utse en af de på förslaget upptagna, synes mig utgöra en tillräcklig garanti för, att de prästerliga befordringarna blifva tillgodosedda.

Man har också framhållit, att församlingarnas rätt genom ett bifall till motionen icke skulle utvidgas, utan snarare inskränkas

*Angående  
konsistoriella  
pastorats rätt  
att kalla fjärde  
profpredikant.  
(Forts.)*

Angående  
konsistoriella  
pastorats rätt  
att kalla fjärde  
profpredikant.  
(Forts.)

därigenom att, så snart fjärde profpredikant kallades, ägde Kungl. Maj:t rätt att utnämna hvem han behagade af de å förslaget upptagna. Men det synes mig, att, därest en församling fruktar, att icke den skall blifva utnämnd, på hvilken församlingen afgifvit de flesta rösterna, församlingen endast har att låta bli att kalla fjärde profpredikant, och då är denna Kungl. Maj:ts utnämningssätt för dem undanröjd.

På grund af hvad jag nu anfört, anhåller jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Ström i Transtrand: Herr talman, mina herrar! Då här af en föregående talare särskildt påpekades, att det förhållande, som föranledt motionären att framlägga sin motion, uteslutande skulle vara hänsynen till *norrländska* intressen, som icke skulle röra några andra, känner jag mig manad att begära ordet för att påvisa, att åtminstone i öfre Dalarne eller norra delen af Västerås stift råder alldeles samma förhållanden som dem, motionären påpekat. Det är där så godt som alldeles omöjliggjordt att få fram så många röstägande, att de någonsin skulle kunna besluta att kalla fjärde profpredikant. Då lagen gör ett sådant medgifvande, är det väl också meningen — såsom här har påpekats —, att det skulle vara icke blott ett medgifvande på papperet, utan ett medgifvande i verkligheten. Jag kan icke inse, hvarför de konsistoriella pastoraten skulle så helt och hållet olikställas med de regala, då utnämningen sedermera i *hufvudsak* blir densamma.

Herr Risberg påpekade, att de nuvarande stadgandena visst icke innebära någon egentlig fara numera, då uppsättningen af förslaget alltid afser de »lämpligaste». Såvidt jag har mig bekant, hafva dock förslag i de flesta fall upprättats så, att *de äldsta* blifvit i tur och ordning uppförda på förslaget.

Hvad af herr Redelius anfördes, nämligen att han ansåg, att de unga prästerna borde få ett eller annat år på sig att i likhet med de unga juristerna utbildas för sitt kall, förefaller mig icke på något sätt innebära något beaktansvärdt. Det skulle väl då vara för att inhämta mera vana vid expeditionsgöromålen! För de prästerliga befattningarna, det vågar jag påstå, äro emellertid många unga män i detta hänseende fullt ut lika kvalificerade som de äldre, så fort de blifvit prästvigda.

Den förste ärade talaren nämnde, att förslaget egentligen skulle medföra en »*inskränkning*», då det icke vore bestämdt, hvem af de fyra skulle få platsen. Mig synes detta verkligen icke vara förhållandet. Församlingen har dock åtminstone, om den nu tillåtits kalla en fjärde profpredikant, fått tillkännagifva, *vilken* den vill hafva. Finner sedan Kungl. Maj:t, att församlingen möjligen har begått ett misstag, tänker jag mig nog, att detta blir rättadt och kanske i så fall till församlingens fördel. Den har då emellertid, som sagdt, fått gifva uttryck åt hvem den vill hafva, så att icke, såsom genom nu gällande bestämmelser angående upprättande af

förslag och angående befordringssätt, den blifvit påtvingad en person, som den icke vill hafva.

På de skäl jag nu i korthet anfört anhåller jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

*Angående konsistoriella pastorats rätt att kalla fjärde profpredikant.*  
(Forts.)

Herr Risberg: Herr Ström nämnde i sitt anförande några ord, som kunna sägas vara betecknande för förhållandet vid nästan hvarje fall, då det blir fråga om att kalla fjärde profpredikant. Jag åsyftar det förhållandet, att det finnes åtskilliga personer inom församlingen, som med all makt söka »hopbringa» det röstetal, som behöfs, för att man skall få utöfva denna rätt. Motionären använder också samma uttryck i sin motivering. Jag hemställer dock, om det, när man går till väga på detta sätt, kan anses vara ett uttryck för församlingens *enhälliga* önskan att icke åtnöjas med de 3 föreslagna, så snart man skall behöfva använda så mycket arbete för att »bringa ihop» det erforderliga röstetalet för att kalla fjärde man. Är det så, att församlingen *verkligt* önskar en fjärde profpredikant, underkastar man sig väl besväret att komma tillstädes, äfven om församlingen har jämförelsevis stor utsträckning.

Det nämndes också, att förslaget nästan uteslutande uppsattes efter tjänsteålder hos de sökande. Så tillgår det emellertid icke i det stift jag tillhör, och i allmänhet tror jag icke, att så är förhållandet, utan den bestämmelse, som gäller i afseende på förslags upprättande, blir nog tillämpad, att nämligen i första hand skall tagas hänsyn till en persons nit, skicklighet och lämplighet för platsen i fråga, men icke uteslutande eller ens hufvudsakligen hans lefnads- eller tjänsteålder. Det tillgår i allmänhet på det sättet, såvidt de sökande äro så många, att urval bland dem kan försiggå.

Sedan skulle jag vilja påpeka, till belysning af föreliggande fråga, att det ofta blir tal om att kalla fjärde profpredikant utan minsta hänsyn till huru tillfredsställande det uppsatta förslaget än är, ja, långt innan ansökningstiden utgått eller man ännu vet, hvilka af de sökande man skall få att välja emellan. Det är *personliga* hänsyn af ett eller annat slag, som där gjort sig gällande, och icke församlingens behof. Att det skulle behöfvas en lagändring — såsom motionären påyrkat — för att ytterligare tillmötesgå sådana hänsyn, det kan jag för min del icke fatta.

Man säger, att just för kyrkans *egen* skull — utskottet anför ju detta såsom skäl för att bifalla motionen — är det af vikt, att denna framställning bifalles. Jag anser tvärtom, att för kyrkans *egen* skull, ifall man nu vill utgå från den synpunkten, det är af stor vikt, att denna lagändring *icke* kommer till stånd. Detta tror jag just med tanke på de orimliga befordringsförhållanden, som nu råda och som gynnas af bestämmelserna om fjärde profpredikanten. Dessa orimliga befordringsförhållanden, som redan alstrat stort missnöje, komma nog att medföra ännu betänkligare följder, om man skall underlätta rätten att kalla fjärde profpredikant på det sätt, som i motionen föreslagits.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande.

Angående  
konsistoriella  
pastorats rätt  
att kalla fjärde  
profpredikant.  
(Forts.)

Härmed var öfverläggningen afslutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på afslag å såväl utskottets hemställan som den i ämnet väckta motionen; och förklarade herr talmannen sig anse förstnämnda proposition vara med öfvervägande ja besvarad. Som votering likväl begärdes, blef nu uppsatt, justerad och anslagen följande voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande n:o 24, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren afslagit utskottets berörda hemställan och den i ämnet väckta motionen.

Omröstningen utvisade 91 ja mot 82 nej; och hade kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

### § 12.

Angående  
undervisning i  
hälsolära.

Efter föredragning härupå af Andra Kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, n:o 3, med anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående undervisning i hälsolära vid rikets läro- och utbildningsanstalter, lämnades på begäran ordet till

Friherre De Geer, som anförde: Jag har för min del alls intet att invända mot den kläm, hvilken utskottet tillstyrker, men har däremot en anmärkning att göra mot de båda sista punkterna i motiveringen. Dessa synas mig nämligen betydligt försvaga utskottets yrkande, då i desamma förekomma åtskilliga uttryck, som, snart sagdt, uppmåna vederbörande att *uppskjuta* genomförandet af hvad utskottet i sin kläm påyrkat. De två sista punkterna lyda: »Emellertid torde i våra skolor i allmänhet naturkunnighetens ställning vara sådan, att en ökning af timantalet för detta ämne äfven utan särskild hänsyn till hälsoläran bör anses af behovet påkallad och i *sinom tid* torde komma att påyrkas. Om en sådan förändring *framdeles* skulle blifva bragt till stånd, bör man kunna hoppas, att densamma kommer äfven hälsoläran till godo.» Detta synes mig stå i strid med klämman, som innehåller en hemställan till Kungl. Maj:t att vidtaga åtgärder i syfte, att undervisningen i hälsolära vid våra offentliga skolor måtte blifva bättre tillgodosedd. Jag skulle därför vilja föreslå, att kammaren i stället för de två upplästa punkterna i motiveringen ville antaga följande afslutning på denna: »Emellertid har redan under 1904 års riksdag i afseende på



de allmänna läroverken af såväl det i denna fråga enhälliga särskilda utskottet n:o 1 i dess utlåtande n:o 2 som af Andra Kammaren uttalats den uppfattningen, att i samband med de naturvetenskapliga ämnena undervisning i hälsolära bör meddelas samt att därvid särskildt bör undervisas rörande missbruk af alkohol och tobak. Härvid beslöt kammaren utan votering och i enlighet med utskottets förslag att, äfven oafsedt krafvet på tillräcklig tid för undervisningen i hälsolära, hemställa om utredning angående beredande af ökad utrymme åt naturvetenskaperna; och tydligen är detta oundgängligt, om undervisningen i hälsolära verkligen skall kunna blifva tillfredsställande. Utan tvifvel gäller detsamma i afseende på våra folkskolor och deras seminarier.»

*Angående  
undervisning i  
hälsolära.  
(Forts.)*

Med friherre De Geer förenade sig herrar *Kvarnzelius, Hellström, Matsson* och *Hörnsten*.

Herr Berg i Stockholm: Då den föreslagna ändringen endast innebär en hänvisning till denna kammars i fjol enhälligt fattade beslut och därjämte afser en närmare precisering af hvad utskottet själf velat säga, har jag för min del alls ingenting emot det framställda ändringsförslaget, utan ber att få tillstyrka detta friherre De Geers förslag.

Vidare anfördes ej. Sedan herr talmannen framställt propositioner i ämnet, biföll kammaren det af friherre De Geer under öfverläggningen gjorda yrkandet.

### § 13.

Härefter föredrogs Andra Kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, n:o 4, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående utredning i fråga om det nuvarande kyrkliga tillståndet inom landet.

*Angående  
utredning i  
fråga om det  
kyrkliga till-  
ståndet i  
landet.*

I en till utskottet remitterad motion, n:o 40, hade herr *D. Holmgren* föreslagit, att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta utarbета en sådan utredning snarast möjligt af det nuvarande kyrkliga tillståndet inom landet, att Riksdagen blifve satt i tillfälle, innan den ginge att fatta beslut i prästlönerregleringsfrågan, att göra detta på ett sakkunnigt sätt och med full visshet, i hvad mån de afsevärda uppoffringar, som kräfdes af svenska folket för statskyrkans underhåll, verkligen vore nödvändiga för tillgodoseendet af statens behof och ändamål.

Utskottet hemställde emellertid, att den föreliggande motionen icke måtte till någon Andra Kammarens åtgärd föranleda.

Sedan berörda hemställan blifvit uppläst, yttrade motionären,

Angående  
utredning i  
fråga om det  
kyrkliga till-  
ståndet i  
landet.  
(Forts.)

Herr Holmgren: Herr talman! Som kammaren är i tillfälle att af det föreliggande utskottsbetänkandet inhämta, har jag tillåtit mig att vid denna riksdag väcka en motion i syfte att få en utredning till stånd rörande det kyrkliga tillståndet i vårt land. Jag ansåg och anser fortfarande, att en dylik utredning är så mycket mera af behovet påkallad, som Riksdagen inom den närmaste framtiden måste företaga en reglering af prästerskapets löneförhållanden för en lång följd af år.

Denna motion, som jag har tillåtit mig väcka, har behandlats af Andra Kammarens tillfälliga utskott n:o 5, och resultatet af detta utskotts arbete med motionen i fråga föreligger nu här. Då jag i mångt och mycket icke delar den åskådning, som genomgår detta utskottsbetänkande, och ej heller kan godkänna det slut, hvartill utskottet kommit, skall jag tillåta mig att göra några mindre anmärkningar, därvid jag naturligen kommer att ställa mig till efterrättelse den goda regeln: »fortiter in re, suaviter in modo».

Utskottet börjar på andra sidan af sitt betänkande med en anmälan, i likhet med hvad statsutskottet ofta brukar göra, nämligen därom, att utskottet icke anser sig böra ingå »på den stora principfrågan om statskyrkans bibehållande eller afskaffande». Mig förefaller denna anmälan vara tämligen öfverflödigt, ty för det första har det aldrig ifrågasatts i motionen, att en slik utredning öfver en så utomordentligt viktig och djupgående fråga skulle företagas, och för det andra tager jag för alldeles gifvet, att, när denna stora och vidtomfattande fråga efter kanske femtio eller hundra år förekommer till afgörande, dess förberedande behandling icke blir hänvisad till ett tillfälligt utskott. Ty jag förmodar, att i ett sådant icke finnas tillräckliga förutsättningar för en nöjaktig behandling af en dylik fråga.

Utskottet öfvergår därefter till att framlägga åtskilliga »uppgifter», som motionären enligt utskottets yttrande »söker»; och utskottet förmenar, att dessa uppgifter redan föreligga. Därvid anför då utskottet dels åtskilliga ur prästlöneruleringskommitténs betänkande urplockade uppgifter och dels en del af Konungens befallningshafvandes uppgifter i deras femårsberättelser från och med år 1891, således för omkring 15 år sedan. Utom det att dessa uppgifter i mångt och mycket äro öfverflödiga och utgöra ett mycket lätt gods, som gärna kunde vara borta, vill jag fästa uppmärksamheten uppå, att utskottet i alla dessa uppgifter blott lämnat bidrag för min räkning till belysande af *nödvändigheten* af en dylik utredning.

Jag förbigår här saklöst dessa uppgifter om hvad som utgår till prästerskapet. Jag tror dock, att dessa 8,109,667 kronor 34 öre äro ett något för lågt tilltaget belopp, så att vi godt kunde höja det med en »firti procent». Men saken inverkar emellertid icke på frågan.

Däremot anser jag mig här böra fästa kammarens uppmärksamhet på några utlåtanden från en del Konungens befallningshafvande i deras femårsberättelser. Dessa visa, att tillståndet inom statskyrkan måste vara ytterst bedröfligt, att döma efter det, utskottet citerat af dem.

Jag skall ur högen återgifva några af dessa uppgifter. »I Älfsborgs län hafva» — heter det — »några religiösa rörelser af mera djupgående beskaffenhet icke kunnat förmärkas under perioden, hvaremot af statskyrkans prästerskap allmänt klagas öfver tilltagande religiös och kyrklig indifferentism, särskildt från de mera bildade klassernas och det uppväxande släktets sida. Flerstädes i länet besökes den allmänna gudstjänsten af ett försvinnande fåtal, och ännu färre äro de, som begå nattvarden vid dess utdelande inom statskyrkan.» Det är så mycket egendomligare, att detta utlåtande kommit ifrån Älfsborgs län, som statskyrkan i just detta län har ett af sina starkaste fästen — icke minst här inom Riksdagen. Vidare heter det: »I Kristianstads län synas de schismatiska rörelserna snarare till- än aftaga, dock hafva de ingenstädes föranlett bildandet af egna församlingar», o. s. v. o. s. v. I Gäfleborgs län är det mer än illa ställdt, ty »på många orter i länet lär det vara vanligt, att kyrkorna vid gudstjänsterna äro ganska fåtaligt besökta, att icke säga ofta stå tomma». Och så fortfar utskottet att återgifva Konungens befallningshafvandes berättelser ifrån det ena länet efter det andra.

Det är något egendomligt, som förmäles ifrån Malmöhus län, nämligen »att statskyrkan tydligtvis har den ojämförligt största tillslutningen och kan fördenskuil fortfarande med all rätt benämnas folkkyrkan». Det är tydligt, att Konungens befallningshafvande i detta län gjort allt för att förgylla tillståndet. Men trots detta, ha dock äfven framkommit uttalanden om det kyrkliga tillståndet, sådana som dem jag nyss refererade från andra län. Men hvad särskildt Konungens befallningshafvandes i Malmöhus län uttalande beträffar, vågar jag bestämdt påstå, att det, som yttrats därom, skiljer sig bra långt ifrån hvad man plägar kalla sanning. »Hon», nämligen statskyrkan, »har ock ännu bibehållit det stora flertalets tillgifvenhet», heter det vidare. Att det skulle vara en så väsentlig skillnad mellan folket i Malmöhus län och Kristianstads län, förefaller dock högst egendomligt. Under senaste sommar sammanträffade jag med fyra kyrkoherdar från Malmöhus län, och de förklarade då, att kyrkorna där besökas mycket ringa; ja, på sina ställen stode de tomma, så att kyrkan hade icke några rötter hos, icke någon känning med den stora massan af folket. Nu vet jag icke, hvem som har rätt, prästerna eller Konungens befallningshafvande. Kanske ha de rätt båda två. Emellertid har utskottet ansett sig böra anföra detta Konungens befallningshafvandes uttalande såsom bevis för att statskyrkan ändock har sina rötter kvar hos den stora massan af befolkningen.

»Samtidigt härmed får man bevittna» — heter det på ett annat ställe —, »att en stor mänhet äger rum i fråga om upprätthållandet af allt hvad som tillhör de yttre betingelserna för den evangelisk-lutherska kyrkans bestånd, såsom templens underhåll och ofta nog kostbara förskönande, ett villigt tillgodoseende af prästerskapets rättigheter, ja, väl äfven nit och intresse vid val af själasörjare.» Ja, men skulle icke historien kunna lära oss, hurusom, när det inre lifvet flytt, det då framträder en sådan äflan att behålla ett visst

*Angående  
utredning i  
fråga om det  
kyrkliga till-  
ståndet i  
landet.  
(Forts.)*

*Angående utredning i fråga om det kyrkliga tillståndet i landet.*  
(Forts.)

sken, d. v. s. lifvet är borta, men målningarna äro kvar. Detta erinrar oss om hvad den store mästaren sade, då han liknade de kyrkliga förhållandena ibland judafolket vid hvitmenade grifter, — men invärtes, där var det icke så väl beställt. Jag har nu blott velat framkasta dessa små anmärkningar för att sedan komma till de mera omfattande och betydelsefulla.

På sid. 10 i betänkandet säger utskottet: »Vidare är att märka, att statskyrkans prästerskap fullgör för statens och dess medborgares räkning ett flertal viktiga förrättningar.» Det har blifvit en egenomlig tendens hos en del af Riksdagens medlemmar på senare tid — jag menar icke det stora flertalet — att vilja vindicera så stor betydelse åt den omständigheten, att prästerna sköta civilregistret, göra anteckningar i böckerna och skriva ut prästbevis. Allt detta måste dock, då det gäller att bedöma det rent kyrkliga, anses såsom mycket sekundära och mycket betydelselösa saker. När det är fråga om *tillståndet i statskyrkan*, ha vi icke med slika underordnade saker att skaffa. För öfrigt skulle andra personer kunna sköta detta mycket väl och mycket lätt. Jag tror sålunda, att de flesta skollärare inom vårt land skulle med en ersättning af 200 kronor om året kunna på ett mycket tillfredsställande sätt sköta det åliggande, som anses vara ett så förfärligt stort och omfattande arbete för prästerna.

Så kommer utskottet nu och säger: »Härmed torde de hufvudsakliga faktorer vara omnämnda, hvilka redan föreligga till bedömande af i hvad mån de afsevärda uppoffringar, som kräfvats af svenska folket för statskyrkans underhåll, verkligen äro nödvändiga för tillgodo-seendet af statens behof och ändamål.» Hvilka faktorer? Jo, dessa, som utskottet angifver sig hafva hämtat ifrån Konungens befallningshafvandes femårsberättelser och ifrån löneregleringskommittén. Men dessa faktorer tala ju alla för nödvändigheten, att en utredning om tillståndet inom statskyrkan verkligen kommer till stånd.

»Den särskilda utredning om det religiösa lifvet inom statskyrkan», hvilken motionären begär, »är däremot», säger utskottet, »tydligen en olöslig uppgift, då personliga åskådningssätt och känslor här äro de afgörande, hvilka icke kunna statistiskt mätas.» Men hvad är då detta för någonting, frågar jag? Har jag någonsin begärt en utredning om *det religiösa lifvet*? Likaväl som någon af utskottets ledamöter vet jag väl, att det religiösa lifvet såsom sådant icke kan mätas, icke kan statistiskt taxeras, icke kan bestämmas genom några siffror.

Jag har *icke* begärt detta, utan jag har begärt en utredning om *det kyrkliga tillståndet*, och detta är någonting helt annat än det religiösa lifvet. Det kyrkliga tillståndet, de kyrkliga förhållandena kunna vara alldeles motsatta mot hvad det religiösa lifvet är. De yttringar af lifvet, som ofta kallas lif, de äro icke detsamma som lifvet själf. En person, som icke kan misstänkas för att ha saknat intresse för det religiösa lifvet, nämligen professor Wikner, säger: »Då jag ser dessa kyrkor och denna yttre kult, så frågar jag mig: måne de äro grafvar?» Jag hänvisar herrarne till en skrift af honom, en liten, mycket läsvärd skrift, med titel: »Hvad vi behöfva.» Således

kan det icke vara fråga om att begära en utredning om det religiösa lifvet. Jag förmodar, att detta uttryck tillkommit genom någon lapsus calami och icke afsiktligt genom någon besynnerlig förvrängning af min begäran. Jag har nämnt det religiösa lifvet inom statskyrkan och jag har nämnt kontroll af det religiösa lifvet inom statskyrkan, men hvad jag begärt är en utredning om det kyrkliga tillståndet.

*Angående utredning i fråga om det kyrkliga tillståndet i landet.*  
(Forts.)

»De anvisningar», fortsätter utskottet sedan, »motionären gifver till uppgiftens genomförande, kunna icke heller kallas lyckliga.» Jag har gifvit den anvisningen, att man borde se till, huru kyrkorna verkligen besökas, för att komma till insikt om, huru det förhåller sig i detta stycke. Jag kan icke begripa, hvarför det skulle för mig vara mindre lyckligt än för utskottet att begagna siffror. Utskottet rör sig helt och hållet med siffror. Det talar om, huru många bönhus som finnas, och huru många af dem som t. ex. tillhöra Waldenströmarne, hur många miljoner dessa bönhus äro upptaxerade till — allt siffror. Men hvad jag begärt är en utredning om huru kyrkorna äro besökta, och är detta icke lyckligt i detta fall, så är jag dock lika lycklig som utskottet, ty det har icke kommit med annat än siffror, bara siffror.

För öfrigt förvånar det mig, att utskottets ordförande, som är så hemma i engelska förhållanden och alla möjliga förhållanden, icke har sig bekant, att man just i England vidtagit den åtgärden att under olika tider räkna de besökande i episkopalkyrkan, så att man kommit under fund med, huru denna kyrka motsvarar sitt ändamål. Detta är besynnerligt. Och om detta hade varit honom bekant, är det ganska säkert, att icke denna förebräelse mot mig ifrågakommit här, därför att jag anvisat denna utväg.

Vidare säger utskottet: »Lika missvisande som en räkning af kyrkobesöken på vissa söndagar skulle vara, lika värdelösa blefve kyrkostämmornas uttalanden med all den agitation» o. s. v. Ja, detta hör icke till själfva frågan. Jag har hemställt, att möjligen kyrkostämmorna eller ock kommunalstämmorna skulle lämna utlåtanden om, hvilka förändringar med afseende på kyrkliga förhållanden, som skulle kunna vara önskvärda. Jag vet lika väl som utskottet, att det tillhör kyrkostämmorna att handhafva de kyrkliga angelägenheterna, men jag vet också — hvilket utskottet icke tyckes veta —, att kyrkostämmorna äro så litet besökta, och så ledas de af prästen såsom ordförande, och han skulle måhända vid detta tillfälle vara mindre opartisk. Kommunalstämmorna däremot besökas mera, och de, som besöka kommunalstämmorna, tillhöra också svenska folket och statskyrkan och ha rätt att yttra sig i kyrkliga frågor.

Nu kommer jag till den sista, men nästan märkvärdigaste punkten i utskottets betänkande, där det heter: »Ej ens den statistik öfver det aftagande bruket att gå till nattvarden, som motionären önskar, kunde utan vidare tillmätas beviskraft, i det att uraktlåtenhet att begagna denna kyrkliga institution ingalunda behöfver betyda indifferens för statskyrkan eller utgöra bevis på mindre religiöst intresse.»

Först och främst, mina herrar, förefaller det mig högst märk-

*Angående  
utredning i  
fråga om det  
kyrkliga till-  
ståndet i  
landet.  
(Forts.)*

värdigt, att utskottet kan kalla nattvarden en »kyrklig institution». Hvertenda barn i folkskolan vet, att nattvarden är ett sakrament, men icke någon kyrklig institution, d. v. s. ifrån kyrkans synpunkt. Det har nog aldrig fallit någon in före Andra Kammarrens 5:te tillfälliga utskott att kalla nattvarden eller dopet för en kyrklig institution. Ty enligt kyrkans begrepp är sakramentet det primära. *Kyrkan* är en institution, men den hvilar på sakramentet såsom ett gudomligt nådemedel. Detta efter kyrkans uppfattning. Det vittnar om en obekantskap om förhållandena så stor, att ingen värre kan tänkas. Och när man kan uttrycka sig på detta sätt, då har man visat, att man icke varit fullt kvalificerad att syssla med slika ting.

Men hvarför då, frågar jag, skulle det vara så orimligt att föreslå en statistik öfver nattvardens begående. då vår kyrkolag bestämmer, att en person, som verkligen vill höra till kyrkan och vara en varm vän af kyrkan, bör minst 3 eller 4 gånger om året begå Herrans heliga nattvard? Hvarför skulle det då vara så orimligt att taga reda på den statistik, som för närvarande finnes? Ty prästerna äro skyldiga att föra kommuniionslängder. Är det då utskottets mening, att dessa längder skulle vara hemliga akter, som ingen annan än prästen skulle få taga kännedom om. Funnes denna statistik samlad, måste den ju säga någonting och lära någonting. och detta vore af värde för såväl församlingsmedlemmarna som prästerna själfva. Således är detta påstående tämligen absurdt — för att uttrycka sig mycket mildt. Men härtill kommer den egendomliga uppfattning, som utskottet har, att man skulle kunna vara en vän till kyrkan och de kyrkliga institutionerna och ändock icke bruka nattvarden, oaktadt den är det fundamentala i kyrkan. Utskottets ledamöter måtte väl veta, att det strängaste straff för dem, som visa okyrklighet, det är, att de lysas i bann, d. v. s. afstängas från Herrans heliga nattvard. Huru i Herrans namn skall man kunna hysa sympatier för kyrkan, då man negligerar det, som är själfva grundvalen för kyrkan? — allt, menar jag, enligt kyrklig uppfattning — ; — så att detta, det går inte.

Utskottet säger slutligen: »Skulle statskyrkan mista sin rot hos en öfvervägande del af befolkningen, torde det gifva sig till känna genom en starkare rörelse för hennes afskaffande eller tidsenliga omdaning och icke behöfva utrönas genom en undersökning af den art. motionären förordar.» Utskottet har ju gjort allt hvad på det ankommer för att lämna bidrag till en dylik undersökning genom att citera utdrag ur Konungens befallningshafvandes femårsberättelser, af hvilka jag anført en del och som visa, att statskyrkan mist sin rot hos en stor del af vår befolkning. Ty om kyrkorna äro fåtaligt besökta, ligger ju däri alldeles säkert ett bevis för att kyrkan mist sin rot hos en del af folket.

Nu kommer jag med min motion och säger: huru mycket har kyrkan förlorat sin rot? Det skulle man kunna konstatera genom en undersökning. Eller hvad menar utskottet, då det säger, att det skulle blifva genom »en starkare rörelse» utrönt? Är det icke en rörelse stark nog, att i en stor del af vårt land man öfvergifvit kyrkorna, så att de stå tomma? Är det icke en tillräckligt stark

rörelse? Eller *hur* stark skall den vara enligt utskottets mening, för att statsmakterna skola vidtaga några åtgärder för att undersöka, om kyrkan vidare motsvarar sitt ändamål så som den nu verkar? Skall rörelsen gå *så* långt, att, sedan man öfvergifvit kyrkorna, man skall slå ihjäl prästerna? Eller hvad menar utskottet? Är den icke nog stark, förrän man vidtagit sådana kraftåtgärder? Det är ju för att få reda på styrkan hos denna rörelse, som jag begärt en utredning. Och den tror jag är så mycket mer behöflig, som utskottet synes vara tveksamt, om kyrkan förlorat sin rot eller icke.

Herr talman! Jag skall för ögonblicket icke tillåta mig annat än att, på grund af hvad jag nu haft äran anföra och särskildt på grund af hvad *utskottet* anfört, yrka afslag på utskottets betänkande och bifall till den af mig väckta motionen.

Herr Reuterskiöld: Den siste ärade talaren började med att säga, att den stora principfrågan om statskyrkans vara eller icke vara har utskottet icke berört i sitt utlåtande, och att, om denna fråga kommer, det icke torde komma att ske förrän 50 eller 100 år härefter och då ej kommer att behandlas af ett tillfälligt utskott. Och som jag just är ledamot af ett tillfälligt utskott, bör jag således vara befriad ifrån att nu behandla frågan om statskyrkans vara eller icke vara.

Talaren sade vidare, att de uppgifter, som utskottet hämtat ur Konungens befallningshafvandes femårsberättelser, skulle vara öfverflödiga och blott styrka en hel del af talarens åsikter. Men icke förty drog talaren fram en hel del saker ur dem, nämligen sådana, som talade *för* hans ståndpunkt. Men om de uttalanden, som kommit från Malmöhus län, sade talaren helt kategoriskt, att de voro långt ifrån sanningen. Vi ha emellertid blott gjort ett utdrag ur femårsberättelserna; och jag undrar, om man icke på det sättet får se saken från båda sidor.

Vidare sade talaren, att han alls icke begärt någon utredning angående det religiösa lifvet och att detta påstående af utskottet sannolikt var en *lapsus calami*. Jag skall då blott be att för kammaren få uppläsa hvad som står i motionen på femte sidan: »När omsider vederbörlig utredning om det religiösa lifvet inom statskyrkan föreligger, då, men först då kan det vara möjligt att på ett vederbörligen afvägdt sätt bestämma, hvad som bör utgå till statskyrkans underhåll.» Om också motionären icke i klämman begärt en utredning om det religiösa lifvet, så får väl motionären stå för hvad som förekommer i motiveringen till klämman.

Motionären har begärt en statistisk utredning. Utskottet har själfvt lämnat en sådan utredning, hämtad dels ur Konungens befallningshafvandes femårsberättelser, dels ur befolkningsstatistiken, hvad angår antalet dissenter, dels ock ur prästlönerregleringskommitténs förslag angående aflöning åt prästerna och dylikt. Men den *statistik*, som motionären vill hafva, den är väl i alla fall ganska svår att åstadkomma, såsom utskottet redan nämnt. Icke kan det väl

*Angående utredning i fråga om det kyrkliga tillståndet i landet.*  
(Forts.)

Angående  
utredning i  
fråga om det  
kyrkliga till-  
ståndet i  
landet.  
(Forts.)

vara lämpligt att ställa en fjärdingsman eller länsman på kyrkbacken för att räkna de kyrkobesökande. Det skulle vara svårt att på detta sätt få någon tillförlitlig uppgift om de kyrkobesökandes antal. Ej heller kan det vara lämpligt att hänskjuta till kyrko- eller kommunalstämmorna sådana frågor som dessa. Ty man må hysa hvilken åsikt man vill angående den graderade röstskala, som användes på dessa stämmor, säkert är, att när det är fråga om personers känslor eller det religiösa lifvet, skall väl icke, om jag har 100 gånger mera röster än min granne, det yttrande, jag fäller rörande det religiösa lifvet, vara värdt 100 gånger mera än hans. Personligen är jag stor vän till den svenska statskyrkan, men jag är därför icke alls blind för de brister, som vidlåda densamma, och icke heller blind för, att många af statskyrkans präster hvarken lefva eller lära på sådant sätt, att de befordra statskyrkans framgång och väl. Men, såsom utskottet redan sagt, om statskyrkan skulle mista sin rot hos en öfvervägande del af befolkningen, torde det gifva sig till känna genom en starkare rörelse för hennes afskaffande. Kommer den dag, då statskyrkan icke vidare fullgör sina funktioner, då är jag — vare sig den tidpunkten må komma om 50 eller 100 år, som den föregående talaren nämnde — öfvertygad, att en rörelse bland befolkningen kommer att uppstå så stark, att statskyrkans omdaning eller upphäfvande kommer att försiggå trots alla statistiska utredningar, som må ha åstadkommits.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Holmgren: Herr talman! Jag vill blott, med anledning af hvad den siste ärade talaren yttrade, påpeka, att det aldrig ingått i min tanke, att kommunalstämmorna eller kyrkostämmorna skulle utreda det kyrkliga tillståndet, utan jag har endast nämnt i min motion, att det vore önskligt, om det hänskötes till kyrkostämmorna eller kommunalstämmorna att yttra sig om, hvilka förändringar i kyrkligt hänseende, som skulle kunna vara önskliga eller af behovet påkallade. Detta är *ett* och hvad den ärade utskottsledamoten yttrat *något annat*. För öfrigt har jag aldrig ifrågasatt, att en fjärdingsman skulle stå utanför kyrkan för att räkna hvilka som ginge in, utan jag har tänkt mig, att Konungens befallningshafvande skulle kunna vidtaga åtgärder för att erhålla något så när riktiga uppgifter om huru kyrkorna besökas. Och jag hemställer, huruvida icke Konungens befallningshafvande måste göra det redan nu för att kunna afgifva sina femårsberättelser. Huru hafva de eljest kommit till insikt om, att kyrkorna äro tomma eller i det närmaste tomma, om de icke haft några, som räknat åt sig. Jag förstår icke, huru man skall kunna komma till slika insikter utan att använda de vanliga räknesätten. Denna anmärkning af den siste talaren träffade mig icke.

Sedan sade den ärade utskottsledamoten, att jag i min motion användt uttrycket: »det religiösa lifvet». Jag nämnde också, att jag begagnat detta uttryck. Men i själfva klämman begärde jag



icke en utredning om det religiösa lifvet, utan om det *kyrkliga tillståndet*. För öfrigt begagnar man uttrycket lif äfven om lifyttringar, men dessa lifyttringar kunna vara mycket olika själfva lifvet, som man icke kan komma åt med några siffror eller väga på en väg.

Jag vidhåller mitt yrkande om afslag på utskottets hemställan och bifall till min motion.

*Angående utredning i fråga om det kyrkliga tillståndet i landet.*  
(Forts.)

Herr Sandquist: Då den ärade motionären lämnade åtskilliga upplysningar genom uppläsande af vissa stycken ur landshöfdinge-ämbetenas femårsberättelser, föreföll det underligt, att han icke fann för godt att läsa upp äfven sådana yttranden, som, enligt mitt förmenande, ha fog för sig och ej heller framställa sådana *svartmålningar*, som han gjorde.

Här finnes sålunda ett utlåtande från Västerbottens län, så lydande: »Kyrkorna äro särskildt vid de stora helgerna talrikt besökta. De långa afstånden inom länets mera vidsträckta socknar lägga hinder i vägen för tätare kyrkofärder, men i stället samlas befolkningen ofta byavis i skolhusen eller hos enskilde för öfvande af andakt.» Jag har anfördt detta som bevis för, att det icke torde vara så alldeles helt beställt med sanningskärleken hos den ärade motionären, då han drager i härnad mot den mycket bristfälliga statskyrkan.

Vidare tillät sig den ärade motionären ett uttalande, som jag icke tror man behöfver mycket nagelfara för att finna, att det icke var sant. Han upplyste om, att det arbete, prästerna i allmänhet ha med förändet af de ministeriella böckerna, vore sådant, att det i kommunerna skulle kunna utföras af skolläroarna för cirka 200 kronor i årlig ersättning åt enhvar. Hvar och en, som känner verkliga förhållandet, huru det står till i församlingarna på landsbygden, torde nog lätt komma under fund med, att denna siffra var en riktig »huggsiffra». Ty mera måste det nog behöfvas, för att en skollärare skall kunna sköta det arbete, som en pastor på landsbygden i detta afseende har att utföra.

Vidare framhöll den ärade motionären med en viss njutning, tycktes det, att kyrkostämmorna äro ganska litet besökta. Ja, må vara, att de voro litet besökta, där han var kyrkoherde; det vet jag icke. Men det vet jag, att på *många orter* i vårt land, däribland den kommun, där jag är hemma, ingen brist råder på nöjaktig tillslutning, åtminstone till *mera viktiga* kyrkostämmor. Sålunda, mina herrar, hade man för några dagar sedan i Adolf Fredriks församling här i Stockholm en kyrkostämma, som varade nära 11 timmar. Detta visar, att nog måtte den kyrkostämman ha varit talrikt besökt.

Jag har intet annat yrkande att göra än om bifall till utskottets hemställan.

Herr Hammarskjöld: Herr talman, mina herrar! Det må vara sant, att på *många orter* i vårt land kyrkorna äro ganska klenlytt besökta samt att man däraf kan draga den skenbara slutsatsen, att

*Angående utredning i fråga om det kyrkliga tillståndet i landet.*  
(Forts.)

statskyrkan för ett tynande lif och, såsom motionären säger i sin motion, »icke längre uppbäres af den allmänna opinionen». Detta må vara sant, hvad beträffar en eller annan del af vårt land, men det är långt ifrån sant öfverallt, och jag skulle kunna visa den ärade motionären, om han vill komma till min hembygd, hurusom kyrkorna därstädes, om de icke *hvarje* söndag äro fulla af folk, dock i allmänhet äro mycket flitigt besökta. Det finnes till och med kyrkor där, hvilka nästan alla söndagar få hysa så många åhörare, som där kunna inrymmas.

För öfrigt kan det väl icke vara den ärade motionären obekant, att det i fråga om det religiösa lifvet går fram en vågrörelse genom tiden; än är det religiösa intresset högt uppe på vågen, än är det nere i vågdalen. Så har det varit i alla tider, och så lär det nog komma att förblifva, så länge mänskligheten finnes till. Under de gångna seklen hafva förhållandena varit i många hänseenden ganska olika mot hvad de i vår tid äro. Det har funnits tider, då — om vi nu särskildt hålla oss till vårt land — det religiösa lifvet har varit mycket lifligt, och det har funnits andra tider, då detta lif, så att säga, legat i dvala. På den tiden talade man emellertid icke så mycket om, huruvida statskyrkan behöfdes eller icke, eller huruvida den uppbars af den allmänna opinionen eller icke, ty man var då mera van att underordna sig de yttre formerna och att icke så noga analysera, huruvida något religiöst lif fanns eller icke. Nu åter lefva vi i en tid, som i detta hänseende är helt olika den förra. För min del tror jag, att efter det tillstånd, som råder nu, då det, snart sagdt, har blifvit en modesak att klandra statskyrkan, mycket väl kan komma att följa en ny tid, då statskyrkan åter kommer till heders. Att nu komma med ett förslag, sådant som det motionären framlagt, eller att man skulle genom Konungens befallningshafvandes försorg verkställa ett slags utredning, huruvida statskyrkan uppbäres af den allmänna opinionen inom landet — ja, motionären har väl icke användt precis dessa ordalag, men så var väl i alla fall hans mening — det synes mig rent af — må det uttrycket förlåtas mig — *vidrigt*.

För öfrigt vill jag, äfven om jag får uppbära klander därför, tillägga ett ord: det hade varit bättre för motionären, om icke *han* kommit fram med en motion sådan som denna, han, som själf en gång varit en statskyrkans präst.

Herr Branting: Den senaste ärade talaren erkände själf, att det inom vårt land fanns områden, där statskyrkan för ett tynande lif. Å andra sidan framhöll han, att å andra trakter inom landet, särskildt i hans hembygd, så icke var förhållandet. Jag vill nu ingalunda bestrida, att han har rätt i afseende på den senare satsen, men jag betonar och stryker under, att han också har rätt med afseende å den förra.

Det synes mig i själfva saken, som man hade rätt begära, att utskottet behandlat den föreliggande frågan på något annat sätt, än det nu gjort. Det ligger mycket sanning, efter mitt sätt att se saken, i

den kritik, som motionären här bestått utskottets motivering. Särskildt olyckligt förefaller mig det på sid. 10 i utskottets utlåtande förekommande stycke, hvari utskottet sammanfattar klämman i sitt afstyrkande och som lyder så här: »De anvisningar, motionären gifver till uppgiftens genomförande, kunna icke heller kallas lyckliga. Lika missvisande som en räkning af kyrkobesöken på vissa söndagar skulle vara, lika värdelösa blefve kyrkostämmornas uttalanden. — — — Ej ens den statistik öfver det aftagande bruket att gå till nattvarden, som motionären önskar, kunde utan vidare tillmätas beviskraft, i det att uraktlåtenhet att begagna denna kyrkliga institution ingalunda behöfver betyda indifferens för statskyrkan eller utgöra bevis på mindre religiöst intresse.»

Det synes mig vara mycket besynnerligt, om Andra Kammaren skulle utan vidare vilja göra dessa utskottets uttalanden till sina.

Såsom ju många bland oss känna till, har för rätt många år sedan genom initiativ från en enskild förening, som på den tiden verkade här i Stockholm, nämligen Föreningen för religionsfrihet, verkställts, åtminstone hvad hufvudstaden beträffar, en liten undersökning just i den riktning, som motionärens tankegång varit inne på, således i afseende på talrikheten af kyrkobesök och nattvardsgångar m. m. De siffror, som genom denna undersökning framkommo, vittnade om, att åtminstone Stockholm i mycket hög grad utgjorde en af dessa i statskyrkohänseende mörka punkter, hvilkas tillvaro herr Hammarskjöld erkänner, och att således inom vida kretsar af hufvudstadens befolkning intresset för statskyrkans gudstjänstformer samt församlingslif var mycket minimalt. Motsvarande förhållanden råda nog på många andra ställen i vårt land.

Det kan väl ej heller med fog sägas, att en undersökning af lithörande förhållanden skulle vara »vidrig», såsom emellertid herr Hammarskjöld betecknade det, om jag hörde honom rätt. En dylik undersökning skulle väl ej vara omöjlig att verkställa på ett så delikat och diskret sätt, att man icke sårade den religiösa känslan och den personliga öfvertygelsen, något, som jag för min del skulle vara den siste att vilja göra.

Jag tror därför, att motionären verkligen i mångt och mycket haft skäl att bringa denna sak på tal. Huruvida åter motionären personligen varit den lämpligaste eller icke att föra fram den ifrågasvarande motionen, är en sak, som jag icke vill inlåta mig på. Faktum är, att saken genom denna motion *har blifvit* bragt på tal, och då bör väl Andra Kammaren på ett värdigt sätt behandla densamma och söka gifva frågan ett i alla hänseenden så sakligt bedömande som möjligt.

Då emellertid, såsom förhållandena nu föreligga, ett bifall till motionen knappast kan vara att förvänta — ty det är ju möjligt, att i motionen kommit med en del uttalanden, som kammaren icke vill stå för — skulle jag vilja hemställa, huruvida icke med anledning af hvad som här framhållits kunde fattas det beslutet, att kammaren bifaller utskottets kläm med ogillande dock af dess moti-

*Angående utredning i fråga om det kyrkliga tillståndet i landet.*  
(Forts.)

Angående  
utredning i  
fråga om det  
kyrkliga till-  
ståndet i  
landet.  
(Forts.)

vering. Jag ber därför, herr talman, att få framställa ett sådant yrkande.

I detta anförande instämde herrar *Starbäck*, *Kvarnzelius*, *Nydal*, *Thorsson* och *Pettersson* i Södertälje.

Herr Holmgren: Herr talman! Jag ber endast att få yttra några ord med anledning af den ärade talarens på kalmarlänsbänken nyss hållna anförande.

Jag hade icke vetat, att det skulle för en riksdagsman, som ämnar väcka en motion, finnas skyldighet att dessförinnan visa den för någon annan, och allra minst tänkte jag det vara oportunt att visa fram den för min ärade vän, herr Hammarskjöld. Lyckligtvis har man dock för det mesta varit förskonad från att här höra personliga anfall, och efter hvad jag nyss tyckte mig höra af herr Hammarskjölds yttrande, ansåg han själf det icke egentligen vara lämpligt att ingå på personligheter. Men för öfrigt, min ställning i denna fråga må nu vara hvilken som helst; just den omständigheten, att jag innehåft ett ämbete i statskyrkans tjänst, gör mig väl så mycket mera kvalificerad att framlägga en dylik motion, som jag väl får på denna grund anses hafva lärt känna förhållandena inom statskyrkan sådana de i verkligheten äro. Således, långt ifrån att min forna ställning inom statskyrkan bör i denna sak ligga emot mig, bör den väl i stället härvid räknas mig till förtjänst.

Herr Hammarskjöld sade, att det religiösa lifvet går i vågor.

Ja, visserligen gör det detta. Men det faktum, att så är förhållandet, och att således under några tidsåldrar det religiösa lifvet varit varmt, medan åter under andra tider en viss kyla inträdt, kan naturligtvis icke under några omständigheter inverka på lösningen af denna fråga.

Jag vill fästa uppmärksamheten uppå, att en Konungens befallningshafvande säger: »Tilloppet af åhörare till dessa andaktsöfningar är oftast betydligt. I allmänhet torde de kyrkliga myndigheterna nu med mera jämmod än förr åse dessa frireligiösa rörelser. Då kyrkorna mångenstädes äro fåtaligt besökta, kan man icke undgå att erhålla den uppfattning, att statskyrkans präster med sina predikningar icke förmå tillfredsställa befolkningens religiösa behof eller väcka mera kraftigt församlingslif.» Skulle icke möjligen detta vara ett skäl och ett mycket viktigt sådant, detta, att statskyrkan förlorat sin rot hos den stora massan af folket, som ropar: »Gif oss bröd och gif oss icke stenar!»

För cirka 20 år sedan hade jag äran att vara tillsammans med den ärade representanten på kalmarbänken, och då hade han sannernligen icke de tankar om statskyrkan, för hvilka han nu gör sig till tolk. Men tiderna förändras och vi med dem. Jag vill bestämdt framhålla, att de omständigheter, som påpekats af min ärade vän på kalmarbänken, ha icke med denna fråga att göra. Och jag kan, i likhet med den ärade talaren på stockholmsbänken, icke finna, att det skulle kunna ligga något som helst »widrigt» däri, att man

gjorde sig reda för, huruvida statskyrkan genom dess prästerskap uppfyller sitt ändamål att vara föregångare i andligt hänseende, att föra mänskligheten framåt till stigande ljus och förädling. Jag kan icke begripa, att detta skulle vara något vidrigt. Det borde väl tvärtom vara en plikt, då vi här skola reglera prästerskapets löner för en lång framtid.

För öfrigt, mina herrar, äro icke öppna sår att föredraga framför dolda fistelgångar? Och hvarför skulle väl vi, som vilja vara så liberala, vara så rädda för sanningen? Låtom oss erinra oss, hvad vår store lärofader Luther sade: »fram med allt, vore det också säckar fulla med synd!» Låtom oss därför hålla oss till sanningen! Hvarför skola vi gå förbi den här frågan som katten kring het gröt? Hvarför kunna vi icke göra en undersökning? Den borde åtminstone i synnerhet intressera herrar präster.

Jag yrkar fortfarande bifall till min motion och afslag å utskottets hemställan.

Herr Hedlund: Herr talman! Utskottet har velat helt objektivt framlägga, hvad som föreligger offentligt såsom faktorer för bedömande af tillståndet inom svenska statskyrkan. Och utskottet tycker verkligen, att det åtminstone från motionärens sida gjort sig förtjänt af en viss tacksamhet därför, ty att döma af hans egna uttalanden, har han af utskottet lärt sig åtskilligt, som han förut icke kände till.

Hvad nu angår den särskilda utredning, som motionären begärt, har det af en talare på stockholmsbänken framhållits, att på enskild väg här i Stockholm en sådan utredning verkställts i vissa afseenden. Ja, en enskild utredning *må* gärna göras, och en sådan utredning *kan* också göras. Enskilda personer må gärna gå i kyrkan och räkna efter, huru många, som äro närvarande där: de kunna också taga reda på antalet nattvardsgångare och låta det tala för hvad det kan tala. Men här är fråga om en *officiell* utredning. Jag trodde verkligen icke, att någon skulle taga motionärens anvisningar i detta afseende på allvar, så när som möjligen det, som rörer nattvardssiffrorna. Vi tänka oss, att ett ombud för den offentliga makten skulle stå vid kyrkodörren och räkna kyrkobe-sökarne på en viss dag, som icke kan hemlighållas, utan naturligtvis kungöres i hela socknen. Hvad skulle då följden däraf bli? Jo, följden blefve naturligtvis den, att i socknarne drefves en storartad agitation, att »den och den dagen skall ni gå i kyrkan» eller ock »den och den dagen skall ni icke gå i kyrkan». Och följden däraf blefve, att det väl knappast komme att finnas en enda socken, huru okyrklig den än månde vara, i hvilken man icke den dagen kunde drifva tillsammans till den lilla kyrkan så många sockenmedlemmar, att den blefve alldeles full. På det sättet blefve denna statistik alldeles vilseledande, och motionären skulle till sin förvåning få läsa i redogörelsen för denna undersökning, att våra kyrkor i allmänhet äro till öfvermått besökta, så att vårt folk icke kan komma in i sina kyrkor, utan måste stanna utanför.

*Angående utredning i fråga om det kyrkliga tillståndet i landet.*  
(Forts.)

*Angående  
utredning i  
fråga om det  
kyrkliga till-  
ståndet i  
landet.  
(Forts.)*

Hvad åter angår det förslaget, att kyrkostämmorna eller kommunalstämmorna, med sin graderade röstskala och utan gifta kvinnors röst, skulle uttala något omdöme om svenska statskyrkan, vill jag alldeles bestrida rimligheten däraf.

Så kommer frågan om nattvardsgång. Detta är, såsom man alldeles riktigt anmärkt, en aftagande kyrklig sed eller institution. Jag begagnar uttrycket »institution», som ju begagnas för att beteckna mycket, och jag tror, att äfven »sakrament» kan inordnas under detsamma. Jag för min del vet visserligen icke någon särskild person, som gärna går i kyrkan, men icke går till nattvarden, men jag kan ju tänka mig, att detta bruk kan aftaga. Man kan ju tänka sig, att den, som pläгат gå flere gånger om året, upphör att gå mer än en gång om året, eller att den, som pläгат regelbundet en gång om året gå till nattvarden, upphör att gå regelbundet hvarje år, men att personen i fråga ändock kan vara en vän af statskyrkan. Med säkerhet kan emellertid antagas, att en sådan statistik alldeles bestämdt skulle komma att bestridas i afseende på sin giltighet.

Jag tror för öfrigt, att man icke behöfver spilla så många ord på denna sak, utan inskränker mig till att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Hammarskjöld: Herr talman! Motionären yttrade, att han och jag hade träffats för 20 år sedan, och att jag då icke hade haft de tankar om statskyrkan, som jag nu har. Jag skall närmare justera hans minne. Det var för 17 år sedan, nämligen år 1888. Och jag vågar på det bestämdaste bestrida, att jag varit avvoigt stämd mot statskyrkan. Däremot kan jag intyga, att herr Holmgren *då* och herr Holmgren *nu* äro två mycket olika personer.

Öfverläggningen var härmed slutad. I öfverensstämmelse med de yrkanden, som därunder förekommit, gaf herr talmannen propositioner: 1:o) på godkännande af utskottets hemställan och den af utskottet anförda motiveringen, 2:o) bifall till utskottets hemställan med ogillande af utskottets motivering, och 3:o) bifall till den i ämnet väckta motionen. Herr talmannen fann förstnämnda proposition vara med öfvervägande ja godkänd. Votering begärdes likväl, i anledning hvaraf, och sedan till kontraposition antagits det under 2:o) omförmälda yrkandet, nu uppsattes, justerades och anslags en så lydande omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren godkänner femte tillfälliga utskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande n:o 4 och den af utskottet anförda motiveringen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan med ogillande af utskottets motivering.

Voteringen utföll med 101 ja mot 76 nej; och hade kammaren alltså fattat beslut i öfverensstämmelse med ja-propositionens innehåll.

#### § 14.

Därnäst i ordningen förelåg till afgörande statsutskottets utlåtande n:o 8, angående regleringen af utgifterna under riksstatens sjunde hufvudtitel, innefattande anslagen till finansdepartementet.

##### *Punkterna 1—4.*

Hvad utskottet hemställt bifölls.

*Punkten 5*, angående höjning af anslaget till rese- och traktamentspenningar.

*Angående  
reseersättningen  
till yrkes-  
inspektörerna.*

Kungl. Maj:t hade föreslagit Riksdagen att höja det å sjunde hufvudtiteln uppförda förslagsanslaget till rese- och traktamentspenningar från 18,769 kronor till 22,269 kronor, eller således med 3,500 kronor, hvilken anslagshöjning ansetts erforderlig för att åt yrkesinspektörerna, hvilka för närvarande åtnjöte ersättning för resekostnad och dagtraktamente enligt fjärde klassen i gällande resereglemente, bereda rättighet att erhålla dylik ersättning enligt tredje klassen i samma reglemente.

Utskottet hemställde, att Kungl. Maj:ts förevarande framställning måtte bifallas.

Vid punkten hade afgifvits reservation af herrar vice talmannen, *Pehrson, Andersson* i Västra Nöbbelöf, *Boström, Persson* i Stallerhult, *Nylander, Odqvist, Sjö, Petersson* i Påboda, *Nilsson* i Skärhus och *Emthén*, hvilka ansett utskottet böra hemställa, att Kungl. Maj:ts förevarande framställning icke måtte vinna Riksdagens bifall.

Utskottets hemställan upplästes, hvarefter ordet begärdes af:

Herr vice talmannen: Herr talman! Som herrarne finna, föreligger under sjunde hufvudtiteln ett förslagsanslag, som hittills är uppfördt med 18,769 kronor, afsedt att bestrida rese- och traktamentspenningar. Kungl. Maj:t föreslår nu Riksdagen att höja detta förslagsanslag med 3,500 kronor till 22,269 kronor. Anledningen till denna framställning är den, att Kungl. Maj:t ansett, att det borde beredas högre traktamente och reseersättning åt yrkesinspektörerna, än som för närvarande tillkommer desamma. Vid 1902 års riksdag gjorde Kungl. Maj:t en liknande framställning, men Riksdagen afslog densamma. Riksdagens dåvarande skäl för detta sitt beslut var det, att då för tillfället låg resereglementet under omarbetning, hvarför man borde invänta det nya förslaget framlämnande till Riksdagen,

*Angående  
reseersättning-  
gen till yrkes-  
inspektörerna.  
(Forts.)*

innan Riksdagen fattade något beslut i frågan. Sedan dess har emellertid icke något nytt resereglemente blifvit Riksdagen förelagdt, och Kungl. Maj:t och jämväl utskottet förmäna, att man icke kan veta så noga, huru länge det kan komma att dröja, innan förslag till nytt resereglemente kan vara att förvänta. Visserligen äro vissa verk och inrättningar hörda öfver ett förslag till nytt resereglemente och ha afgifvit utlåtanden, säger Kungl. Maj:t, men åtskilliga utlåtanden återstå. Således kan man tills vidare icke ha anledning att ställa sig i afvaktan på ett nytt resereglemente, emedan man icke kan veta, huru länge man skulle behöfva vänta på detsamma, förmenar Kungl. Maj:t.

Den reseersättning, som för närvarande utgår till yrkesinspektörerna, är den, som bestämmes i resereglementets fjärde klass. Då yrkesinspektören reser med skjuts, har han alltså ersättning med lega för två hästar, vid resa med ångfartyg, har han afgift för hyttplats eller, när icke hytt förekommer, en salongsplats, och då han reser på järnväg, har han afgift för plats i andra klassens vagn eller, när denna klass icke finnes, första klassens vagn. Dagtraktamentet är 6 kronor. Nu begär Kungl. Maj:t och statsutskottet tillstyrker reseersättning åt inspektörerna efter 3 klassen. Då han reser med skjuts, skulle han då erhålla lega för två hästar, då han reser med ångfartyg, skulle han få ersättning för dubbel hyttplats eller, när hytt icke förekommer, en salongsplats, och då han reser på järnväg, skulle han erhålla afgift för plats i 1. klassens vagn. Dagtraktamentet är i denna reseklass 10 kronor. Utom således den högre ersättningen, som han skulle få, då han reser med ångfartyg och på järnväg, skulle han få enligt det nu framlagda förslaget ett dagtraktamente, förhöjdt med 4 kronor ifrån 6 kronor till 10 kronor.

Nu hafva emellertid några af statsutskottets ledamöter ansett, att denna förhöjning icke skulle vara för yrkesinspektörerna behöflig. Reservanterna ha stödt denna sin uppfattning på, bland annat, en jämförelse med andra ämbets- och tjänstemän, som kunna med yrkesinspektörerna närmast jämföras. Så t. ex. resa efter fjärde klassen arkitekt, häradsskrifvare, ingenjör vid landtmäteristyrelsen, lotsstyrelsen och marinförvaltningen äfvensom ingenjör vid mariningenjörstaten, intendent vid flottans civilstat, jägmästare, kapten, kronofogde, kyrkoherde, landtbruksingenjör, landtmätare, lotskapten, regementsintendent, revisionskommisarie, ryttmästare o. s. v. Reservanterna ha ytterligare för sin mening stödt sig på den omständigheten, att under Riksdagens nionde hufvudtitel föreligger i år förslag till reglering dels af aflöning, dels af reseersättning åt statskonsulenter i boskapsskötsel och mejerihushållning. Där ha landtbruksstyrelsen, bland annat, för dessa konsulenter begärt reseersättning efter 3. klassen. Men Kungl. Maj:t har själf gjort den ändringen i landtbruksstyrelsens förslag, att Kungl. Maj:t föreslår reseersättning endast efter 4. klassen. Där hafva vi således ytterligare en jämförelse att göra emellan å ena sidan ifrågavarande yrkesinspektörer och å andra sidan andra statstjänstemän, som med dem kunna jämföras. Det förefaller mig, som om det skulle taga sig bra egen-



domligt ut att låta dessa nyssnämnda konsulenter resa efter 4. klassen i resereglementet, under det att yrkesinspektörerna skulle resa efter 3. klassen. Så mycket mera förefaller detta egendomligt, som, efter det att konsulenterna erhållit sina tre ålderstillägg, äro de fullkomligt likställda med yrkesinspektörerna i afseende på aflöningsförhållandena.

Då således det skulle vara svårt enligt mitt förmenande att finna någon giltig anledning att bereda högre dagtraktamente och reseersättning åt yrkesinspektörerna än åt dem, med hvilka jag tagit mig friheten närmast jämföra yrkesinspektörerna, får jag för min del, herr talman, göra det yrkandet, att kammaren måtte bifalla Kungl. Maj:ts förslag i så måtto, att kammaren beslutar, att det nuvarande anslaget till rese- och traktamentspenningar må uppföras med det hittillsvarande beloppet, 18,769 kronor, och att kammaren ville afslå den af Kungl. Maj:t föreslagna och af statsutskottet tillstyrkta förhöjningen af 3,500 kronor.

Herr Persson i Tällberg: Herr talman! I denna fråga har jag det sällsamma nöjet att tala för ett högre anslag än det, reservanterna här ha förordad. Jag vill säga, att jag icke betraktar denna fråga såsom någon så synnerligen stor fråga, men den torde dock vara till sin innebörd ganska viktig. Uti den kungl. propositionen finna vi, att det ganska snart framgått, att dessa yrkesinspektörer få tillsätta icke så obetydliga belopp af *egna* medel. Detta anser jag icke riktigt, och allra minst anser jag det vara nyttigt med afseende å just den grannliga ställning, som dessa yrkesinspektörer hafva. De böra nämligen, såvidt möjligt är, vara så fullkomligt själfständiga och oberoende af de personer, hvilkas verk och inrättningar de skola inspektera, att de icke på grund af den knappa ersättning, som är dem tillmätt, skola anse sig nödgade eller ens gifvas skenet utaf att de skulle anlita dessa personers barmhärtighet, om jag så får uttrycka mig. Skillnaden är icke heller så synnerligen stor mellan ifrågavarande reseklasser. De skilja sig hufvudsakligen på dagtraktamentet under resa, som är i ena fallet sex kronor och enligt det nu föreliggande kungl. förslaget tio kronor. Således är skillnaden endast fyra kronor. Och så mycket ha vi väl litet hvar varit ute på resor, att vi veta, att det icke är mycket med sex kronor, då man skall taga in på hotell och gästgifvaregårdar. Beträffande skjutsersättningen, är den fullkomligt lika i tredje och fjärde klasserna. Däremot är det fullt riktigt, som herr vice talmannen påpekade beträffande resa å ångfartyg och järnväg, att i afseende därå gäller en betydlig skillnad. Men jag ber att få erinra, att norr om Stockholm finnes ingen första klass järnvägsvagn, utan den bästa klassen är andra klass, och i 1881 års resereglemente finnes just en särskild anmärkning, att om man reser i andra klassen och någon första klass icke finnes, har man icke rätt att debitera ersättning för resa i första klass. Följaktligen anser jag, att yrkesinspektörerna icke skola kunna tillgodogöra sig någonting för mycket eller oriktigt i detta afseende. Jag anser för

*Angående  
reseersättningen  
till yrkes-  
inspektörerna.  
(Forts.)*

*Angående  
reseersättningen  
till yrkes-  
inspektörerna.  
(Forts.)*

öfrigt, att Riksdagen härvidlag bör handla konsekvent. Inspektörerna för elektriska anläggningar äro närmast jämförliga med dessa yrkesinspektörer. Och då Riksdagen själf medgifver dessa rätt att resa efter tredje klassen i resereglementet, kan jag icke, så sparsamhetsvän jag än är, annat än anse, att yrkesinspektörerna också böra resa efter samma klass.

Jag ber därför att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Persson i Stallerhult: Jag tillhör reservanterna i denna fråga och ber därför att få yttra några ord.

Jag medger visserligen, att frågan icke har någon stor betydelse, men det kan dock icke förnekas, att den är af en viss vikt. Det är nu tredje gången, som frågan föreligger inför Riksdagen. När inspektörerna först tillsattes, tror jag, att Kungl. Maj:t föreslog, att deras reseersättning skulle utgå efter tredje klassen i resereglementet, men Riksdagen beslöt emellertid, att de skulle uppföras i fjärde klassen. År 1902 var frågan ånyo före. Riksdagen beslöt äfven då, att de fortfarande skulle kvarblifva i fjärde klassen, och såsom motiv därför anfördes, att man snart hade att förvänta en ändring i resereglementet. Man hoppades nämligen då, att denna förändring skulle kunna åstadkommas så fort som möjligt, och det var därför helt naturligt, att man tillgrep detta skäl för att motivera afslaget så välvilligt som möjligt. Nu få vi emellertid veta, att det knappast är möjligt att åtminstone på lång tid få någon ändring i resereglementet.

Frågan, till hvilken klass i resereglementet en tjänsteman skall hänföras, är naturligtvis svår att afgöra, men resereglementets ändamål är ju, att, då en tjänsteman eller förtroendeman skall användas för uppdrag på annat ställe, än där han är bosatt, han skall få ersättning för de särskilda utgifterna därför, men icke att han skall erhålla något öfverskott. För att afgöra, hvilken klass han då skall tillhöra, har man ju ingen annan grund, än att man tänker, hvilken ställning han innehar och hvilken ersättning därför bör tillkomma honom. Sedan är ju visserligen möjligt, att den, som tillhör den högsta klassen, icke behöfver göra af med mera eller lefva högre än den, som tillhör en lägre klass, men detta är ju en privat sak. Meningen är i alla händelser icke, att tjänstemannen skall förtjäna på resan, utan endast att han nått och jämt skall hafva hvad han behöfver för att ordentligt kunna uträtta sitt uppdrag på den plats, dit han måste begifva sig. När nu denna fråga är så segsliten och tycks komma tillbaka undan för undan, förnödligen ända tills den blir bifallen, har man emellertid icke kunnat finna några andra skäl, än att man säger, att yrkesinspektörerna böra jämställas med inspektörerna för elektriska ledningar. Med sådana skäl kan man komma till hvilken klass man vill. När nu emellertid Riksdagen inom några dagar har att behandla åtskilliga frågor, som röra just denna sak, till hvilken klass i resereglementet en tjänsteman bör hänföras, vill jag erinra därom, att Kungl. Maj:t har föreslagit, att en mängd konsulenter, nämligen i boskapsskötsel och mejerihushåll-

ning, fiskeriintendenterna, och konsulenten i svinskötseln, hvilka nu, åtminstone de flesta, tillhöra tredje klassen, skola, såsom herr vice talmannen anförde, flyttas till fjärde klassen. Detta har af herr finansministern motiverats sålunda. — Jag hoppas, att herrarne icke tröttna att höra motiveringen för nedsättningen; den torde utgöra ett tillräckligt skäl för reservanternas yrkande. — Herr finansministern säger: »Vid regleringen af aflöningsförhållandena för de ifrågavarande tjänstemännen» — dit höra alla de af mig här uppräknade — »hvilka på grund af beskaffenheten af deras åligganden under större delen af året måste vistas på resor, är det enligt mitt förmenande af särskild vikt att söka tillse å ena sidan, att aflöningsbeloppen tillmätas så, att tjänstnehafvarne på desamma kunna hafva skellig utkomst för sig och sina familjer, och å andra sidan, att samma tjänstemän för de resor, de i tjänsten företaga, erhålla så afpassad godtgörelse, att den kan beräknas betäcka de med resorna förenade nödiga utgifter, men icke därutöfver lämna åtminstone afsevärdt öfverskott. Det lär emellertid icke kunna bestridas, att de nuvarande instruktörerna, sedan de år 1897 tillerkändes reseersättning efter tredje klassen i resereglementet för vissa resor, uti behållen rese- och traktamentsersättning haft ett icke oväsentligt tillskott till sina öfriga inkomster af tjänsten. Efter hvad jag kunnat i detta afseende inhämta, tror jag mig våga antaga, att detta tillskott bör beräknas till mellan 500 och 1,000 kronor om året för dem hvardera, och förutsatt, att de, såsom landbruksstyrelsen föreslagit, för framtiden städse skulle resa efter den högre klassen, skulle årliga behållningen med säkerhet komma att uppgå till sistnämnda siffr.» Detta anføres här såsom skäl, hvarför man nedflyttat dessa tjänstemän i fjärde klassen. Och vidare tillägges såsom ytterligare skäl härför: »Väl måste det anses sannolikt, att de vid sådant förhållande skulle komma att på vissa resor göra någon förlust, men jag kan ingalunda medgifva, att detta, såsom landbruksstyrelsen synes antaga, alltid eller i genomsnitt bör blifva fallet. Tvärtom håller jag före, att äfven med tillämpning af denna lägre beräkningsgrund behållning på en del resor bör kunna af dem påräknas, och att den efter fjärde klassen för helt år utgående ersättningen kan antagas komma att, om ock nått och jämt, täcka resekostnaderna för året.» Är icke detta tydligt och klart, om man utgår därifrån, att reseersättningen icke bör lämna något öfverskott, och gäller icke samma skäl äfven för de nu ifrågavarande tjänstemännen? Jag kan icke se annat. Nu kan man ju visserligen säga, att dessa personer böra hafva någon förtjänst på sina resor och att reseersättningen icke bör tillmätas så, att den endast nått och jämt räcker till. Men då är det väl rättare att höja lönen eller tjänstgöringspengarne, men icke bör man väl yrka på, att de skola förtjäna på resorna, utan dessa tjänstemän böra väl såsom alla andra endast hafva sådan ersättning, att den nått och jämt täcker resekostnaden. Vill man, att de skola hafva löneförhöjning, då bör man bestämma sig för en sådan, men icke bör man på bakvägar söka bereda dem högre aflöning, än staten medgifver. Vidare ha väl herrarne sig

*Angående  
reseersättningen  
till yrkes-  
inspektörerna.*  
(Forts.)

Angående  
reseersättning-  
gen till yrkes-  
inspektörerna.  
(Forts.)

bekant, huru det förhåller sig med anslagen till rese- och traktamentsersättningar. Jag för min del har under de många år jag varit statsrevisor knappast sett några så ledsamma utgiftsposter som dem, hvilka man kan få se på detta område. Därför anser jag också, som jag redan sagt, att reseersättningen bör utgå efter en sådan klass, att den endast lämnar ersättning för nödiga resekostnader, men icke bereder tillfälle till någon förtjänst.

När man har så klara skäl och från en sådan auktoritet, som jag nu anført, hoppas jag, att kammaren liksom två gånger förut skall bibehålla dessa tjänstemän i den klass i resereglementet, till hvilken de nu höra. Herr talman, i likhet med herr vice talmannen ber jag få yrka afslag å utskottets hemställan och förenar mig i herr vice talmannens yrkande.

Häruti instämde herrar *Ericsson* i Ofvanmyra, *Anderson* i Hasselbol, *Nordin* och *Nilsson* i Skärshus.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet Meyer: Herr talman! Det är ju alldeles riktigt, att Riksdagen så sent som år 1902 afslagit en liknande framställning som den här gjorda. Men Riksdagen ställde sig år 1902 icke afvoigt stämd mot den ifrågasatta förbättringen i afseende å rese- och traktamentsersättningen åt yrkesinspektörerna, utan Riksdagen afslog framställningen på den grund, att man väntade en snar förändring af nu gällande resereglemente. Nu har det visat sig, att denna Riksdagens förutsättning icke har inträffat. Det är icke att motse någon snar förändring af resereglementet, enligt hvad jag kunnat inhämta i civilepartementet. Saken har visat sig besvärligare, än man förut antagit, och därför är den ännu under utredning. Under tiden visar sig emellertid, att yrkesinspektörerna göra förluster på sina resor, d. v. s. att de sex kronor om dagen, som de nu hafva, icke räcka till, utan att de måste sätta till af egna medel. Yrkesinspektörerna själfva hafva uppgifvit, att dessa sex kronor om dagen icke räcka till, och den näst föregående talaren och ärade utskottsledamoten har påpekat detsamma för herrarne. Jag tror också, att ingen af oss, som gjort resor af sådan beskaffenhet, att man stannar endast en eller annan dag på samma ställe, kunnat få sex kronor om dagen att räcka till. Det är just sådana resor, som yrkesinspektörerna göra. De stanna i de flesta fall icke mera än en eller annan dag på samma ställe, och jag är öfvertygad, att under sådana förhållanden endast rum och drickspenningar gå till fyra kronor om dagen. Det skulle då återstå endast två kronor till öfriga utgifter.

Hufvudskälet mot bifall till Kungl. Maj:ts förslag synes nu vara det, som man finner i jordbruksministerns anförande i fråga om jordbrukskonsulenterna. Jag vill i fråga om den saken säga, att jag icke betvivlar, att tio kronor om dagen för dem kan vara för mycket och att de på denna ersättning kunna göra besparingar. Jag är också alldeles bestämdt af samma uppfattning som herr Carl Persson därtinnan, att reseersättningen endast bör räcka till

för nödiga utgifter i och för resorna, men att den icke bör lämna några öfverskott. Men om jag således kan anse, att jordbrukskonsulenterna hafva kunnat göra sig förtjänst på tio kronor om dagen och att de hädanefter böra kunna reda sig med sex kronor om dagen, får jag å andra sidan säga, att det alldeles icke går för sig att jämföra jordbrukskonsulenterna med yrkesinspektörerna. Jordbrukskonsulenten har en helt annan ställning till den person, som tager hans tjänst i anspråk, än en yrkesinspektör. Jordbrukskonsulenten kommer såsom en *rådgifvare*, som tillkallats af vederbörande landtman, och denne väntar sig, att han skall hafva ekonomisk fördel af de råd, som erhållas af konsulenten. Det är alldeles uppenbart, att vid sådant förhållande jordbrukskonsulenten utan ringaste tvekan kan taga emot gästfrihet af den, som anlitar hans tjänst, under det att däremot yrkesinspektören, hvilken kommer såsom *kontrollant* och hvilken ofta måste lämna föreskrifter, som medföra större eller mindre ekonomiska uppoftningar för vederbörande, icke bör göra det. Därtill kommer, att jordbrukskonsulenten, som har sin, kan man säga, nästan uteslutande verksamhet ute å landsbygden, många gånger måste taga vederbörande jordbrukares gästfrihet i anspråk, enbart därför att det är alldeles för långt för honom att resa till närmaste stad, järnvägsstation eller gästgifvaregård. Han får nog mycket ofta både rum och kost fritt hos den, som tager hans tjänst i anspråk. Yrkesinspektören däremot har sin verksamhet minst lika mycket i staden som på landsbygden. I stad kommer det icke i fråga att erbjuda gästfrihet i denna form vare sig åt yrkesinspektörer eller åt andra. Man bjuder kanske på middag, men på logi bjuder man sällan i en stad. Han måste bo på hotell. För sådant fall räcker icke 6 kronor om dagen.

Nu har jag inför Kungl. Maj:t påvisat den följd, som skulle blifva däraf, att yrkesinspektörerna icke få tillräcklig ersättning, utan måste skjuta till af egna medel. Jag har påvisat, att detta lätteligen kan alstra viss benägenhet hos inspektörerna att inskränka sina resor, och jag påstår bestämdt, att man icke rättvisligen kan klandra dem därför. Ty de kunna väl fordra, att, då de tjäna ett statsintresse, icke de, utan staten skall betala omkostnaderna. Det är ju onekligen af stor vikt, att inspektörerna göra så mycket resor som möjligt och icke så litet som möjligt. Och detta torde väl icke behöfva framhållas för Riksdagen, som alltid har visat benägenhet att gå ganska långt å det lagstifningsområde, öfver hvilket just dessa inspektörer hafva att vaka. En af yrkesinspektören förrättad inspektion kan medföra, att kanske rätt många människor få behålla sin hälsa i stället för att mista den, att en eller annan undgår att blifva lemlästad. Jag ber kammaren att besinna detta, och jag tror, att kammaren skall finna, att Kungl. Maj:t icke begärt för mycket, utan att Kungl. Maj:ts förslag i föreliggande fall bör bifallas.

Herr Sjö: Den talare från statsutskottet, som förordade såväl Kungl. Maj:ts förslag som äfven utskottets hemställan, yttrade, att

*Angående  
reseersättningen  
till yrkes-  
inspektörerna.*  
(Forts.)

Angående  
reseersättning-  
gen till yrkes-  
inspektörerna.  
(Forts.)

han var med om att bifalla framställningen, därför att han trodde, att inspektörerna skulle förlora på sin reseersättning. Och därför ansåg han, att det var nödvändigt att höja ersättningen. Herr statsrådet och chefens för finansdepartementet yttrande gick i samma stil, men dessa herrar framlade icke några bevis för sitt påstående. Redan det, att uppgifterna vore komna från inspektörerna — och det betviflar jag ingalunda — gör, att man bör vara försiktig i att taga för kontant hvad som kommer därifrån, men de, som varit med i statsrevisionen och sett de räkningar, som ingifvits icke allenast från inspektörer, utan äfven från andra, hafva sett, att de tillgodogjort sig ganska goda inkomster icke allenast på dagtraktamenten, utan äfven därmed förenade inkomster, såsom för reseeffekters transport och sådant. Det har händt, att de stigit af och på järnvägståg ända till 4 à 6 gånger en och samma dag, och på den ersättningen, som de hafva därför, låt vara att de ersätta de personer, som handtera deras reseeffekter, hafva de ändå en ganska väsentlig besparing. Under sådana förhållanden behöfva de icke enligt mitt förmenande förlora något. Underligt skulle det vara, om vi nu godkände det föreliggande förslaget, när vi för tre år sedan afslogo en hemställan sådan som den nu förevarande. Skälet, att vi skulle godkänna detsamma, då det nu kommit åter, skulle vara, att man för tre år sedan väntade förslag af ett nytt resereglemente, men att detta ännu icke hunnit att uppgöras, och att vi därför, innan vi fått detta förslag, skulle bevilja hvad vi afslogo för tre år sedan. Jag tror icke, att detta skäl är giltigt.

Dessa inspektörer, mina herrar, kunna också tillgodogöra sig icke så små inkomster, därigenom att de hafva ersättning för två hästar, då de åka å landsväg, men i allmänhet åka allenast efter en häst, och därigenom kunna de tillgodoräkna sig icke så litet.

Redan af hvad jag sålunda anført finna nog herrarne, i hvilken riktning mitt yrkande kommer att gå. Jag sluter mig till det utaf herr vice talmannen framställda yrkandet.

Herr Bergström: Herr talman, mina herrar! Denna fråga har rönt ett ganska egendomligt öde, men ett öde, som åtskilliga frågor haft här i Riksdagen. När en motionär vid 1901 års riksdag bragte denna fråga å bane, svarade statsutskottet enhälligt — och i statsutskottet satt då större delen af den nuvarande besättningen från Andra Kammaren — att på en enskild motionärs framställning kunna vi naturligtvis ingenting göra åt denna sak; men Kungl. Maj:t lär icke underlåta att pröfva frågan och, när han finner skäl därtill, komma in med förslag till Riksdagen. Den motionär, som då hade framträdt och som fortfarande finnes här i Andra Kammaren, tog detta statsutskottets uttalande såsom en vänlighet från utskottets sida och tackade för vänligheten. Året därpå kom också Kungl. Maj:t med en framställning i ämnet. Men då hade man vändt i statsutskottet. När så Kungl. Maj:t i år förnyar sitt förslag på grund af framställningar från yrkesinspektörerna, då kommer en ledamot af statsutskottet, min ärade vän på skaraborgslänsbanken,

och säger som så: nej, icke skola vi sätta yrkesinspektörerna i en högre klass i resereglementet; icke skola vi höja deras dagtraktamenten; men om de möjligen behöfva löneförhöjning, då skola vi gifva dem sådan. Ja, på detta sätt kan ett befogadt yrkande, som göres, få vänta i många år på sin uppfyllelse. Ty så skickliga äro sannerligen ledamöterna i statsutskottet, att nog hitta de på någon förevändning, när en framställning kommer, att afslå den, om de öfver hufvud taget hafva satt sig i sinnet att afvisa en ytterst rimlig begäran.

Den begäran, hvarom här är fråga, den är rimlig. Yrkesinspektörerna äro i ungefär samma ställning som de elektriska inspektörerna. Och jag har icke hört, att man från detta håll, om hvilket jag talat, rest några som helst invändningar mot, att de elektriska inspektörerna flyttas upp till nu ifrågavarande klass i resereglementet. Härtill kommer, att dessa senare, jämte lönen, som är lika stor som yrkesinspektörernas, hafva särskild ersättning för hvarje förrättning. De äro således ställda i en afgjordt gynsamare ställning, oaktadt de i mångt och mycket, för att icke säga i allt, äro med hänsyn till sin verksamhet likställda med yrkesinspektörerna.

Nu har man visserligen gjort jämförelse med åtskilliga andra tjänstemän och ansett, att de lika väl borde få förhöjd reseersättning. Men Riksdagen brukar ju pröfva dylika frågor hvar för sig. Den fråga, som nu föreligger, synes mig också böra pröfvas fristående, och då kan man enligt mitt förmenande icke komma ifrån, att den reseersättning, som för närvarande tillkommer yrkesinspektörerna, icke är tillräcklig.

Den siste ärade talaren har velat med sitt yttrande, såvidt jag kunde förstå, diskreditera yrkesinspektörernas framställning i ämnet. Jag ber att få erinra därom, att alltifrån yrkesinspektionens tillkomst hafva yrkesinspektörerna uti sina inspektörsberättelser — således icke endast i särskilda framställningar till Kungl. Maj:t — lämnat uppgift om, att den reseersättning, som de erhålla, icke räcker till, utan att de få tillita sin egen kassa. Jag vet icke något som helst skäl att säga till yrkesinspektörerna, hvilka enligt mitt förmenande på ett godt och troget sätt tjänat den svenska staten: ni komma med lögnaktiga uppgifter. En sådan insinuation, tycker jag, kläder icke någon af oss.

För öfrigt gjorde den siste ärade talaren från statsutskottet en utflykt på andra områden, då han talade om, huru en del andra resande bruka begagna sig af resereglementet. Men icke böra väl yrkesinspektörerna få lida för *deras* synder, och allra minst tycker jag, att den ärade ledamoten af statsutskottet skulle liksom vilja gifva dem det rådet att på en bakväg skaffa sig litet större inkomster.

Enligt mitt förmenande är detta en punkt, där Andra Kamaren icke bör sila mygg. Vi komma, när vi hinna till andra hufvudtitlar, till poster, vid hvilka uppmärksamheten bör vara så spänd som möjligt, och därvid böra vi vara statsutskottet all tack skyldiga för de nedsättningar, som det vill göra. Men på *detta* område gäller

Angående  
reseersättningen  
till yrkes-  
inspektörerna.  
(Forts.)

*Angående  
rescersättnin-  
gen till yrkes-  
inspektörerna.  
(Forts.)*

det naturligtvis att möjliggöra för statens ämbetsmän att utan särskilda förluster, särskilda tag ur den egna kassan, fullgöra sina uppgifter. Det är alldeles tydligt, att de under nuvarande förhållanden icke fullt och helt kunna göra detta. Det finnes också en erfarenhet redan förut, att, på grund af de många skrif- och byrågöromål, som de fått på senare tid, yrkesinspektörernas resor hafva aftagit. Under sådana omständigheter finnes det icke något som helst skäl att yttermera stryka under från Riksdagens sida, att inspektörerna gärna kunna sitta hemma så mycket som möjligt och icke fullgöra sitt inspektionsarbete.

Det sista, jag nu sagt, har jag icke sagt för att på något sätt nedsätta yrkesinspektörerna. Ty dessa förhållanden äro helt och hållet och uteslutande beroende därpå, att genom tillkomsten af minderårighetslagen yrkesinspektörernas skrif- och byråarbeten i så hög grad förökats. Och detta i sin tur gör, att den anslagspost, hvarom nu är fråga, är så ytterst obetydlig som 3 à 4,000 kronor.

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag.

I detta anförande instämde herrar *Wallenberg, Biesert, Nyström, Berg* i Stockholm, *Ekman, Johansson* i Jönköping, *Österberg, Wawrinsky* i Saltsjöbaden, friherre *Bonde, Ljunggren, Thylander, Larsson* i Lund, *Tamm, Johansson* i Öija, *Beckman, Wawrinsky* i Stockholm, *Branting* och *Thorsson*.

Herr Hedlund: Herr talman! Endast några ord.

Yrkesinspektörerna ha för närvarande 5,000 kronor i lön utan något ålderstillägg. Om man tänker på ansvaret i deras sysselsättning och de anspråk på kunskaper och erfarenhet, som ställas på dugliga yrkesinspektörer, samt jämför deras löner med den aflöning, som personer af liknande kvalifikation få i enskilda yrken och företag, måste man erkänna, att dessa 5,000 kronor icke äro öfver sig mycket. Nu har antydts här, att hellre än att öka dagtraktamentet borde man öka deras lön. En föregående talare har redan varnat mot att taga alltför mycket fasta på sådana ord; det bänder lätt, att, när det kommer till framställning därom, de icke gå i uppfyllelse. Men äfven om man skulle stå i valet mellan att öka deras lön och att öka deras dagtraktamente, måste åtminstone jag för min del i betraktande af yrkesinspektörernas säregna verksamhet anse det senare som det mera praktiska. De ha redan nu tillräckligt med frestelser att sitta hemma och skriva i stället för att fara ut och resa. Jag vill särskildt tillägga, att ett för litet dagtraktamente för yrkesinspektören inverkar högst väsentligt på hans sätt att på resor fullgöra sitt uppdrag. Han kan gå helt ämbetsmannamässigt till väga, besöka fabriken och kontoret, gifva sina anvisningar och sedan gå sin väg. Men han kan ock välja det andra sättet: att ställa sig något mera i personlig beröring med arbetsgifvarne genom att — såsom somliga bruka — samla dem omkring sig i all enkelhet på offentliga ställen och där samråda med dem, så att gemensamma regler uppnås och vidhållas frivilligt.



Men skall man taga saken på detta sätt, d. v. s. personligen påverka arbetsgifvarne och söka komma i samråd med dem, ja, då kostar detta penningar. Detta är också en synpunkt, som gör, att vi icke få vara för njugga mot yrkesinspektörerna. De sättas i stånd att bättre fullgöra sina skyldigheter, om de erhålla ett bättre dagtraktamente.

*Angående  
reseersättningen  
till yrkes-  
inspektörerna.  
(Forts.)*

Till sist vill jag påminna om, att meningen med denna yrkesinspektion, då den först inrättades, var, att man skulle få en »fullt opartisk och kraftig yrkesinspektion». Och detta skulle bäst främjas genom ett tillräckligt tilltaget dagtraktamente.

Jag yrkar bifall till Kungl. Maj:ts förslag.

Herr Persson i Stallerhult: Herr talman! Talaren på stockholmsbänken påstod, att resorna för dessa yrkesinspektörer aftagit, och orsaken därtill ansåg han ligga däri att den reseersättning, de ha, vore så knapp, att den icke kunde räcka till. Ja, om det skulle vara så, får jag säga, att detta är ett mycket dåligt betyg åt yrkesinspektörerna, för den händelse nämligen man därmed vill ha sagdt, att de icke fullgöra sina åligganden, om de icke få något öfverskott på sina resor. De äro tillsatta för att resa till olika platser. Men nu skulle de upphöra med resorna därför att, enligt deras åsikt, reseersättningen icke räcker till! Det vore bedröfligt, om det skulle förhålla sig så, att tjänstemän, som ha till uppgift att resa, finge först sitta och räkna ut, om de skulle förtjäna en 100 kronor på resan och först i detta fall företaga den, men annars icke. Talaren syntes vilja ha det så, att de i första rummet skulle förtjäna penningar, i andra rummet uppfylla sina skyldigheter. Men jag har bättre tankar om våra yrkesinspektörer och tror, att de icke för denna orsak resa mindre. Och för resten hade jag så när sagt, att yrkesinspektörerna behöfva icke jämt stå i fabriker eller sådana inrättningar, som befinna sig under deras inspektion. Det är väl nog, om de komma en eller annan gång till dessa platser. Men många vilja, att yrkesinspektion å alla områden skall göras så ofta, att man, snart sagdt, icke kan reda sig utan sådan inspektion. Detta hör egentligen icke hit. Men i alla fall kan man icke säga, att det är rätta sättet att föröka deras inkomster genom att höja deras reseersättning.

Enligt 4:de klassens resereglemente reser man i 2:dra klass' järnvägsvagn, men i 1:sta klass' vagn, om 2:dra klass' vagn icke finnes. Om utskottets förslag skulle gå igenom, skulle de i ersättningsväg flyttas öfver till en högre klass. Om de skola få någon behållning å t. ex. järnvägsresor, måste de fortfarande färdas i 2:dra klass, men få betaldt efter 1:sta klass, hvarigenom behållningen utgör 25 öre pr mil förutom 50 öre högre ersättning för transport af reseffekter. Jag frågar, om talaren på stockholmsbänken kan godkänna ett sådant aföningsätt? Jag kan icke godkänna det. Jag vill säga, att, om fråga hade varit att höja deras dagtraktamente till 10 kronor och de fått stå kvar i 4:de klassen i resereglementet i öfrigt, då skulle jag röstat därför. Då skulle de icke fått något

Angående  
reseersättningen  
till yrkes-  
inspektörerna.  
(Forts.)

betaldt utöfver hvad de betala till järnvägsstyrelsen. Nu skall man för hvarje gång de färdas å mer än en järnväg betala dem 1 kr. 50 öre för den lilla koffert, de ha i sin hand. Är detta ett rätt aflöningsätt? Herrarne må betänka den saken, innan herrarna afgifva sitt votum. Vore aflöningen däremot satt till 10 kronor om dagen, skulle det vara rent spel. Jag vidbåller mitt yrkande.

Herr Bergström: Herr talman! Jag ber att få erinra talaren på skaraborgsbänken, att jag sade, att yrkesinspektörernas resor aftagit särskildt på den grund att de genom minderårighetslagens tillkomst fått en högst betydande tillökning i sina byrå- och skrifgöromål. Sedan ställde jag därmed i sammanhang den möjligheten — ty människor äro vi alla, äfven den ärade talaren och jag — att en person är mindre tilltalad af att resa, därest han icke kan räkna på att få full ersättning för sina resor, än annars. Skulle vi resonera så som den ärade talaren, att svenska tjänstemän fullgöra väl sina skyldigheter i alla fall, hvad blefve då, mina herrar, konsekvensen? Jo, att vi ströke bort allt hvad reseersättningar heter utan vidare, i förhoppning att svenska tjänstemän gjorde sin skyldighet i alla fall.

För öfrigt gick talaren in på förhållandet mellan dagtraktamente och reseersättning och berörde därmed ett problem, som onekligen är viktigt och som vi få pröfva närmare när vi komma till förslaget om en fullständig omarbetning af resereglementet, som väl någon gång kommer att föreligga här i kammaren. Ty icke lära vi vid hvarje särskild fråga kunna med fördel gå in på denna pröfning. När nämnda stora fråga förelägges oss, då få vi pröfva, huruvida vi icke i samband med en ändring af förhållandet mellan reseersättning och dagtraktamente kunna flytta öfver dem, som möjligen stå i 3:dje klassen, till en annan klass, och i så fall är det klart, att yrkesinspektörerna liksom alla de andra komma att följa med. Det är väl på detta sätt, denna fråga skall pröfvas och icke i sammanhang med nu förevarande ärende. Ty i så fall skulle vi komma in på den hvarje gång det blefve tal om de ena eller andra tjänstemännens placering med hänsyn till resereglementet.

Herr talman! Jag ber att få vidhålla mitt yrkande.

Herr Andersson i Västra Nöbbelöf: Herr talman! Jag skall villigt erkänna, att en dagaflöning af 6 kronor icke är för drygt tilltagen, tvärtom; därpå är icke något att förtjäna. Men här föreligger en annan sak, och jag tror, att det är rättast att gå så till väga, som min ärade vän på skaraborgsbänken föreslog, nämligen att höja dagarfvodet till yrkesinspektörerna under förrättningsdagarne, men låta dem kvarstå i 4:de klassen af resereglementet i alla fall. Ty om vi flytta dem öfver till en högre klass, hvad skulle följden väl bli? Jo, följden skulle bli den, att ett annat år skulle en del yrkesinspektörer komma och säga: vi äro så illa lottade, att vi omöjligt kunna reda oss med detta belopp, utan det måste ske rättelse. Herrarne veta, att på norra stambanan finnas icke första klassens

vagnar. Där är det nödvändigt att resa i och skriva räkning på andra klassens vagn. Men så är det icke i de södra distrikten, utan där finnas första klassens vagnar. De, som resa där, kunna sålunda skriva reseräkning på första och resa i andra klassens vagn. Och härigenom uppkommer en ganska betydlig skillnad i deras aflöning. Vi skola icke, mina herrar, endast fästa oss vid den siffra, som står upptagen i statsverkspropositionen rörande dagaflöningen, som talaren på stockholmsbänken ansåg, att det här särskildt vore fråga om. Ty denna siffra inverkar icke något på reseräkningarna, hvilka göra, att summan blir högre. Hufvudsaken är här, att, om vi taga Kungl. Maj:ts förslag, komma vi att göra en så väsentlig skillnad mellan yrkesinspektörernas reseersättningar, att en del af dem måste bli missnöjd.

Talaren på stockholmsbänken nämnde, att yrkesinspektörernas resor börja aftaga i någon mån. Detta kan ju hända. Men jag sätter yrkesinspektörerna så högt, att jag icke tror detta bero därpå, att deras reseersättning är för liten. Men det är klart, att, sedan de rest åtskilliga år och skaffat sig en noggrann kännedom om fabriker, blir deras närvaro vid hvarje fabrik icke så behöflig som de första åren. De ha då gjort sina erinringar vid fabriker och kommit tillbaka och sett, att rättelse blifvit vidtagen. Jag anser sålunda den rätta vägen här vara att höja dagaflöningen för dessa inspektörer, men låta dem kvarstå i sin nuvarande klass i resereglementet.

Jag yrkar, herr talman, bifall till reservationen.

Friherre Barnekow: Herr talman! Jag kan icke neka till, att det förslag, som framställdes af talaren på skaraborgsbänken och som gick ut på höjandet af dagaflöningen, synes mig vara det mest praktiska. Ty skall yrkesinspektören förtjäna på sina resor, blir hans uppgift att endast en kort tid stanna på hvarje plats för att förtjäna så mycket mera.

Låt om oss taga denna ersättning af sex kronor litet i betraktande. Om vi tänka oss en person, som kommer till en stad och skall taga in på hotell, kan han svårligen få rum under 3 kronor. Vidare skall han gifva drickspengar, låtom oss säga 1 à 2 kronor. Detta gör tillsammans 4 à 5 kronor. Återstår endast 1 à 2 kronor att lefva på, och det är väl litet, förutsatt att ingen förtjänst kan göras på resorna redan nu, hvilket ej är alldeles omöjligt. Jag anser emellertid i likhet med talaren på skaraborgsbänken, att om någon förhöjning är nödvändig, så bör den stå på dagaflöningen och ej på reseersättningen.

Jag yrkar därför bifall till reservationen.

Härmed förklarades öfverläggningen afslutad. I enlighet med de därunder förekomna yrkandena gaf herr talmannen propositioner, dels på bifall till utskottets hemställan i förevarande punkt, dels ock på afslag å berörda hemställan och bifall i stället till det af herr vice talmannen under öfverläggningen framställda yrkandet.

*Angående  
reseersättningen  
till yrkes-  
inspektörerna.*  
(Forts.)

*Angående  
reseersättning-  
gen till yrkes-  
inspektörerna.  
(Forts.)*

Herr talmannen förklarade sig anse sistnämnda proposition vara med öfvervägande ja besvarad. Som votering emellertid begärdes, blef nu uppsatt, justerad och anslagen följande voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren, med afslag å statsutskottets hemställen i femte punkten af utskottets förevarande utlåtande n:o 8, bifaller det af herr vice talmannen under öfverläggningen framställda yrkandet,

röstas Ja;

Den det ej vill,

röstas Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställen.

Omröstningen utvisade 102 ja mot 76 nej; och hade kammaren alltså bifallit det af herr vice talmannen under öfverläggningen framställda yrkandet.

*Punkten 6.*

Utskottets hemställen bifölls.

Som tiden nu var långt framskriden, uppsköts den fortsatta handläggningen af förevarande utlåtande till ett kommande sammanträde.

§ 15.

Justerades protokollsutdrag.

§ 16.

Till bordläggning anmäldes:

bevillningsutskottets betänkande, n:o 15, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t med begäran, att vid revision af lagstiftningen om direkt beskattning till staten måtte tillämpas den principen, att inkomst skall taxeras för det näst föregående året; sammansatta banko- och lagutskottets utlåtanden:

n:o 1, i anledning af motioner om ändring af § 41 i lagen för Sveriges riksbank; och

n:o 2, i anledning af herr V. L. Molls motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående förändrad organisation af den kontroll, som af staten utöfvas öfver bankverksamheten;

lagutskottets utlåtanden och memorial:

n:o 26, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t rörande ändring af 11 § lagen angående sparbanker;

n:o 27, i anledning af väckt motion angående ambulatorisk handel med tobak å gator och allmänna platser; och

n:o 28, med föranledande af skiljaktiga beslut i fråga om lagutskottets utlåtande n:o 21, i anledning af dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa strafflagens bestämmelser angående förlust af medborgerligt förtroende samt till lag om ändrad lydelse af 58 och 122 §§ i strafflagen för krigsmakten, dels ock en med föranledande af berörda proposition afgifven motion; samt

Andra Kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande n:o 6, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående förbud att såsom förnamn använda andra personers släktnamn.

### § 17.

Herr *L. K. Brock* afgaf en motion, n:o 221, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse af §§ 31, 49 och 53 regeringsformen samt §§ 10 till och med 25 äfvensom §§ 27, 28 och 38 riksdagsordningen.

Denna motion blef på begäran bordlagd.

### § 18.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr *J. W. Lundin* under 3 dagar fr. o. m. den 9 mars och  
 » *A. Sterner* » 2 » » » » 10 »

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. 4,45 o. m.

In fidem  
*Herman Palmgren.*